

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**ГЕНДЕРНІ СТУДІЇ:
МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ
СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН**

**Збірник тез доповідей
учасників постійно діючого
науково-практичного семінару**

16 червня 2023 року

Львів 2023

УДК 305
Г34

*Рекомендовано до розміщення в електронних сервісах ЛьвДУВС
Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 30 серпня 2023 р. № 2)*

Упорядник:

ЄВХУТИЧ Ірина, кандидат юридичних наук, доцент,
радник ректора Львівського державного університету
внутрішніх справ з гендерних питань

Г34 **Гендерні студії: міждисциплінарні дослідження
актуальних проблем соціальних відносин** : збірник
тез доповідей учасників постійно діючого науково-
практичного семінару (16 червня 2023 року) / упорядник:
Ірина ЄВХУТИЧ. Львів : Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2023. 136 с.

У збірнику вміщено тези доповідей учасників постійно діючого науково-практичного семінару «Гендерні студії: міждисциплінарні дослідження актуальних проблем соціальних відносин», який відбувся 16 червня 2023 року у Львівському державному університеті внутрішніх справ.

Опубліковано в авторській редакції. За дотримання авторських прав, достовірність інформації та коректність висновків відповідальність несуть автори.

The collection contains abstracts of the reports of the participants of the ongoing scientific and practical seminar «Gender Studies: Interdisciplinary Studies of Current Problems of Social Relations», which took place on June 16, 2023 at the Lviv State University of Internal Affairs.

УДК 305

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2023

ВСТУПНЕ СЛОВО

Шановні колеги та колежанки, учасники та учасниці!

Дозвольте привітати Вас на постійно діючому науково-практичному семінарі «Гендерні студії: міждисциплінарні дослідження актуальних проблем соціальних відносин» !

Вже традиційно наші наукові заходи гуртують навколо себе кра-щих науковців України та представників та представниць громадського сектору. Ми щиро раді вітати учасників з різних куточків України (Києва, Житомира, Хмельницька, Волині, Одеси, Дніпра, Запоріжжя) і рідного Львова, та хочемо подякувати за те, що у такий складний для нашої держави час, Ви відгукнулися на запрошення взяти участь в обговоренні та осмисленні вкрай важливих для українського суспільства питань.

Гендерна політика в умовах воєнного стану має, безумовно, велике значення для забезпечення прав та свобод людини та рівності усіх категорій громадян, в тому числі і тих, хто потребує додаткового захисту їх прав та свобод. Для цього ми проводимо науково-практичні заходи з питань гендерної рівності для кращого розуміння існуючих проблем, пошуку ефективних рішень та реалізації практичних дій, зокрема з точки зору законодавчого забезпечення регулювання зазначених відносин.

Сьогодні основна частина роботи, яка відбувається у Львівському державному університеті внутрішніх справ (далі – ЛьвДУВС) спрямована на підготовку фахівців та фахівчинь здатних ефективно працювати в умовах війни та у період відновлення України.

ЛьвДУВС бере безпосередню участь у реалізації гендерної політики, зокрема: 1) впровадження гендерного підходу в освітній процес навчальних закладів сектору безпеки і оборони, що є важливим напрямом виконання Національного плану дій 1325 «Жінки, мир, безпека». Протягом 2022 року працівниками та працівницями ЛьвДУВС взято участь більш ніж у 200 різних заходах, що стосуються гендерної рівності, подолання та протидії домашньому та гендерно зумовленому насильству та ін.; 2) підписано Меморандум про партнерство з КОАЛІЦІЄЮ «1325 Львівщина». Представниці університету, як учасниці Коаліції, максимально долучилися до підготовки заходів для обласного плану дій з виконання Резолюції РБ ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року; 3) значна увага, в межах підготовки здобувачів вищої освіти, приділяється документуванню та розслідуванню сексуального насильства пов'язаного з конфліктом (СНПК) та відпрацюванню навичок гендерно чутливого спілкування з постраждалими особами. Цей процес відбувається якісно, адже науково-педагогічні працівники пройшли і продовжують проходити відповідні навчання у національних та міжнародних експертних та експертів в Україні та закордоном. Також проблему сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК) активно висвітлюють у своїх виступах на національних та міжнародних науково-практичних заходах;

4) з урахуванням недоліків у роботі при кваліфікації та розслідуванні випадків домашнього насильства науково-педагогічними працівниками підготовлено навчальний посібник «Кваліфікація та основи методики розслідування домашнього насильства», який зайняв I місце у Всеукраїнському (національному) конкурсі наукових та навчальних видань з права, безпеки та євроінтеграції «Юридика», видавництво «Юридика» в номінації «Навчальний посібник із публічного права»; 5) працівниками університету організовано та проведено всеукраїнське науково-педагогічне підвищення кваліфікації «Гендерні студії у вищій школі: сучасні виклики та досягнення»; 6) здобувачі та здобувачки вищої освіти беруть участь у конкурсах наукових робіт з гендерної тематики, де отримують призові місця. Так, наша молодь долучається до тренінгових занять, вебінарів, літніх шкіл з розвитку лідерського потенціалу; 7) приємним є факт, що представниці університету увійшли до Експертної ради з питань запобігання домашньому насильству і торгівлі людьми при представнику Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з рівних прав і свобод, прав національних меншин, політичних та релігійних поглядів. Також представники університету є експертками робочої групи з питань координації гуманітарної відповіді на гендерно зумовлене насильство при Львівській обласній державній адміністрації.

Попри це все, робота по впровадженню гендерної політики в університеті та виконання Стратегій та Національних планів дій продовжується.

Приємно відзначити, що заявлені на науково-практичному семінарі доповіді охоплюють широкий спектр питань проблематики та всебічне дослідження питань гендерної політики в Україні та Європі.

Тому сьогоднішній захід є також вагомим лептом у розвиток правової та гендерної обізнаності в українському суспільстві, науковій, освітянській спільноті.

Переконаний, що Ваші дослідження та обговорення допоможуть знайти нові наукові підходи та рішення для покращення гендерної політики в умовах воєнного стану та післявоєнний період.

Щиро дякуємо усім учасникам семінару, представникам сфери безпеки та оборони країни, науковій спільноті, громадських організацій, правозахисникам та правозахисницям за інтерес до роботи науково-практичного семінару, за виділений час, за плідне обговорення порушених проблем, за дослідження та напрацювання, за власне бачення вирішення складних завдань.

Роман БЛАГУТА,
кандидат юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
ректор Львівського державного
університету внутрішніх справ

БАРАБАШ Ольга,
*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри
загально-правових дисциплін Інституту права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ЦІНІСНИЙ ВНЕСОК ЖІНОК У РОЗБУДОВУ МИРУ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА СВІТУ

«Суспільство, в якому жінок та дівчат не поважають і не цінують або не дають рівних можливостей для зростання та розвитку, – це суспільство, яке не може прогресувати», – наголошує міністерка оборони Північної Македонії Славянка Петровська. Нинішня війна в Україні є нагадуванням про актуальність резолюції Ради Безпеки ООН 1325 стосовно жінок, миру та безпеки, що вимагає значної участі жінок у всіх сферах побудови миру та запобігання конфліктам. Зі сьогоднішньої перспективи безпека означає не тільки захист, але й заохочення жінок і чоловіків до однакового внеску в суспільство. Жінки не можуть впливати на розвиток суспільства та запобігати конфліктам, якщо вони не є активними акторами в них [1].

Водночас роль жінок та гендерні аспекти конфліктів на субнаціональному та місцевому рівнях досі є невизнаними, маргінальними та не мають належної підтримки. Відповідно до порядку денного Ради Безпеки ООН (далі – РБ ООН), у якому вперше порушувалося питання про розширення ефективної участі жінок у миротворчій діяльності та зусилля щодо запобігання конфліктам, відсутність та недостатня участь жінок у формальних посередницьких процесах є результатом того, що цей напрям реалізується недостатньо ефективно.

Зауважимо, що завдяки збільшенню частки жінок, які беруть участь в операціях з підтримки миру, планується підвищити оперативну ефективність миротворчих місій, а також виконати завдання в межах порядку денного РБ ООН, яка була одногolosно схвалена резолюцією 1325 «Жінки, мир та безпека» ще 2000 року. Досягнення цього завдання створило

міцну основу для партнерства ООН та України. Обидві організації сприяли включенню питань, зазначених у резолюції «Жінки, світ та безпека», у дебати, політичні процеси, резолюції, комюніке та ініціативи. Тільки за лінією ООН було прийнято дев'ять резолюцій на цю тематику, проводяться щорічні дебати та регулярні брифінги.

У 2015 році резолюція РБ ООН 2242 закликала Генерального секретаря у співпраці з державами-членами переглянути стратегії, які передбачають подвоєння кількості жінок у складі військового та поліцейського контингенту миротворчих операцій ООН до 2025 року [2]. У заяві голови РБ ООН 2016/9 було зазначено, «що обидві організації можуть зміцнити колективні зусилля щодо визнання та підвищення ролі жінок у запобіганні та врегулюванні конфліктів у світі» [3]. Прикметно, що ООН має провести велику роботу над тим, аби подвоїти кількість жінок у місіях і, з одного боку, реалізувати право жінок на професійне самовизначення, а з іншого – підвищити ефективність миротворчих операцій за допомогою рівноправної участі жінок. Відомо, що саме жінки показують хороші результати у переговорних процесах, підтримці миру, гуманітарному реагуванні та постконфліктному відновленні, що, в підсумку, може допомогти знизити рівень сексуальної експлуатації та насильства. Так, жінки-миротворці оперативно надають підтримку жінкам і дітям у зонах конфліктів, які стали жертвами насильства, у врегулюванні військових конфліктів та загроз національній безпеці.

Можна навести кілька прикладів, коли жінки створили політичну партію, до якої увійшли тільки жінки, що дозволило їм брати участь у мирних переговорах. Яскравим прикладом є випадок жінок Сомалі, які створили клан, об'єднаний жінками, які належать до різних кланів, що існують у країні. Мета полягала в тому, щоб взяти участь у мирних переговорах, які проходили за участю тільки чоловіків-лідерів кланів, що протистояли їм. Ця мобілізація призвела до створення «шостого так званого жіночого клану» і спонукала багатьох жінок стверджувати, що вони, затиснуті між кланами своїх батьків і чоловіків, належать лише жіночому клану. Ці жінки намагалися

об'єднати всіх жінок Сомалі, як мости до миру, незважаючи на спроби польових командирів знищити їхній рух. Однак їм вдалося взяти участь у Сомалійській конференції національного примирення 2004 року і в підписанні мирної угоди [4].

Гендерні аспекти миротворчої діяльності, на жаль, репрезентують низку проблем у цій сфері, зокрема проблеми упередженості, дискримінацію за гендерною ознакою та прихильності висловлювання чоловіків-переговорників, а також ситуації, коли конфліктуючі сторони не готові прийняти допомогу посередника представника-жінки. Утім, всупереч поширеному міфу про жіночу м'якість на переговорах, дослідження показують, що сприйняття своєї статі як обмежувального чинника та необхідність проявляти себе за столом переговорів як компетентного та сильного фахівця може приводити жінок до ненавмисного наслідування владного стилю ведення переговорів та посередництва. Очевидно, така жорстка позиція не сприяє досягненню компромісу. В інших випадках жінка вміло грає на стереотипах, послаблюючи позиції чоловіка-опонента. Хтось за допомогою жартів пом'якшує напругу на переговорах, а хтось розглядає процес підбору гардеробу та нанесення макіяжу вранці як частину своєї роботи та стратегію впливу на переговори.

Теоретики і практики з проблем миротворчості визнали, що цивільне населення, особливо жінки та діти, є найбільш уразливими групами населення під час збройних конфліктів через їх схильність до різних форм насильства, враховуючи сексуальне. При цьому саме жінки найбільшою мірою несуть на собі тягар, зумовлений збройними конфліктами, і саме це є загрозою безпеці гуманітарного характеру через різноманітність соціальних ролей жінок [5]. Поряд із безпосереднім впливом збройного конфлікту жінки найчастіше стикаються із втратою сім'ї та близьких, житла чи майна, а в низці випадків навіть вимушені долучатися до підрозділів сторін конфлікту в пошуках захисту.

Із цього погляду, стратегія досягнення гендерної рівності, або гендерний мейнстримінг, сприяє виробленню цілісного підходу до вирішення завдань та проблем, з якими стикаються

миротворчі місії ООН. Ця стратегія передбачає аналіз та облік гендерної проблематики під час планування, реалізації, моніторингу та оцінки всіх політичних процесів і реалізованих програм задля забезпечення рівності між жінками та чоловіками. При цьому однією з основних цілей гендерного мейнстримінгу в системі миротворчості ООН є впровадження принципів боротьби з дискримінацією за статевою ознакою у всі стратегічні документи та їх реалізація на всіх рівнях функціонування Організації. Для цього в структурі цивільного компонента головних штабів польових місій ООН було створено офіси та введено посаду радника з гендерних питань (Gender Advisor), а на регіональному та місцевому рівнях – координаторів із гендерних питань (Gender Focal Point). Ці співробітники мають забезпечувати належний рівень інформування персоналу з гендерно чутливої проблематики, реалізацію мирних ініціатив та програм з урахуванням думок і потреб жінок, враховуючи їх участь у політичному житті та забезпечення їх захисту від сексуального і гендерного насильства. Так, станом на 31 жовтня 2022 року в миротворчих операціях ООН у складі військового компонента брали участь 4158 жінок (6,2% від кількості персоналу) та 1436 жінок-поліцейських (18,6% від персоналу поліцейського компонента) [6]. Для реалізації стратегії досягнення гендерної рівності ООН спільно з країнами, які представляють поліцейський персонал, започаткувала програму Глобальних зусиль (Global Effort), одним із напрямів якої є збільшення кількості жінок-миротворців.

Утім, існують і негативні погляди на цю проблему. Так, тенденція збільшення кількості жінок-миротворців у складі військового та поліцейського компонентів і в секторі безпеки викликає деяке занепокоєння у представників міжнародних жіночих рухів. Наприклад, генеральна секретарка Міжнародної жіночої ліги за мир та свободу М. Ріс нагадала, що «вирішення проблем постконфліктного відновлення більшою мірою пов'язано з демілітаризацією чоловіків (учасників збройних формувань), а не з «мілітаризацією» жінок через активне залучення у діяльність миротворчих операцій ООН» [7]. У зв'язку із цим вважаємо за можливе запропонувати прове-

дення додаткових досліджень ролі жінок у складі миротворчих операцій та потенційного залучення жінок-миротворців до розбудови миру.

Саме тому на сучасному етапі потреби жінок мають активніше враховуватись у процесі мирного врегулювання внутрішніх збройних конфліктів. Визнання досвіду, який жінки набувають в умовах війни чи внутрішнього збройного конфлікту, може допомогти детальніше донести до політиків проблеми постраждалого цивільного населення і, в підсумку, побудувати діалог про світ в іншому форматі. Тож забезпечення миру та безпеки в Україні наразі є завданням глобального масштабу, оскільки наша держава залишається однією з найбільш конфліктогенних на мапі світу, і все це через тривалу війну, яку розпочала проти нас Росія.

1. Велковська Т. Більше залучення жінок покращить армію в розбудові миру та безпеки. *BusinessWoman*. 2023. 9 черв. URL: <https://businesswoman.org.ua/bilshe-zaluchennya-zhinok-pokrashhyt-armiyu-v-rozbudovi-myru-ta-bezpeky/> (дата звернення: 10.06.2023).

2. United Nations (UN) (2015b) Resolution 2242 (2015) on Women and Peace and Security. Security Council Resolution S/RES/2242 (2015). URL: [https://undocs.org/en/S/RES/2242\(2015\)](https://undocs.org/en/S/RES/2242(2015)) (accessed: 10.06.2023).

3. United Nations (UN) (2016) Statement by the President of the Security Council on Women and peace and security. S/PRST/2016/9. URL: <https://undocs.org/en/S/PRST/2016/9> (accessed: 10.06.2023).

4. Гріпас А. В., Богінська І. В. Участь жінок у мирних процесах. *Вісник Донецького національного університету ім. В. Стуса*. 2022. № 14, т. 2. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/12807> (дата звернення: 10.06.2023).

5. Contribution of Uniformed Personnel to UN by Mission, Personnel Type, and Gender. Experts on Mission, Formed Police Units, Individual Police, Staff Officer, and Troops. *United Nations Peacekeeping*. October 31, 2022. URL: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/07_gender_statistics_42_oct_2021.pdf (accessed: 10.06.2023).

6. UN police gender initiatives. *United Nations police*. 2022. URL: <https://police.un.org/en/un-police-genderinitiatives> (accessed: 10.06.2023).

7. Preparing for the 20th anniversary of UNSCR 1325: Pledge of Commitments on Women, Peace and Security. *Peace Women*. September 18, 2019. URL: <https://www.peacewomen.org/node/103512> (accessed: 10.06.2023).

ВОЗНЮК Оксана,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри воєнної історії
(Національна академія сухопутних військ
імені Гетьмана Петра Сагайдачного)*

КОНЦЕПЦІЯ ЖІНОЧОГО ЛІДЕРСТВА В КОНТЕКСТІ ГЕНДЕРНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ

*«Досягнення гендерної рівності вимагає
участі жінок та чоловіків, дівчат та
хлопців. Це відповідальність кожного».*

Пан Гі Мун

Що ж таке жіноче лідерство у сучасному трактуванні на фоні сьогодення? Чи вкрай необхідне воно зараз, чи надалі проблематика гендерної рівності набирає своїх обертів? Риторичне запитання. Проблема лідерства надзвичайно багатогранна. Виокремлюють багато аспектів, кожен із яких заслуговує на власне визначення. Залежно від обраних критеріїв зміст визначень може підкреслювати стурбованість лідерства. Все залежить від того, які саме завдання ставилися перед дослідженням. Термін «лідерство» тісно пов'язаний з управлінням і керівництвом. Лідерство – це здатність впливати на окремі особи та групи працівників з метою зосередження їх зусиль на досягненні певних цілей. Гендерний стереотип – це узагальнене бачення або упередження щодо властивостей, характеристик, якими мають або повинні володіти жінки та чоловіки, або ролей, які виконують або повинні виконувати чоловіки та жінки у суспільстві. Лідер є найбільш авторитетною фігурою, до думки та позиції якої дослухається більшість.

Всім відомо, що жінки можуть досягати чималих вершин завдяки власним зусиллям. Професіоналізм та необхідні якості жінки-лідерки дозволяють руйнувати гендерні стереотипи про нездатність жінки ефективно управляти [1].

Серед обмежень жінок найчастіше зустрічається нерівність у можливостях кар'єрного росту, і це лише тому, що

вона – жінка, притім не беруться до уваги професійні досягнення, навички, вміння, не кажучи вже про вагомий доробок у праці. Тому одна з найбільш розповсюджених проблем: нерівна оплата праці. Необхідно через впровадження ЗМІ, інформаційної та просвітницької діяльності змінювати та осучаснювати загальні уявлення про гендерні ролі та розподіл обов'язків між чоловіками та жінками в Україні. Лідерство включає багато якісних та ціннісних показників, які застосовуються в різних сферах діяльності. Жінки вміють вдало поєднувати сім'ю та кар'єру, стосунки з рідними та роботу, навчання та роботу, оскільки в кінцевому результаті всі ці умови позитивно відбиваються на психологічному стані жінки та її емоційному інтелекті.

Домінанта концепції жіночого лідерства включає в себе такі категорії: організаційні, людські, стратегічні та компетенції (залежно від сфери діяльності). Не проходить повз увагу така риса як чесність. Для прикладу, в управлінні, якщо жінка-керівник, то вона приділяє більше уваги відносинам між членами колективу, міжособистісним відносинам. Жінка-управлінець намагається лояльно реагувати на моральну та психологічну атмосферу в колективі. Саме жіночий стиль управління характеризується своєю гнучкістю, вмінням адаптуватися до ситуацій, послідовністю.

Жінки частіше, ніж чоловіки, схильні використовувати демократичний стиль керівництва. Жінки-менеджери орієнтовані на групу, вони характеризуються контактністю, умінням спілкуватися, делегувати повноваження. Жінка-лідер вміє мотивувати підлеглих на супердосягнення, формувати у працівників самоповагу. Чоловіки-керівники частіше використовують авторитарну стратегію, опору на владу, директивність, контроль. Основними етапами жіночого лідерства є такі етапи: вроджене, гендерної ролі, ідентифікації та відмінності лідерства між статями, що можна класифікувати за деякими основними теоріями.

Мелані Вервір, виконавча директорка Джорджтаунського інституту жінок, миру та безпеки, у 2019 році на Світовому

економічному форумі в Давосі наголосила: « Для мене найважливіше – забезпечити лідерство та залучення жінок в економіку та політику. Я вважаю, що Україна ще не розвинула можливості, якими володіють жінки. Тому зараз разом з усіма пригломшливими змінами що відбуваються в Україні, незважаючи на наявність великих проблем, одночасно спостерігаємо наростання можливостей для жіночої половини населення. Раптом виявилось, що багато жінок можуть займатися політичними та економічними справами, і я вважаю що для країни це принесе майбутні плоди» [2].

Пріоритет, який можливо виокремити як надважливу якість «жіночого лідерства», це те, що жінка може робити декілька дій одночасно. А це, в сучасному над швидкому світі дуже важливий пріоритет. Друга важлива якість жінки – це вміння швидше навчатись та сприймати, опрацьовувати проблему й приймати рішення для її вирішення.

Заступниця Голови Верховної Ради України Олена Кондратюк під час Українського жіночого конгресу акцентувала увагу на тому, що "... увесь світ побачив, що українські жінки відіграють чільну роль у боротьбі за мир та безпеку. План дій НАТО з питань жінок, миру і безпеки передбачає подальший розвиток та інтеграцію рівності в усю діяльність політичних, цивільних і військових структур НАТО. Україна вже має успіхи в цьому напрямі, попри виклики війни. Ми не маємо зупинятися. Маємо продовжувати роботи впевнені кроки у впровадженні гендерної рівності" [3].

Формуванню якісних лідерів приділяється недостатньо уваги, що підвищує актуальність розвитку лідерського потенціалу особистості, зокрема, молодих людей. Особистість лідера містить ряд протиріч, адже кожна галузь науки намагається наділити його певним рисами та властивостями. В основному лідерство складається з навичок, які можна отримати в процесі навчання. Науковців розглядають питання щодо розвитку жіночого лідерства та керівництва та виявляють основні причини, які є перешкодами у досягненні жінками успіхів. Однією із яких є те, що жінки є більш емоційними, ніж чоловіки та багато пізніше піклуються про особисту кар'єру.

Основними складовими процесу професійної самореалізації жінки-лідера мають стати високий рівень саморегуляції, емоційний інтелект, індивідуальний стиль керівництва, наявність провідних мотивів досягнення саморозвитку й самовдосконалення. Активні жінки-лідерки є цілеспрямованими, енергійними, психологічно-стійкими особистостями, які завжди ставлять перед собою мету та досягають її.

Христина Кіт, юристка, співголова Всеукраїнської асоціації жінок-юристок ЮрФем говорить: «Останній рік в жіночих лідерських середовищах ми багато говорили про життєстійкість. Життєстійкість – це про те, наскільки ми здатні реагувати на ті виклики і стресові ситуації, з якими стикаємося, здатні бути гнучкими і вести за собою команди. Моє спостереження: команди, які очолювали жінки-лідерки, пройшли цей тест на життєстійкість» [4].

Гендерна нерівність у лідерстві пояснюється в основному наявністю гендерних та культурних стереотипів. Гендерні стереотипи є повсюдними, оскільки соціальна категорія статі, яка розділяє більшість людей на дві групи на основі їх репродуктивних функцій і є фундаментальною для людського пізнання та соціальної організації. Гендерні дослідження ведуться досить активно, але саме питання жіночого лідерства поки не повною мірою вивчений. Багато причини цього як у відмінностях теоретичних підходів, так і у відмінностях процедури проведення емпіричних досліджень.

Дослідження проблематики жіночого лідерства як лідерського потенціалу соціальної групи важливо для всього суспільства в цілому. Існують чимало міфів, які супроводжують жіноче лідерство. Нібито жінка не може стати ефективнішою за чоловіка, що їй потрібно мати жорсткий стиль. Щоб бути ефективним, лідер має зрозуміти відношення між різними рівнями змін і привести у відповідність свої дії. Ефективне керівництво потребує уміння розпізнавати проблеми на кожному із цих рівнів та вміти їх перетворити на завдання, які необхідно виконати для досягнення мети. Жінки в більшості своїй легше переносять злети і падіння. У критичних ситуаціях вони

нерідко виявляються більш стресостійкими, менше рефлексують з приводу того, що щось не вийшло і більше націлені на пошук нових можливостей. Крім того, при всій своїй емоційності жінки ще й досить раціональні і відповідальні.

Тому реалії сьогодення у ставленні до жінки потребують проведення досліджень саме в умовах сучасного ринку, вказують на актуальність дослідження гендерних аспектів лідерства. Подальше вивчення гендерних аспектів лідерства варто спрямовувати на виявлення існуючих моделей лідерської поведінки жінок, які б дозволили виявити найбільш ефективну на даному етапі розвитку українського суспільства. В контексті гендерної тематики питання жіночого лідерства на сьогодні залишається актуальним, потребує всебічного вивчення, з урахуванням суспільних, економічних, соціально-культурних чинників.

1. «Жіноче лідерство: допомагаємо розкрити потенціал кожної із нас»: веб-сайт. URL: <https://www.projectkeshher.org.ua/news/zhinoche-liderstvo-rozkryty-potentsial-kozhnoi-iz-nas/> (дата звернення: 30.05.2023).

2. Давос: 5 цитат про жіноче лідерство: веб-сайт. URL: <https://50vidsotkiv.org.ua/davos-5-tsitat-pro-zhinoche-liderstvo/> (дата звернення: 30.05.2023).

3. Гендерна рівність. У ЗСУ на офіцерських посадах – лише 9% жінок: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3704916-kondratuk-u-zsu-na-oficerskih-posadah-lise-9-zinok.html/> (дата звернення: 30.05.2023).

4. Час жіночого лідерства: Світ втомився від патріархату. Що змінилося за останні часи в концепції лідерства жінок?: веб-сайт. URL: <https://50vidsotkiv.org.ua/chas-zhinochogo-liderstva-svit-vtomivsya-vid-patriarhatu/> (дата звернення: 30.05.2023).

ВОЛОБУЄВА Олена,
*доктор психологічних наук, професор,
помічник ректора з гендерних питань
(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)*

ПОВАГА ДО ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ ЯК ОСНОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ

У контексті постулату про те, що людина є найвищою цінністю, а просування гендерної рівності є головною метою розвитку правової та демократичної держави, в якій гарантуються та забезпечуються права і свободи людини, сьогодні актуальним питанням є формування поваги до людської гідності у всіх верств населення.

Повага до людської гідності є визначальним чинником дієвості соціальної політики. Принцип забезпечення поваги до гідності людини втілений практично у всіх світових стандартах прав людини; права та свободи людини розглядаються у сучасній правовій доктрині як вища правова цінність, а їх забезпечення є першочерговим обов'язком держави.

Крок за кроком Україна підвищує свій імідж як правова держава серед цивілізованих країн світу. Людська гідність як один із принципів правової держави закріплюється в Конституції України як найвища соціальна цінність, де у розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», у статті 28 визначено право кожної людини на повагу до його гідності [3].

Конституційний Суд України зазначає, що право на повагу до гідності людини має безумовний характер; у міжнародному публічному праві це виражено через загальновизнану формулу – *jus cogens* (імперативна норма), яка категорично забороняє всі форми нелюдських або таких, що принижують гідність, поведень або покарань. Отже, приписи статті 3, частин першої та другої статті 28 Конституції України становлять

імператив для держави щодо забезпечення юридичних гарантій володіти гідністю, властивою кожній людині від народження [2].

Відповідно до статті 3 Конституції України «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю [3].

У розпорядженні Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2022 року № 752-р щодо схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року (далі Стратегія) та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022–2024 роки [5].

Вкрай важливим сьогодні є формування моральних цінностей та етичної поведінки фахівців усіх рівнів, що, у свою чергу, забезпечуватиме дотримання норм поведінки із урахуванням гендерних аспектів. У цьому контексті важливим для українського суспільства є той факт, що основною метою Стратегії є впровадження гендерної рівності у сфері освіти. Її є комплексне втілення принципів, політики та заходів щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, у тому числі **поваги до людської гідності** та недискримінації у нормативно-правових документах у сфері освіти як одне з ключових питань фундаментальних прав і пріоритетів у контексті євроінтеграції.

Досягнення чотирьох стратегічних цілей стратегії забезпечуватиме досягнення головної мети соціальної держави – гарантування людини гідного рівня життя, права на гідні умови життя забезпечення її гідності, надійного захисту прав та основних свобод.

У зв'язку із схваленням 20.12.2022 розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1163-р Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2022-2024 роки з її реалізації [6] співпраця освітніх закладів, у тому числі вищих закладів освіти, з громадянським суспільством значно активізувалась з огляду на те, що метою Стратегії є забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидія будь-якій

дискримінації у сфері освіти, для всіх учасниць/учасників освітнього процесу на всіх рівнях освіти шляхом запровадження змін у структурно-організаційному та змістовно-процесуальному аспектах. В умовах війни, що нині триває, сфера освіти повинна швидко змінюватися, трансформуватися відповідно завдань, що визначено у стратегії.

Реформування освіти на засадах інтегрування гендерного компоненту відповідно до мети комплексного стратегічного документа, де чітко визначено пріоритетні напрями консолідованих дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, суб'єктів господарювання для зменшення гендерної нерівності в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Враховуючи вищезазначене, необхідно звернути увагу на той факт, що реалізація гендерної політики, що здійснюється на засадах ефективного та злагодженого функціонування національного механізму забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків із обов'язковим урахуванням потреб цільових груп (відповідно до НПД 1325) із урахуванням викликів і загроз сьогодення, забезпечуватиме гідність людини у праві соціального захисту. Це надасть можливість забезпечувати фундаментальну цінність людини, навколо якої формуються всі інші цінності.

Ціннісне ставлення до іншої людини – основа гуманного ставлення, позитивно-активне діяльне міжособистісне взаємоставлення, що ґрунтується на повазі до людського життя, усвідомленні його недоторканості, визнанні його найвищою цінністю [9, с. 991].

Багато дослідників присвятили свої доробки вивченню питання, що пов'язано із феноменом людської гідності. Так, наприклад О. Я. Орловський, М. І. Боднарук, досліджуючи категорію «людська гідність», підкреслюють, що людська гідність – це квінтесенція всіх інших правових цінностей, їх орієнтир та напрям [4, с. 130].

Гришук О. визначає людську гідність як комплексне поняття, що виступає у двох значеннях: 1) об'єктивному – це

визнання і поваги до особи з боку оточуючих; 2) суб'єктивному – як усвідомлення особою свого суспільного [1, с. 43].

Ю. Турянський розглядає людську гідність у контексті аналізу проблематики суперечностей сучасного суспільства щодо усталених норм моралі. Дослідник підкреслює, що права людини виступають основою правової реальності сучасного суспільства [8, с. 9].

Але, не дивлячись на велику кількість досліджень гендерного спрямування, питання щодо формування поваги до гідності людини потребують подальшого дослідження. Особливо це стосується аспектів формування професійної гендерної компетентності сучасного керівника/керівниці, які повинні забезпечувати рівні права та можливості підпорядкованого персоналу та бути взірцем щодо гідного ставлення до людей. Саме на них покладено виконання обов'язків щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Формування поваги до людської гідності – процес багатограний, та надзвичайно складний та безперечно потребує консолідації зусиль за всіма напрямками відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 січня 2023 року № 79-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції комунікації у сфері гендерної рівності» [7].

Формування здорової, духовно-багатої особистості кожної окремої людини, яка є морально стійкою та гармонійно-розвинутою, передбачає формування поваги до людської гідності на всіх професіоналізації фахівця із належним рівнем професійної гендерної компетентності, тобто 1) відповідного гендерно-спрямованого світогляду та 2) здатності створювати гендерно-чутливе середовище, що забезпечує здоровий морально-психологічний клімат, де панують принципи загальнолюдської моралі: правди, любові, справедливості, патріотизму та національної свідомості, доброти, етнічної толерантності, працелюбності, поважливого ставлення до старшого покоління, бережливості та інших доброчесностей.

Керівник, який є здатний створювати гендерно-чутливого середовище та усвідомлює, що повага до людської гідності

є визначальним чинником створення сприятливих умов виконання професійних обов'язків, забезпечуватиме дотримання рівних прав жінок і чоловіків та недопущення дискримінації.

Гідність як поняття моральної свідомості, виражає уявлення про цінність всякої людини, як моральної особистості, а також категорія етики, що означає особливе моральне ставлення людини до самої себе і ставлення до неї з боку суспільства, в якому визнається цінність особистості.

1. Гришук О. Людська гідність у праві: філософські проблеми. Київ : Атіка, 2007. 431 с.

2. Конституційний Суд України. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygu/424-pravo-na-rovagu-do-gidnosti> (дата звернення: 08.06.2023 року).

3. Конституція України. URL: <https://constitution.in.ua/articles/28/#::~:~:text=> (дата звернення 08.06.2023 року).

4. Орловський О. Я., Боднарук М. І. Людська гідність як фундаментальна цінність та першооснова соціальних прав. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія «Право»*. Вип. 67. 2021. С. 129–133.

5. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.08.2022 року № 752-р щодо схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022–2024 роки з її реалізації. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1163-2022-%D1%80> (дата звернення 09.06.2023 року).

6. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.12.2022 № 1163-р Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2022–2024 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 08.06.2023 року).

7. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції комунікації у сфері гендерної рівності : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 січня 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 08.06.2023 року).

8. Турянський Ю. Права людини нового покоління: суспільна мораль vs гідність. *Публічне право*. 2019. № 3 (35). С. 9–15.

9. Енциклопедія освіти / Акад. пед. Наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

ГАНАБА Світлана,
*доктор філос. наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін
(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)*

«КУЛЬТУРА ТА ОСОБИСТІСТЬ»: У КОНТЕКСТІ ГЕНДЕРНИХ ПОГЛЯДІВ МАРГАРЕТ МІД

Маргарет Мід є званою американською дослідницею, авторкою низки книг та наукових публікацій. Сфера її наукових зацікавлень є розмаїтою та багатогранною. Вона торкається проблем етнографії дитинства – закономірностей розвитку і виховання дітей й підлітків залежно від етнографічних і соціологічних особливостей способу життя того чи іншого народу; вивчення проблем етнопсихології й закономірностей формування та прояву національного характеру, етнічної самосвідомості; способів диференціації чоловічих та жіночих ролей, статевого розподілу праці, стереотипів маскулінності та фемінності, а також пов'язаних із ними психологічних та поведінкових рис, включаючи сексуальну поведінку чоловіків та жінок. Обравши об'єктом антропологічного польового дослідження населення острова Самоа, вона проаналізувала методи виховання жителів цього острова з психологічної, педагогічної, соціологічної позиції й окреслила універсальні шляхи формування особистості.

Працюючи у міждисциплінарному дослідницькому полі вона складний й суперечливий світ людини намагалася сприймати й розуміти цілісно. У працях «Дорослішання на Самоа» та «Стать і темперамент в трьох примітивних суспільствах» дослідниця виокремила особливості проходження вікових криз у різних соціальних умовах й звернула увагу на розвиток статевої ідентифікації у дітей.

Як релевантну проблему, вона виокремила з'ясування особливостей впливу відносин «дитина-батько» крізь призму інтелектуальних й особистісних якостей дитини. Маргарет Мід довела, що особливості статевого дозрівання, формування структури самосвідомості й самооцінки залежать, насамперед, від культурних традицій певного народу, особливостей виховання і навчання дітей, домінуючого стилю спілкування у родині. Аналізуючи цінності дитинства, відносини споріднення й взаємодії поколінь, форми дитячої творчості, їх ігри та забави, правові норми й заборони, заохочення та покарання, систему навчання й освіти та інші культурні форми вона звертає увагу на проблему культурних відмінностей між статтями, соціальною ролі батьківства і материнства. Предметом її наукових зацікавлень є ситуації суперництва, системи табу, способи захисту гідності, стереотипи поведінки чоловіків та жінок у різних культурах. На її переконання, «маскулінні та фемінні властивості не визначаються біологічною природою людини і залежать не тільки від природної статевої різниці. Вони, є відображеннями нормальних уявлень і особливостей способу життя різних суспільств» [1, с. 117].

Не біологічні відмінності між чоловіком та жінкою, а культурні стереотипи маскуліності (мужності) і фемінності (жіночності), які виникають під впливом соціальних умов й породжені культурою й визначають набір певних соціальних ролей та особливостей соціального статусу для жінок та чоловіків. Вони закладаються у ранньому дитинстві за допомогою низки стереотипів й відповідно культивуються впродовж життя залежно від соціальних запитів. Отож, відмінності між статтями породжені культурою і передаються за допомогою стереотипів у наступні покоління. Маргарет Мід зауважує, що гендерні стереотипи особливо чітко прослідковуються у родинному вихованні. Їх залежність від культури того чи іншого народу свідчить про соціальну, а не біологічну природу відмінностей чоловіків та жінок.

Так, стверджує дослідниця, в одних культурах і чоловіки, і жінки діють чуйно й «м'яко», а у інших – обидві статі

поводяться жорстко, напористо, так би мовити «по чоловічому» тощо. Материнство є біологічною здатністю жінки, але її соціальне життя не може бути зведене лише до цієї ролі. Побудова відмінних гендерних ролей у суспільстві, на думку Маргарет Мід, визначається прагненням до влади і усінення можливої економічної конкуренції між представниками різних статей.

Саме виховання та передача культурних надбань зумовлює існування більшості соціальних відмінностей. Зазвичай, кожна культура, у своїх витоках та особливостях розвитку, встановлює бажаний характер або схему дії для її компонентів. Йдеться про шаблон, який закінчується тим, що його інтерналізують і відтворюють через покоління. Питання гендерних відмінностей постає як певний соціальний конструкт. Водночас, пошук рівності статей сприяє розмиванню гендерних ролей й соціальних стереотипів. Попри те, що деякі твердження й міркування Маргарет Міт є дискусійними, релевантним є постановка нею наукової проблеми аналізу гендерної проблематики крізь призму культурних надбань та впливу соціальних стереотипів на особистість та її роль у суспільстві.

1. Коляденко С. Маргарет Мід – засновниця культурологічної теорії трьох типів культур. *Актуальні проблеми сучасної філософії та науки: виклики сьогодення* : зб наук праць / ред кол М. А. Козловець, Л. В. Горохова, О. В. Чаплінський та ін. Ж. : Вид-чий центр ЖДУ ім. І. Франка, 2022. С. 114–120.

ГЛОВЮК Ірина,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ОБМЕЖУВАЛЬНІ ПРИПИСИ У РАЗІ ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА: ЧИ НА ПЕРЕХРЕСТІ ЦПК УКРАЇНИ ТА КК УКРАЇНИ/КПК УКРАЇНИ?

Обмежувальні приписи у порядку ЦПК України є важливим захисним механізмом для постраждалих від домашнього насильства. Утім, є питання співвідношення **обмежувальних приписів** у порядку ЦПК України та **обмежувальних заходів**, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство (**ст. 91-1 КК України**) та **обмежувальних заходів**, які застосовуються до особи, яка підозрюється у вчиненні такого кримінального правопорушення, у порядку **ч. 6 ст. 194 КПК України**.

Найперше, очевидною є спільна цільова спрямованість, деякі спільні ризики, деякі спільні обов'язки, проте, очевидно різні підстави застосування*.

* За ЦПК України: обмежувальний припис стосовно кривдника – встановлений у судового порядку захід тимчасового обмеження прав чи покладення обов'язків на особу, яка вчинила домашнє насильство, спрямований на забезпечення безпеки постраждалої особи (що передбачено у ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»); за КК України: в інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільненням від кримінальної відповідальності чи покарання, суд може застосувати до особи, яка вчинила домашнє насильство, один або декілька обмежувальних заходів, відповідно до якого (яких) на **засудженого** можуть бути покладені обов'язки; за КПК України: в інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, крім обов'язків, передбачених частиною п'ятою цієї статті, суд може застосувати до особи, яка **підозрюється** у вчиненні такого кримінального правопорушення, один або декілька таких обмежувальних заходів.

Відмітимо, що є судова практика, яка доволі чітко розмежовує підстави застосування обмежувальних заходів та обмежувальних приписів. Зокрема, КЦС ВС зазначив, що суд апеляційної інстанції не врахував, що заявниця, окрім посилання на відкрите кримінальне провадження, повідомлення ОСОБА_2 про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого статтею 126-1 КК України (домашнє насильство), та висновок експерта, не надала суду належних й допустимих доказів на підтвердження фактів вчинення домашнього насильства щодо малолітніх дітей, а також ризиків, які можуть настати у майбутньому у зв'язку із невинесенням щодо останнього обмежувального припису, що є її процесуальним обов'язком у силу статей 12, 81 ЦПК України. Отже, сам факт звернення заявниці до органів поліції та внесення відомостей про кримінальне провадження до Єдиного реєстру досудових розслідувань не є безумовною підставою для застосування судом до ОСОБА_2 спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, які визначені Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [1].

У іншій постанові КЦС ВС вказав, що доводи касаційної скарги заявника про те, що з часу оголошення кривднику підозри у зв'язку з вчиненням домашнього насильства питання про застосування обмежувальних заходів має вирішувати суд кримінальної юрисдикції, не заслуговують на увагу, та сформулював висновок, що: «Наявність кримінального провадження у зв'язку із вчиненням домашнього насильства не є перешкодою і не позбавляє потерпілу особу права звернутися до суду в порядку цивільного судочинства із заявою про видачу обмежувального припису, так само, як і розгляд відповідної цивільної справи не є перешкодою для здійснення кримінального провадження щодо кривдника» [2].

Утім, є і інша практика, яка викликає питання у розрізі доречності співвідношення цивільної та кримінальної юрисдикцій для захисту постраждалих від домашнього насильства. Йдеться про постанову КЦС ВС від 22 лютого 2023 року у справі 531/352/22 [3]. При тому, що слід повністю погодитись з пози-

цією, що «обставини, встановлені у межах кримінального провадження щодо злочину, пов'язаного із домашнім насильством, які мають значення для вирішення питання про застосування обмежувального припису в межах цивільного процесу, якщо це питання не вирішене у межах відповідного кримінального процесу, можуть бути враховані цивільним судом відповідно до умов ЦПК України» (п. 64), погодитись з деякими іншими позиціями та судовими аргументами за текстом постанови доволі складно.

І. У п. 60 постанови КЦС ВС зазначив таке: «Обмежувальний припис визначений у цьому законі як один з інструментів досягнення відповідних завдань. Його реалізація передбачена як в межах ЦПК України (частина восьма статті 26 цього Закону), так і в межах КПК України (частина десята статті 26 цього Закону). Обмежувальний припис, передбачений КПК України є інструментом додаткового захисту постраждалого учасника кримінального провадження, завдання якого відповідно до статті 2 КПК України є значно ширшими, а кінцева мета – не тимчасовий захід перестороги, а вирішення питання відповідальності винної особи. ... Метою ж реалізації обмежувального припису в межах ЦПК України є саме реалізація тимчасової перестороги, тимчасового заходу захисту на підставі оцінки ризиків здійснення домашнього насильства або його повторення». Утім, ч. 10 Закону дійсно містить посилання на КПК України у формулюванні: «У разі порушення кримінального провадження у зв'язку з вчиненням домашнього насильства перелік заходів щодо тимчасового обмеження прав або покладення обов'язків на особу, яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, або визнана винною у його вчиненні, а також порядок застосування таких заходів визначаються Кримінальним кодексом України та Кримінальним процесуальним кодексом України», але ця ж норма ніде не називає «перелік заходів щодо тимчасового обмеження прав або покладення обов'язків на особу, яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильст-

вом, або визнана винною у його вчиненні» (які за своєю правовою природою є кардинально різними) – обмежувальним приписом, хоча і міститься у статті саме з такою назвою. З позицій юридичної техніки таке рішення є сумнівним, проте, як видається, обумовлено спільністю деяких заходів та їх спільною цільовою спрямованістю. Додатково зазначимо, що є помилковим формулювання, що обмежувальний припис передбачений у КПК України, оскільки він там не передбачений, КПК України веде мову про обмежувальні заходи.

II. Як наслідок, п. 61 містить такі формулювання: «... у разі застосування цього інструмента в межах кримінального провадження відсутня необхідність для його застосування в межах цивільного провадження. Водночас ... застосування інституту обмежувального припису не може бути обмежене межами кримінального провадження... Тобто, постраждала особа може ініціювати застосування цього інструмента в одній з юрисдикцій на свій власний розсуд. Якщо обмежувальний припис не застосований в межах кримінального провадження, то він може бути застосований в межах ЦПК України як тимчасовий захід, який виконує захисну та запобіжну функцію». Як вказувалося вище, мова не йде про один інструмент, навіть при тому, що цільова спрямованість спільна, тим більше, що «обмежувального» припису не існує. Більше того, не завжди «у разі застосування цього інструмента в межах кримінального провадження відсутня необхідність для його застосування в межах цивільного провадження», адже, по-перше, вони можуть відрізнятися за строками; по-друге, за КПК України для застосування цих заходів треба: а) обґрунтована підозра як стандарт доказування у кримінальному процесі та б) хоча б один з ризиків, передбачених ст. 177 КПК України та в) недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні. Нами вже відмічалось раніше, що КПК України розглядає обмежувальні заходи як додаткові до запобіжного заходу, а отже, такі, які здатні запобігти ризикам, передбаченим ч. 1 ст. 177 КПК України. Попри те, зважаючи на зміст цих заходів, реально вони здатні запобігти лише

таким ризикам, як незаконно впливати на потерпілого, свідка у цьому ж кримінальному провадженні; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується. Інші ризики ними не забезпечуються, а отже, це ставить під сумнів правильність встановлення таким чином значення обмежувальних заходів у кримінальному провадженні. Отже, у перспективі обмежувальні заходи мають розглядатися як окремий різновид заходів забезпечення кримінального провадження – обмежувальні заходи у кримінальному провадженні щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством; у КПК України має бути передбачено кумулятивне доведення обставин (1), передбачених ч. 3 ст. 132 КПК України, та (2) потреби потерпілого у захисті, що виправдовує застосування одного або декількох обмежувальних заходів [4, с. 100–101]. Більше того, якщо мова йтиме саме про ст. 126-1 КК України, то для обґрунтованої підозри потрібна систематичність, а для констатації домашнього насильства за Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та ЦПК України цього не потрібно.

Також слід звернути увагу і на те, що застосування обмежувальних заходів, визначених ч. 6 ст. 194 КПК України є правом суду, а не його обов'язком. Вказане підтверджується й існуючою судовою практикою [5, с. 24].

Тобто підстави застосування обмежувального припису та обмежувального заходу не є тотожними, хоча перелік обов'язків є майже однаковим. Тому те, що, на думку КЦС ВС, *«постраждала особа може ініціювати застосування цього інструмента в одній з юрисдикцій на свій власний розсуд. Якщо обмежувальний припис не застосований в межах кримінального провадження, то він може бути застосований в межах ЦПК України»* є таким, що не повністю відповідає інтересам постраждалих, враховуючи ще й те, що ініціювання не завжди приводить до застосування цих обмежень.

III. Продовжуючи цю ж лінію аргументації, у п. 62 постанови указано: *«відповідний обмежувчий припис на підставі*

ЦПК України та на підставі КПК України може застосовуватись окремо та самостійно, однак паралельне їх застосування не можна вважати процесуально обґрунтованим (необхідно уникати збігу змістів застосованих обмежувачих приписів у двох юрисдикціях)». Зазначимо, що можуть бути випадки, коли з обставин конкретних проваджень видно, що мова йде про одночасне застосування аналогічних обмежень і в один і той самий строк. Утім, на практиці ситуація така, що не завжди у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, застосовуються обмежувальні заходи за ч. 6 ст. 194 КПК України, що детально аналізувалося [4, с. 98–99], тому таке категоричне твердження у реальності не завжди буде виправданим.

IV. У пункті 63 постанови розмежовується доказування у цивільній та кримінальній юрисдикціях: «... кримінальний процес має певну відмінність у меті та предметі доказування у порівнянні з цивільним процесом, зокрема, в контексті застосування обмежувального припису. У випадку застосування обмежувального припису в межах цивільного процесу суд, виходячи з принципу розумності, має оцінити лише підстави для висновку про наявність домашнього насильства, ризику його продовження чи повторного вчинення. Метою та предметом доказування у кримінальній справі щодо злочину, пов'язаного із домашнім насильством, є доведення факту вчинення цього злочину та встановлення поза розумним сумнівом вини кривдника у ньому (складу злочину), оскільки основною метою охорона прав і свобод постраждалої особи від злочину та запобігання злочину через покарання кривдника, а не тимчасовий захист постраждалої особи від ймовірного повторення домашнього насильства. Тому обставини, встановлені в межах цивільного процесу, та сам факт застосування обмежувального припису згідно із процедурою ЦПК України не можуть мати вирішального значення для відповідного кримінального провадження». З тим, що «обставини, встановлені в межах цивільного процесу, та сам факт застосування обмежувального припису ... не можуть мати вирішального значення для відповідного кримінального провадження»,

слід погодитись, але зазначити при цьому, що дані про наявність та зміст обмежувального припису можуть використовуватися як докази у кримінальних провадженнях, на що вказують постанови ККС ВС [6–8]. Разом з тим, формулювання, що *«Метою та предметом доказування у кримінальній справі щодо злочину, пов'язаного із домашнім насильством, є доведення факту вчинення цього злочину та встановлення поза розумним сумнівом вини кривдника у ньому (складу злочину), оскільки основною метою охорона прав і свобод постраждалої особи від злочину та запобігання злочину через покарання кривдника, а не тимчасовий захист постраждалої особи від ймовірного повторення домашнього насильства»* стосується застосування обмежувальних заходів не за КПК України в ході кримінального провадження, а при ухваленні підсумкового судового рішення та застосування ст. 91-1 КК України. Під такими обмежувальними заходами (у розумінні КК України) (які, до речі, належить відрізнити за підставою, метою, порядком і строком застосування, а також за суб'єктним складом контролю виконання від подібних за назвою нормативно визначених заходів в інших галузях національного законодавства), слід розуміти інші відмінні від покарання примусові заходи кримінально-правового характеру, що полягають у визначених кримінальним законом України заборонах та обмеженнях щодо реалізації прав і свобод кривдника, а також обов'язках щодо виконання певних дій, спрямованих на корекцію його соціальної поведінки, і застосовуються в інтересах потерпілого від кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, одночасно з призначенням покарання, а також звільненням з підстав, передбачених цим законом, від кримінальної відповідальності чи покарання [9, с. 204–205].

З урахуванням того, що у справі йшлося про заборону перебувати у місці постійного проживання постраждалої та наближатись на відстань ближче 100 м до відповідного будинку при тому, що вказаний будинок належить кривднику на праві приватної власності, важливою для захисту постраждалих є позиція, що *«суд апеляційної інстанції ... безпідставно проігно-*

рував той факт, що життя та здоров'я, недоторканність і безпека заявниці як найвища соціальна цінність переважають над правом заінтересованої особи на її житло, а тому допускається його обмеження, оскільки втручання держави у це право через механізм обмежувального припису є виправданим, якщо суд встановив підстави для застосування цього обмежувального припису. Отже, відмова у задоволенні заяви про застосування обмежувального припису на тій підставі, що такий припис обмежить (тимчасово) право приватної власності особи на житло, в цьому випадку є безпідставним» (п. 77). Відмітимо, що і раніше такі позиції висловлювали КЦС ВС [10].

Отже, незважаючи на формулювання ч. 10 ст. 26 Закону України, яке містить кримінально-процесуальні норми попри те, що включено у статтю з назвою «Обмежувальний припис», обмежувальний припис та обмежувальні заходи за КПК України є різними спеціальними заходами запобігання домашньому насильству, що справедливо підкреслюється та ґрунтовно аргументується у літературі [11, с. 26–29; 12]. При тому, як сформульовані підстави застосування обмежувальних приписів та обмежувальних заходів за ст. 194 КПК України, вважати їх взаємовиключними заходами запобігання домашньому насильству не можна, а позиція, що *«паралельне їх застосування не можна вважати процесуально обґрунтованим (необхідно уникати збігу змістів застосованих обмежувальних приписів у двох юрисдикціях)»* та *«постраждала особа може ініціювати застосування цього інструмента в одній з юрисдикцій на свій власний розсуд»*, викладена у постанові, є такою, що не забезпечує інтереси постраждалих осіб та не враховує положення Стамбульської конвенції щодо належного та невідкладного захисту жертв.

1. Постанова КЦС ВС від 16 листопада 2022 року, справа № 214/4179/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108025904>.

2. Постанова КЦС ВС від 23 червня 2022 року, справа № 646/2950/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105011877>.

3. Постанова КЦС ВС від 22 лютого 2023 року, справа № 531/352/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109995317>.

4. Кваліфікація та основи методики розслідування домашнього насильства : навчальний посібник / С. Романцова, Н. Устрицька, І. Гловюк та ін. ; за ред. І. Гловюк, Н. Лащук, С. Романцової. Львів : ЛьвДУВС, 2022. 404 с.

5. Особливості обрання запобіжного заходу під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері домашнього насильства : науково-методичні рекомендації / М. С. Цуцкірідзе, В. В. Романюк, Т. Г. Фоміна, В. В. Бурлака та інші. Київ, 2021. 63 с.

6. Постанова ККС ВС від 25 лютого 2021 року, справа № 583/3295/19, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95213443>.

7. Постанова ККС ВС від 14 червня 2022 року, справа № 585/3184/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105301745>.

8. Постанова ККС ВС від 28 лютого 2023 року, справа № 725/4683/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109395413>.

9. Шинкарчук А. Я. Кримінально-правові заходи реагування на прояви домашнього насильства.: дис. ... докт. філософ. : 081 «Право», 08 «Право» ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2021. 245 с.

10. Огляд практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо видачі обмежувального припису / упоряд.: правове управління (IV) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду, суддя КЦС ВС Д. Д. Луспенник. Київ, 2021. 35 с.

11. Яценко А. М., Шинкарчук А. Я. Деякі міркування з приводу розмежування спеціальних заходів протидії домашньому насильству, що нормативно визначені в різних галузях національного законодавства. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2021. № 2 (25). С. 24–32.

12. Олійниченко А. Є. Обмежувальні заходи кримінально-правового характеру в системі правового забезпечення запобігання та протидії домашньому насильству. *Проблеми законності*. 2021. Вип. 15. С. 257–273.

ГОРПИНЮК Оксана,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

**КОДЕКС МУРАД
ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ПРАВОВИЙ ЗАСІБ
СПІЛКУВАННЯ З ЖЕРТВАМИ
СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА,
ПОВ'ЯЗАНОГО З КОНФЛІКТОМ**

З початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, агресор цинічно застосовує проти цивільного населення України найрізноманітніші акти насильства, серед яких поширеним є сексуальне насильство пов'язане з конфліктом (далі – СНПК). У найбільш загальному розумінні – це сексуальне насильство, яке вчиняється в умовах збройного конфлікту. Під СНПК розуміють згвалтування, сексуальне рабство, примусову проституцію, примусову вагітність, примусовий аборт, насильницьку стерилізацію, примусовий шлюб та будь-які інші форми сексуального насильства порівнюваної тяжкості, скоєні щодо жінок, чоловіків, дівчат та хлопців і безпосередньо або опосередковано пов'язані з конфліктом [1, с.3]. Відповідне насильство може становити найбільш тяжкі порушення прав людини та належати до воєнних злочинів, злочинів проти людяності або актів геноциду. Російські військові використовують сексуальне насильство як зброю війни, спрямоване на залякування і знищення українців. Станом на квітень 2023 року за даними правоохоронних органів вже підтверджено 178 фактів таких воєнних злочинів, вік потерпілих у яких – від 4 до 83 років. Це жінки, діти, чоловіки. При цьому правоохоронцями зафіксовано випадки, коли командири збройних сил російської федерації віддавали підлеглим прямі накази вчиняти такі злочини[2].

В Україні проблемою стало те, що на сьогодні чинне кримінальне законодавство не передбачає відповідальності за воєнні злочини та злочини проти людяності у такому вигляді як це передбачено міжнародним кримінальним правом. Тому притягнення до відповідальності за сексуальне насильство, яке відбувається на окупованих територіях України ускладнене відсутністю належного законодавчого забезпечення. Водночас, на сьогоднішній день зареєстровано досить ґрунтовний проєкт Закону України від 15.04.2022 р. № 7290 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів». Зазначений проєкт отримав схвальні відгуки від практично всіх експертів та потребує якнайшвидшого прийняття. Належить також відмітити труднощі вітчизняних правоохоронних органів, пов'язані з розслідуванням такого роду насильства. Незважаючи на створення в Офісі Генерального прокурора спеціалізованого управління з розслідування СНПК, мають місце помилки при документуванні, зборі доказів під час досудового розслідування.

Позитивним кроком слід відзначити застосування міжнародного протоколу під час розслідування СНПК, зокрема Кодексу Мурад. Відповідний кодекс написала відома іракська правозахисниця, нобелівська лауреатка Надя Мурад, яка сама зазнала сексуального насильства. Кодекс становить собою короткі правила, як поводитися з потерпілими від сексуального насильства під час збройного конфлікту. Відповідний документ ґрунтується на засадах міжнародного права, а саме покликаний забезпечувати захист таких прав людини як гідність, приватність, здоров'я, безпека, доступ до правосуддя, правда та ефективний юридичний захист. Кодекс призначений не лише для правоохоронних органів, але й для тих, хто займається документуванням, розповсюдженням, дослідженням, моніторингом та іншими видами діяльності, пов'язаної із збиранням та використанням інформації, отриманої від жертви сексуального насильства під час війни.

Кодекс Мурад визначає три категорії принципів. 1. Загальні (вбачати в потерпілих особистості, поважати бажання

потерпілих зберігати контроль та автономність, бути відповідальними і зберігати доброчесність, створювати користь або не робити взагалі). Загальні принципи застосовуються на всіх етапах підготовки та імплементації. Вони забезпечують кожен принцип Кодексу. 2. Принципи підготовки (підготовка має фундаментальне значення, знати та розуміти контексти, створювати системи, розвивати компетенції та забезпечувати підтримку). Принципи підготовки слід застосовувати на підготовчому етапі перед збиранням інформації і переглядати на етапах виконання. 3. Принципи втілення (збирати інформацію з інших джерел, приділяти час, створювати простір, забезпечувати ввічливу та безпечну взаємодію). Ці принципи слід застосовувати на фазі початку збирання інформації. Проте вони мають тлумачитися разом з усіма іншими принципами [3].

Таким чином для вітчизняних органів досудового розслідування вагомим значення набуває використання міжнародного досвіду не лише з питань розкриття СНПК під час війни, але й отримання доказової інформації від жертв такого насильства, надання їм ефективної психологічної допомоги. У цьому напрямку вже напрацьовуються ефективні правові засоби, однак не менш важливо привести національне кримінальне законодавство у відповідність до до норм міжнародного права та забезпечити кримінально-правове переслідування за міжнародні злочини.

1. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, в Україні – шляхи забезпечення відновлення порушених прав : посібник. *European Human Rights Advocacy Centre (EHRAC)*, квітень 2023. 17 с.

2. Бодня Тетяна. Гвалтували за наказом командира: як російські військові використовують сексуальні злочини для терору мирного населення. *ЦЕНЗОР.НЕТ*. URL: <https://m.censor.net/ua/resonance/3415470/>.

3. Кодекс Мурад. URL: <https://www.muradcode.com/uk/murad-code>.

ГУРКОВСЬКИЙ Мар'ян,
*проректор,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНОПРАВНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: ГЕНДЕРНИЙ БАЛАНС ТА ПРИНЦИП РІВНОСТІ

У процесі розвитку української державності багато уваги приділяється втіленню конституційного принципу рівності, який знайшов своє відображення в ч. 1 ст. 19 Конституції України. Означене конституційне положення набуло свого розвитку у ч. 2 ст. 38 Конституції України, де зазначено: «Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування» [1]. Також, відповідно до ч. 2 ст. 24 Основного Закону не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками [1]. Ці конституційні права громадян отримали унормування у Законі України «Про Національну поліцію» [2]. Отож, чинне законодавство закріплює принцип рівних прав і можливостей чоловіків і жінок.

Конституційне законодавство та законодавство про державну службу ґрунтується, передусім, на нормах міжнародного права. Так, ч. 2 ст. 21 Загальної декларації прав людини 1948 р. установлює: «Кожна людина має право рівного доступу до державної служби у своїй державі» [3]. Надалі право кожного громадянина «допускатися в своїй країні на загальних умовах рівності до державної служби» було закріплено в п. (с) ст. 25 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р. [4]. Положення цих та інших міжнародних універсальних документів щодо права громадянина на державну службу

були закріплені у конституціях більшості держав світу, включаючи і Конституцію України.

Важливо, що ще 15 березня 2018 р. розпочала роботу Українська асоціація представниць правоохоронних органів (УАППО), яка на цей час є членом Міжнародної асоціації жінок-поліцейських. Основними завданнями Асоціації є створення сприятливого середовища для покращення положення жінок і чоловіків у правоохоронних органах, адвокатування лідерства і професійного розвитку поліцейських та розвиток мереж і можливостей наставництва для жінок у правоохоронних органах [5]. У вересні 2019 р. Українська делегація представниць правоохоронних органів взяла участь у 57-й щорічній Міжнародній конференції жінок-поліцейських у м. Анкоридж, США, в якій взяли участь понад 700 учасниць із 43 країни, на якій були обговорені питання гендерної рівності, менторства, жіночого лідерства, можливостей для навчання, особистого розвитку та побудови кар'єри [6].

Підкреслимо, що останнім часом представники жіночої статі займають все більш активну життєву позицію та беруть активну участь у суспільно-політичному житті України, а також виконують обов'язки державних службовців. З огляду на це, проблема забезпечення гендерної рівності (гендерного балансу) на державній службі – найважливіший аспект проблеми забезпечення рівнодоступності в управлінні справами держави під час заміщення посади державного службовця.

Незважаючи на позитивні зрушення у формуванні гендерної рівності (гендерного балансу) в органах внутрішніх справ, проблеми гендерної рівності на службі в органах Національної поліції, на жаль, залишаються. Насамперед, йдеться про таке явище, як «гендерні стереотипи». Згідно зі стереотипом та традиційними переконаннями, чоловіки як співробітники правоохоронних органів вважають, що служба в цих органах – це споконвічно чоловіча сфера діяльності [7, с. 71]. Із зазначеною вище тезою можна погодитися лише частково. Адже, на початку минулого століття почалося активне залучення жінок до служби в поліції спочатку в дореволюційній, а потім і радянській

Україні. Все це свідчить про досить тривалу історію перебування жінок на службі в органах охорони правопорядку.

Більше того, на переконання вчених, наразі жінка в поліцейській формі вже не є рідкістю або чимось таким, що викликає здивування. Дівчина-поліцейська в певних ситуаціях працює навіть швидше та ефективніше, ніж хлопець. Хлопець буде працювати з придушенням агресії у порушника командним тоном, дівчина буде м'якшою. Бувають і інші ситуації, наприклад, жінкам-патрульним на викликах, пов'язаних із дітьми, легко знайти з ними мову, діти легше йдуть на контакт, адже саме особа жіночої статі викликає у дитини асоціацію із мамою. Також з метою провести поверхневу перевірку особам жіночої статі, – для цього також потрібна жінка [8, с. 179].

Іншою, не менш важливою проблемою є поява у поведінці жінок-співробітників рис характеру, властивих більше чоловічій статі, і втрата типових жіночих характеристик і якостей (м'якість, доброта, чутливість тощо). Особливо це стосується підрозділів, служба в яких пов'язана з підвищеним ризиком для життя та особистої безпеки працівників. У зв'язку з цим вважаємо важливим відзначити таке. Поява у жінок-співробітників органів Національної поліції більшої мужності в силу характеру їхньої службової діяльності – цілком нормальне явище, і надавати цьому питанню статусу великої проблеми було б перебільшенням. При цьому зовсім необов'язково думати, що у процесі службової діяльності у жінок-співробітниць органів Національної поліції відбудеться втрата типових жіночих якостей.

У складних умовах функціонування державного апарату вимоги до кадрового складу Національної поліції пред'являються найвищі. Забезпечити виконання державних функцій наразі досить складне завдання. Особливо це стосується сфери забезпечення правопорядку та безпеки у державі з огляду на триваючу війну в Україні з боку Російської Федерації. Разом з тим відкриваються можливості до розширення кола осіб, які претендують на заміщення посад на державній службі. У тому числі за рахунок активнішого залучення до державної служби жінок.

Останні тенденції у комплектуванні кадрів свідчать про більше представництво жінок на службі в органах Національної поліції та наближення до досягнення гендерного балансу на службі у цих органах. Забезпечення рівного доступу до державної служби важко уявити без забезпечення гендерного балансу та рівноправності чоловіків та жінок при реалізації їх конституційних прав, у тому числі права на рівний доступ до державної служби.

Не секрет, що в нашій країні є гендерні стереотипи, що стали в масовій свідомості. Збільшення числа жінок на державній службі дозволить уникнути цих стереотипів щодо поділу професій на «чоловічі» та «жіночі», кращої кваліфікації чоловіків у порівнянні з жінками та низки інших стереотипів. У даному напрямку необхідно продовжити цілеспрямовану роботу із забезпечення гендерної рівності (балансу) на службі в органах Національної поліції. Виключити (звести до мінімуму) дискримінацію за ознакою статі.

Таким чином, гендерний баланс дозволить наповнювати службові колективи органів Національної поліції більш кваліфікованими та різноманітними кадрами. Різноманітність сприяє розвитку колективу. Необхідно популяризувати професію поліцейського серед жіночого населення нашої держави, прагнути збільшувати представництво жінок у підрозділах, у яких мала частка співробітників жіночої статі. Окрім того, активна соціально-правова позиція, що дозволяє все більшій кількості жінок брати активну участь в управлінні справами держави лише зміцнює переконаність у необхідності гендерного балансу на службі в поліції. У зв'язку з цим можна стверджувати, що рівне представництво чоловіків та жінок на службі в органах Національної поліції буде забезпечено на найвищому рівні. В свою чергу це дозволить покращити становище жінок у трудовій діяльності. Забезпечити всебічний соціальний розвиток жінок, реалізувати їх особистісний потенціал у професійній діяльності на благо суспільства та держави.

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Про національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
3. Загальна декларація прав людини, прийнята та проголошена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р. № 217 А (III). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року, ратифікований Указом Президії Верховної Ради УРСР від 19.12.1973 р. № 2148-VIII (з двома факультативними протоколами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
5. Асоціація жінок-поліцейських виборуватиме рівні права з колегами-чоловіками. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2423224-asociacia-zinokpolicejskih-viboruvatime-rivni-prava-z-kolegamicolovikami.html>.
6. Українська асоціація представниць правоохоронних органів : Поодинці ми сильні, разом ми могутні. URL: https://mvs.gov.ua/ua/news/21380_Ukrainska_asociaciya_predstavnic_pravoohoronnih_organiv_Poodinci_mi_silni_razom_mi_mogutni.htm.
7. Brown J. Integrating women into policing: a comparative European perspective. *Policing in Central and Eastern Europe: Comparing Firsthand Knowledge with experience from the West. Slovenia*: College of Police and Security Studies, 1996. URL: <http://www.ncjrs.gov/policing/int627.htm>.
8. Федоровська Н. В. Гендерна рівність в органах Національної поліції. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*. Харків, 2020. С. 177–180.

ДУМНА Юлія,
*курсантка 2 курсу факультету забезпечення
оперативно-службової діяльності
(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

В теперішній час досить актуальною є тема гендерної рівності у сфері вищої освіти. Повна рівність участі жінок і чоловіків у вищій освіті є гарантією розширення загального інтелектуального потенціалу суспільства. Тобто, рівні права жінок і чоловіків – відсутність обмежень чи привілеїв за ознакою статі. Рівні можливості жінок і чоловіків – рівні умови для реалізації рівних прав жінок і чоловіків. Рівність жінок і чоловіків у сфері вищої освіти є досить важливою.

Необхідно активно працювати над зниженням стереотипів щодо гендерної ролі в освітніх інституціях, щоб забезпечити більш широкий вибір професій для жінок і чоловіків. Рівноправна участь жінок і чоловіків у вищій освіті збільшує інтелектуальний капітал суспільства: Коли всі талановиті та обдаровані особи, незалежно від статі, мають можливість отримати вищу освіту, це сприяє розширенню бази знань, інновацій та розвитку науки. Різноманітність думок, перспектив і досвіду, що принесуть жінки, збагачує академічне середовище та сприяє розвитку новаторських ідей і рішень.

Рівні можливості у вищій освіті сприяють гендерному розподілу зайнятості: Забезпечення рівних умов доступу до освіти допомагає зменшити гендерну нерівність на ринку праці. Жінки з рівним доступом до вищої освіти мають більше можливостей для отримання високооплачуваних робочих місць та зайняття керівних посад, що сприяє економічному зростанню та створенню справедливого суспільства. Рівність у вищій освіті формує соціокультурні зміни: Коли жінки мають

можливість отримати вищу освіту та активно брати участь у наукових дослідженнях, це впливає на розширення їхніх можливостей в суспільстві загалом.

Рівноправний доступ до освіти сприяє зміні стереотипів, покращенню статусу жінок у суспільстві та розбудові рівних партнерських відносин між статями.

У ВВНЗ поняття гендерної рівності зустрічається досить часто. Процес відбору і прийому курсантів: Забезпечення гендерної рівності передбачає прийняття додаткових заходів для підтримки рівних можливостей для чоловіків і жінок у процесі вступу до ВВНЗ, у тому числі розробку прозорих та об'єктивних критеріїв відбору. Розподіл курсантів за спеціальностями: Для забезпечення гендерної рівності, здійснюються заходи для протидії стереотипам стосовно вибору професій і спеціальностей. Це включає інформаційні кампанії, настановчу роботу та сприяння різносторонньому вибору курсантів.

Розподіл добових нарядів та роботи: Для забезпечення гендерної рівності, створюються справедливі і прозорі процедури розподілу добових нарядів та інших форм зайнятості. Важливо, що враховуються й компетенції та інтереси курсантів, незалежно від їхньої статі.

Політика протидії сексуальному домаганням та дискримінації: встановлюються політики та механізми для запобігання сексуальному домаганням, дискримінації та нерівного ставлення на основі гендерних причин. Вони забезпечують безпеку та добробут всіх курсантів та військовослужбовців, незалежно від статі.

Ці приклади підкреслюють важливість інтеграції гендерної рівності в усі сфери діяльності вищих військових навчальних закладів, з метою створення рівноправного, справедливого та безпечного навчального середовища для всіх курсантів.

Для того, щоб розвинути гендерну освіту та свідомість, необхідно впровадити гендерну освіту, як складову частину освітніх програм, щоб студенти та курсанти розуміли проблеми нерівності, стереотипи та дискримінацію. Це сприятиме формуванню толерантного та рівноправного суспільства.

Потрібно, щоб студенти розуміли, що не вважаються дискримінацією за ознакою статі згідно Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків» :

- спеціальний захист жінок під час вагітності, пологів та грудного вигодовування дитини;
- обов'язкова строкова військова служба для чоловіків, передбачена законом;
- різниця в пенсійному віці для жінок і чоловіків, передбачена законом;
- особливі вимоги щодо охорони праці жінок і чоловіків, пов'язані з охороною їх репродуктивного здоров'я;
- позитивні дії, спрямовані відношенням однієї статі до іншої.

Дискримінація за ознакою статі при прийнятті на державну службу та службу в органи місцевого самоврядування і під час її проходження забороняється.

Для забезпечення рівності необхідно впровадити моніторинг та оцінку рівності: Важливо проводити систематичний моніторинг та оцінку рівності у сфері вищої освіти, щоб виявляти нерівності, проблеми та досягнення. Це дозволить вчасно вносити корективи до політик та заходів, спрямованих на забезпечення рівних можливостей та прав студентів.

Глобальне співробітництво, тому, що забезпечення рівних прав та можливостей в сфері вищої освіти є глобальним завданням. Важливо підтримувати співробітництво з міжнародними організаціями, університетами та іншими зацікавленими сторонами для обміну досвідом та розробки спільних стратегій для досягнення гендерної рівності в освітній сфері.

Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері вищої освіти є необхідним кроком на шляху до побудови справедливого та рівноправного суспільства. Це вимагає комплексного підходу та прийняття відповідних політик та заходів з боку вищих навчальних закладів, урядів, громадянського суспільства та міжнародних організацій.

Гендерно-нейтральна рівність студентів сприяє не лише їхньому індивідуальному розвитку, але й прогресу суспільства

в цілому. Вона забезпечує рівні можливості для навчання, кар'єрного розвитку та значного внеску в науку, технології та інші сфери.

Шлях до досягнення рівності вимагає впровадження політики та законодавства, створення сприятливого навчального середовища, розбудови наставництва та рольового моделювання, розширення доступу до освіти, гендерної освіти та підвищення обізнаності, співпраці з роботодавцями та державним сектором, а також моніторингу та глобального співробітництва.

Лише об'єднавши зусилля та реалізувавши ці заходи, ми зможемо побудувати справедливую та рівноправну систему вищої освіти, де студенти незалежно від статі матимуть однакові можливості розвивати свій потенціал, досягати успіху та робити вагомий внесок у науку, культуру та суспільство в усьому світі.

ЕСІМОВ Сергій,
*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

СПЕЦИФІКА ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

На сьогоднішній день у країнах Європейського Союзу існують закони, що захищають від домашнього насильства, але незважаючи на схожі назви, діють вони по-різному. В Україні активізувалася дискусія щодо законодавчого регулювання домашнього насильства. Але на даний момент у середовищі професійних юристів, учених, державних діячів не існує єдиної думки щодо вирішення цього питання, полягає у наступному: чи необхідне введення абсолютно нового закону про домашнє насильство чи достатньо роботи з уже існуючими адміністративними та кримінальними статтями.

Одним із основним термінів, з якими доведеться працювати надалі, це, безпосередньо, саме домашнє насильство. Домашнє насильство – навмисне протиправне діяння (дія або бездіяльність) однієї особи у сфері сімейно-побутових відносин щодо іншої, яка завдає або містить загрозу заподіяння фізичного та психічного страждання.

Згідно Закону України від 7 грудня 2017 року «Про запобігання та протидію домашньому насильству» домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому

місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [1].

Раніше будь-які найменші дії насильницького характеру каралися кримінальною відповідальністю за статтею 126 «Побої і мордування» Кримінального кодексу України, але з 2017 року була введена стаття 126-1 «Домашнє насильство» була видозмінена кримінальним кодексом і частина провин перейшла до розряду адміністративних правопорушень. Відповідно до Закону України від 1 липня 2021 року № 1604-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі» [2].

Варто зауважити, що адміністративна відповідальність за завдання побоїв щодо близьких осіб або вчинення інших дій, що передбачає насильство, які не спричинили наслідків, обумовлених у ст. 126-1 Кримінального кодексу України, передбачає накладення адміністративного штрафу, або адміністративний арешт терміном до 15 діб, або громадські роботи терміном від 40 до 60 годин (ст. 173-3. Кодексу України про адміністративні правопорушення) [2].

Крім цього, важливим зауваженням слід зазначити доповнення Кримінального Кодексу статтею 126-1, яка не встановлює кримінальну відповідальність за повторне вчинення цього правопорушення [3]. Мотивацію цього рішення, насамперед, пов'язують із профілактикою домашнього насильства, адже особи, які залучаються за цією статтею, окрім вищевказаних санкцій ставляться на профілактичний облік в органах Національної поліції відповідно до Порядку взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України, де цілеспрямовано коригують їхню поведінку, що є одним із основних інструментів попередження тяжких злочинів [4].

Станом на 1 січня 2023 року на такому обліку перебувають понад 88 тисяч осіб. З цього погляду зміна відповідальності безпосередньо за домашнє насильство з кримінальної на

адміністративну має сенс, адже Кримінальний кодекс розпочинає свою роботу лише після скоєння злочину і насамперед працює він на санкцію, тоді як профілактика за своїм задумом може захищати потенційну жертву до та після правопорушення. Але постає питання, хто чи що захищатиме жертву до скоєння адміністративного правопорушення.

Внаслідок традицій не характерних для українського суспільства, нав'язаних сучасному поколінню патріархальною сім'єю в комуністичній інтерпретації в голови людей закладено, що часом домашнє насильство є доречним і навіть необхідним.

Представниці жіночих організацій здебільшого говорять про недостатню відповідальність щодо цього правопорушення і говорять категоричне «ні» навіть частковій декриміналізації. Якщо говорити про якісь підсумки цього переходу, то варто відразу згадати про те, що до безпосереднього вчинення в рамках досудового провадження з формування матеріалу, за результатами якого суд ухвалить рішення про порушення кримінального провадження приватного обвинувачення, мала провести сама жертва.

Якщо подивитися на чинний порядок згідно з положеннями Кодексу України про адміністративні припорошення, під час скоєння адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 173-3 КУпАП, проводиться адміністративне розслідування [5]. Завдяки цій процедурі для потерпілої особи цей процес став менш трудомістким і витратним за часом, що безпосередньо говорить про ефективність у питаннях невідворотності відповідальності та негайності покарання за скоєне.

Судова практика показує, що кількість епізодів за цією статтею з 2021 по 2022 роки збільшилася практично на 14 тисяч. Це говорить про більш ретельну роботу з цього питання. Хочеться вірити, про більш продуктивну профілактику домашнього насильства.

До єдиної думки з цього питання поки що прийти неможливо через недостатню судову практику за малий період часу, а також через складність питання з точки зору моралі та

моральності. Але, безперечно, розвиток існуючого законодавства катастрофічно важливий і лише методом полеміки, проб і запровадження нового можна домогтися викорінення такої згубної для суспільства проблеми, як домашнє насильство.

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2229-19>.

2. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі : Закон України 01.07.2021 р. № 1604-IX. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1604-20#n8>.

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14/conv>.

4. Про затвердження Порядку взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України : Наказ МВС України від 25.02.2019 р. № 124. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0270-19#Text>.

5. Кодекс України про адміністративні припорошення : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/conv#n1867>.

ЗДРЕНИК Іванна,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії права, конституційного
та приватного права факультету №1
Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

УЧАСТЬ ЖІНОК У ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ В УКРАЇНІ

У даний час проблема співвідношення прав та реальної участі жінок у процесі розробки та прийняття рішень все більше привертає увагу світової спільноти та є однією з пріоритетних для більшості розвинутих держав та політичних інституцій. Можна констатувати, що жінки стали не лише об'єктом політики, важливим елементом електорату та адресатом цілеспрямованих, державних програм, а й активними та впливовими учасниками самого політичного процесу та державного управління. Однак, незважаючи на те, що в багатьох країнах світу у професійну політику та управління за останні десятиліття прийшли мільйони жінок, проблема рівноправної участі жінок на різних рівнях влади залишається невирешеною. Відповідно до цього участь жінок у політичних процесах в Україні є важливою та актуальною темою, яка стосується рівноправ'я, гендерної рівності та демократії в країні. Незважаючи на значні зусилля, що були зроблені для забезпечення більшого представництва жінок у політиці, існують певні виклики та перешкоди, які необхідно вирішити.

Розглядаючи проблемні питання слід виокремити питання стереотипів та дискримінації, з якими жінки зіткнуться у політичному середовищі. Сексизм, погляди на жінок як на менш компетентних або несумісних з політикою, обмежують їх можливості для активної участі. Це створює нерівні умови для жінок порівняно з чоловіками і призводить до їхнього відчуття недовіри та відмови від політичної кар'єри [1, с. 14].

З прийняттям Конституції України відбулося активізація та розширення конституційно-правового регулювання рівних прав і можливостей жінок і чоловіків в країні. Це стало можливим шляхом конкретизації відповідних конституційних норм у кодексах, законах, постановах, указах, розпорядженнях та інших нормативно-правових актах компетентних органів влади в Україні. Основні права людини, включаючи гарантії їх захисту, закріплені на конституційному рівні.

Законодавча позиція в Україні визначає недискримінаційне законодавство для жінок. Однак, щодо забезпечення гендерної рівності, варто зазначити, що українське законодавство знаходиться на етапі переходу від гендерно нейтрального до гендерно чутливого підходу.

Інтереси жінок і чоловіків захищаються національними законодавчими актами різної юридичної сили. Законодавче регулювання гендерної рівності створило правові основи для діяльності державних і громадських структур, визначило роль парламенту, уряду та громадських організацій. Воно забезпечує юридичні можливості для самореалізації жінок і чоловіків як рівних у правах, обов'язках і відповідальності.

Однак, законодавчі положення не встановлюють належних процедур та механізмів забезпечення гендерної рівності в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні, тому вони залишаються декларативними [2, с. 385].

Для розв'язання даного проблемного питання пропонується здійснити необхідні дієві заходи. Важливо проводити освітні програми, спрямовані на свідоме сприйняття гендерних ролей та боротьби зі стереотипами. Також потрібно забезпечувати нульову толерантність до сексистського поведіння, вживати заходів безпеки для жінок-політиків та створювати позитивне середовище для розвитку жіночого лідерства. Тільки шляхом колективних зусиль можна забезпечити рівні умови для жінок у політиці та побудувати більш рівноправне суспільство.

Наступним важливим проблемним питанням виступає недостатнє представництво жінок на політичних посадах. Вищі

рівні влади, такі як парламент та уряд, мають недостатню кількість жіночих представниць. Це обмежує можливості жінок впливати на прийняття рішень та формування політичної агенди.

Так, законодавчі механізми та політичні партії також відіграють важливу роль у забезпеченні більшої участі жінок у політиці. Важливо встановити квоти на політичні посади для жінок, сприяти їхньому політичному навчанню та розвитку, а також створити сприятливе середовище для їхньої активної участі та лідерства.

Загалом, забезпечення більшої участі жінок у політичних процесах в Україні є ключовим для будівництва справедливого, гендерно рівного та демократичного суспільства. Це вимагає системних змін, які сприятимуть розширенню можливостей жінок для висловлення своїх інтересів, участі в прийнятті рішень та впливу на політичну агенду.

Проблема низького впливу жінок на процес розробки ухвалення політичних рішень дослідники традиційно пов'язують із недостатністю кількісного представництва жінок в інститутах влади, з впливом механізмів прихованої дискримінації з боку чоловіків-політиків. Так, для виявлення причин обмеженого впливу жінок на політичне життя та виявлення шляхів та засобів оптимізації політичної участі жінок необхідний комплексний аналіз механізмів оптимізації політичної участі жінок, який включає наступні основні компоненти:

- правовий, що включає спеціальне законодавство, що гарантує жінкам рівні можливості для політичного представництва та участі в політиці та в прийнятті значущих рішень;
- інституційний, що передбачає певний порядок діяльності політичних інститутів, що забезпечує жінкам рівні можливості політичної участі та впливу;
- культурно-освітній, пов'язаний із системою політичної освіти та формуванням політичної кваліфікації у жінок;
- соціокультурний, що передбачає формування соціально-культурної сфери, що сприяє політичному просуванню жінок;

– соціально-економічний, пов'язаний із наявністю у жінок фінансово-економічних ресурсів, необхідних для здійснення ними у тому числі й політичної діяльності.

Залежно від того, як співвідносяться між собою різні елементи даного механізму, залежить масштаб реального впливу жінок на політику та процес ухвалення владно-політичних рішень.

До того ж потребує змін положення закону: затвердження змін до плану дій на виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 до 2025 року з метою покращення ефективності та своєчасності надання допомоги жертвам сексуального насильства, пов'язаного з конфліктами (Міністерство соціальної політики затвердило ці зміни); анесення змін до постанов, що регулюють діяльність спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб, включаючи жертв сексуального насильства в збройних конфліктах; поліпшення роботи Урядового контактного центру для постраждалих від насильства, зокрема громадян, які перебувають за межами України і потребують невідкладної інформації та консультування; ухвалення урядом Стратегії гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження плану заходів для її реалізації на 2022–2024 роки. Це включає інформаційно-комунікаційну діяльність для впровадження гендерної стратегії, організацію професійного навчання через інтерактивну освіту та обмін досвідом щодо впровадження гендерної рівності в освітній та науковій сферах [3].

Тому, окресливши основні проблемні питання слід визначити, що для їх вирішення пропонується навести ряд заходів з законодавчої точки зору. По-перше, важливо прийняти законодавчі акти, що гарантують рівні можливості для жінок у політичній сфері, зокрема квоти на політичні посади, які забезпечують пропорційне представництво жінок у парламентах та урядових структурах. По-друге, необхідно забезпечити захист жінок від сексизму та дискримінації у політичному середовищі шляхом прийняття антидискримінаційних законів та політик. Крім того, важливо забезпечити доступ жінок до політичної освіти та підтримки, зокрема шляхом проведення навчальних

програм та тренінгів з лідерства для жінок. Нарешті, прозорість та відкритість політичного процесу, забезпечення рівних умов для всіх кандидатів та політичних партій, а також залучення громадськості до моніторингу політичного середовища є важливими аспектами вирішення проблеми жінок у політиці з законодавчої точки зору.

1. Участь жінок у політиці та процесі прийняття рішень в Україні. Стратегії впливу. Український жіночий фонд. Київ, 2011. 40 с. Електронне видання. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/7/85975.pdf>

2. Лук'янова Г. Ю. Гендерна проблематика в умовах дії правового режиму воєнного стану: аналіз ідеологічної складової державної політики та державного управління. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4. 2023. С. 384-387. Електронне видання. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2023/94.pdf

3. Як втілюється гендерна рівність в Україні в умовах воєнного часу. *Центр гендерної культури*. Електронне видання. URL: <https://www.genderculturecentre.org/olena-zelenska-rozpovila-yak-vtilyuiet/>

КАЗНАЧЕЄВ Дмитро,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ),*
СМОЛЯР Влада,
*курсант 1 курсу ННППФПНП
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТОК ПОЛІЦІЇ

В сучасному світі питання гендерної рівності стає все більш актуальним і необхідним. У всіх сферах життя, включаючи силові структури, стали розглядати проблему статевої нерівності та шукають шляхи для її подолання. Особливо важливим є питання гендерної рівності в поліції, де статева приналежність може впливати на фізичну підготовку та здатність курсанток до виконання професійних обов'язків. У цій статті розглянемо особливості гендерного підходу до спеціальної фізичної підготовки курсанток поліції.

Один з основних принципів гендерної рівності полягає в тому, що незалежно від статі, усі люди мають мати однакові можливості і права. Цей принцип має бути виконаний і в галузі спеціальної фізичної підготовки курсанток поліції. Однак, через фізіологічні особливості, статеві різниці в здібностях та інші фактори, необхідний гендерний підхід до фізичної підготовки[1].

Для ефективної фізичної підготовки курсанток поліції необхідно враховувати їх фізіологічні особливості та відмінності у порівнянні з курсантами-чоловіками. Наприклад, важливо враховувати те, що жіноче тіло має менше м'язової маси та меншу витривалість порівняно з чоловічим. Тому, спеціальна фізична підготовка курсанток повинна бути зорієнтована на

розвиток витривалості та техніки виконання вправ, а не на збільшення м'язової маси.

Крім того, важливо враховувати те, що жінки мають вищу рівень гнучкості, але меншу силу та швидкість порівняно з чоловіками. Тому, програма фізичної підготовки курсанток повинна містити вправи, які сприяють розвитку гнучкості та координації рухів, а також вправи, які сприяють розвитку швидкості та силових показників.

Одним з основних викликів, що виникають під час спеціальної фізичної підготовки курсанток поліції, є стереотипні уявлення про роль жінок у силових структурах. Це може призвести до того, що курсантки не отримують необхідної фізичної підготовки або отримують її у меншому обсязі порівняно з курсантами-чоловіками. Щоб цього уникнути, необхідно забезпечити однакові умови для курсантів та курсанток і проводити їх підготовку на рівних засадах.

Курсантки можуть мати особисті обмеження, пов'язані зі станом здоров'я чи іншими факторами. Тому, викладачі фізичної підготовки повинні бути чутливими до індивідуальних потреб курсанток і забезпечувати підготовку з урахуванням цих обмежень [3].

Важливим елементом, який впливає на їх професійну підготовку та успішне виконання службових обов'язків. Викладачі та тренери фізичної підготовки повинні розуміти особливості фізичних можливостей курсанток і розробляти програми, які враховують їхні потреби та можливості.

Найбільш ефективним методом розвитку фізичної підготовки курсанток є індивідуальний підхід. Кожна курсантка має свої особливості та обмеження, які повинні бути враховані при підготовці. Також важливо забезпечити рівні умови для курсанток та курсантів, щоб уникнути стереотипних уявлень та нерівності в підготовці[4].

Урахування гендерних особливостей в спеціальній фізичній підготовці курсанток поліції може позитивно вплинути на їх успішну кар'єру в поліції. Викладачі та тренери фізичної підготовки повинні бути свідомі особливостей фізичних

можливостей курсанток та забезпечувати їх підготовку на рівних засадах з курсантами-чоловіками.

1. Професійна підготовка кадрів органів внутрішніх справ в Україні: стан, проблеми, перспективи. *Науковий журнал «Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2019. Вип. 14 (1).

2. Методичні вказівки щодо організації спеціальної фізичної підготовки курсантів учбових закладів органів внутрішніх справ України. Міністерство внутрішніх справ України. 2016.

3. Гендерна рівність в системі охорони здоров'я та спеціальної фізичної підготовки працівників правоохоронних органів. *Науковий журнал «Здоров'я нації»*. 2020. Вип. 1 (38).

4. Чумак І. Особливості спеціальної фізичної підготовки жінок-офіцерів в умовах військових навчальних закладів. *Науковий журнал «Східноєвропейський журнал передових технологій»*. Вип. 10 (8). 2018.

5. Лупаренко Н. Особливості організації та проведення спеціальної фізичної підготовки курсантів жіночої статі військових вищих навчальних закладів. *Науковий журнал «Педагогіка і психологія»*. Вип. 1 (29). 2021.

КАЛИНОВСЬКИЙ Богдан,
доктор юридичних наук, професор
(Національна академія внутрішніх справ),
ПЛУГОВЕНКО Каріна,
студентка 4 курсу Інституту №1
(Національна академія внутрішніх справ)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ ТА СПРОМОЖНОСТЕЙ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Актуальність даного питання полягає в забезпеченні рівних прав та спроможностей як для жінок так і для чоловіків у сфері вищої освіти, що є важливим аспектом гендерного, глобалізаційного розвитку.

Оскільки освіта є ключовим фактором, що визначає успіх та можливості кожної особи важливо щоб всі студенти мали рівні шанси на отримання якісної освіти та розвиток своїх навичок незалежно від їхньої статі.

Одним з головних принципів рівних можливостей у вищій освіті є запобігання будь-якій формі дискримінації на підставі статі. Це означає, що університети та інші освітні заклади повинні забезпечувати рівний доступ до навчання, розміру стипендій, наукових можливостей та кар'єрного розвитку для жінок і чоловіків. Необхідно встановлювати чіткі правила, які гарантують рівні умови для всіх студентів.

Насамперед слід зазначити, що принцип рівності закріплено Конституцією України (далі – Конституція), в якій зазначено, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними [3].

Відповідно до статті 24 Конституції громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом [3].

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань,

статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [3].

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям [3].

Крім того, статтею 53 Конституції визначено, що кожен має право на освіту. Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі [3].

Тобто, рівні права та можливості жінок та чоловіків на вищу освіту забезпечені державою на конституційному рівні.

Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері вищої освіти є важливою темою, яка підтримується міжнародним правом.

Щодо актуальності даного питання у європейському законодавстві. Кілька міжнародних документів закріплюють принципи рівноправ'я і рівних можливостей в освіті, зокрема для жінок і чоловіків. Ось деякі з таких документів:

1. Загальна декларація прав людини прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року:

Стаття 26 [1]

1. Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безплатною, хоча б початкова і загальна. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступною, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного [1].

2. Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних

свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами і повинна сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй по підтриманню миру [1].

II. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права Статус Пакту див. (995_i17) в частині [2].

Пункт с) частина 2 стаття 13, с) вища освіта повинна бути зроблена однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного шляхом вжиття всіх необхідних заходів і, зокрема, поступового запровадження безплатної освіти [2].

Крім того, питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері вищої освіти спеціальним законом, а саме Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (далі – Закон) [4].

Зокрема, відповідно до статті 21 Закону Держава забезпечує рівні права та можливості жінок і чоловіків у здобутті освіти [4].

Згадані нормативно-правові акти визнають право на освіту як основне право людини і закликають держави гарантувати рівний доступ до освіти без дискримінації за ознакою статі. Вони надають правові основи для впровадження політик і програм, спрямованих на забезпечення гендерної рівності у вищій освіті.

Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері вищої освіти має важливі соціальні, економічні та культурні наслідки. Воно сприяє розвитку суспільства, створює більш рівні умови для жінок та чоловіків у досягненні своїх освітніх та професійних цілей, сприяє створенню рівномірних можливостей для розвитку талантів і вмінь у всіх сферах життя.

Отже, для забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері вищої освіти необхідно виконувати зобов'язання, встановлені міжнародним правом, і працювати на розвиток політик, програм і практик, спрямованих на гендерну рівність у вищій освіті. Тільки шляхом спільних зусиль можна

досягти справедливого та рівного суспільства, в якому жінки і чоловіки мають рівні права на вищу освіту.

1. Загальна декларація прав людини Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року № 995_01. *База даних «Законодавство України». Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права Статус Пакту див. (995_i17) від 19.10.73 № 995_042. *База даних «Законодавство України». Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text.

3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2020, підстава – 27-IX, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

4. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. *База даних «Законодавство України». Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.

КОНДРАТЮК Олександра,

*курсантка 421 навчальної групи
факультету забезпечення
оперативно-службової діяльності
(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького),*

ГАНАБА Світлана,

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних наук
(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)*

ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Війна є діяльністю волі проти одухотвореного реагуючого об'єкта», – писав теоретик війни, знаний прусський генерал Карл фон Клаузевіц [1, с. 113]. Війна – це величезне людське й суспільне потрясіння, де на перший план виходить нова система цінностей та пріоритетів, де ламаються рамки звичайного й зрозумілого, де низка соціальних (й гендерних зокрема) стереотипів змінюють свої соціальні функції (з конструктивних на деструктивних та навпаки). Війна змінює погляди людей і їхні способи життя, подекуди руйнуючи цілі виміри суспільного життя й зумовлює народження нових правил суспільного співжиття.

Повномасштабне вторгнення росії наприкінці лютого 2022 року торкнулась кожного громадянина нашої країни й зумовило активізації усіх громадянських сил та ресурсів. Сьогодні ми усі є свідками формування нового гендерного виміру війни в Україні. До прикладу, дискурсивними перевагами у воєнні часи є поняття сили, сміливості та героїзму. Ці риси, зазвичай, уособлюються із чоловіками та моделями їх поведінки у соціумі. Відповідно, традиційні соціальні, так би мовити, жіночі ролі мають відійти на другий план, зі сфери публічної

у приватну, родинну сферу. Проте воєнні реалії руйнують і повсякденне родинне життя. Сфера родинного життя перестає бути надійним «тилом», місцем злагоди та затишку. У багатьох випадках ця сфера є повністю зруйнованою й родина змушена вдатися до переїзду. У менш радикальних випадках суспільні зміни є результатом загострення старих проблем й виникнення нових, оскільки також пов'язані із ситуацією невизначеності, загрози та страху.

У попередніх воєнних досвідах на місце жінок у війні не дослідники акцентували уваги. Практично усі досвіди замовчувались, знецінювали й нівелювали жіночу роль у війні. Але сьогодні науковці відходять від наперед окреслених ідеологічних кліше у дослідницьких практиках. З'являється чимало наукових розвідок у яких сучасні науковці намагаються неупереджено й багатогранно висвітлити роль та участь жінок у подіях воєнного лихоліття [2]. Жіночі досвіди теперішнього воєнного лихоліття є унікальними й різноплановими. Їх аналіз й врахування дозволить зрозуміти як впливає ця війна на українське суспільство, як вона його змінює й трансформує його у потужний соціальний організм, як змінюється природа гендерних стереотипів. Основу життя такого суспільства, за свідченням соціологів, «нагадує феномен народного зібрання з його повсякденними практиками самоорганізації, солідарності, взаємодопомоги, пожертв на армію та волонтерство з боку неурядових організацій, так і від простих громадян і бізнесу». Отож, важливим й актуальним є вивчення нетипові сценарії й унікальні випадки, щоб краще розуміти основні тренди [2].

В умовах окупації особистісний тип соціального зв'язку набуває акцентованого значення, руйнуючи стереотипні уявлення про жінок, які не здатні себе захистити. Увесь світ захоплювався українками, які у перші місяці повномасштабного вторгнення росії й окупації значної частини території України демонстрували своє право не коритися ворогу. Уже перетворилися на легенди історії про бабусю, котра нагодувала окупантів отруйними пиріжками, про соняшникове насіння у кишенях ворога, якого чекає погибель на українських землях тощо.

Новаторським є і історія жінок, які залишилися в окупованих територіях й пережили/не пережили окупацію. Варто також і згадати про роботу медсестер, провідниць потягів, лікарів, продавчинь та інших, які в умовах паніки та розпачу чітко й сумлінно виконували свої обов'язки, рятуючи тисячі людей чи даруючи їм шанс на життя. Уся країна заповнювалася історією двох звичайних жінок із Ірпеня – Лесі та Тані, які в окупації на свій страх та ризик пекли хліб для жителів окупованого міста. Ця та інші історії є прикладом повсякденного не мілітарного героїзму. Сьогодні звичним вже є екстримальне материнство: пологи у бомбосховищах, підвалах чи вдома, догляд за дітьми та інвалідами, переживання втрати дітей чи їх каліцтва тощо. Ці та інші історії варті не лише уваги й захоплення, а й усвідомлення, що необхідно помічати відвагу й силу жінок у буденності.

Таким чином, у гендерному вимірі сьогодення відбуваються кардинальні зміни. Жіноча «етика турботи» розвивається й набуває нових сенсів в екстремальних умовах воєнного лихоліття. Її результатом є емоційна підтримка та турбота про інших: ті, хто роздає гуманітарну допомогу, ті, хто організовує майстер-класи й розваги для переселенців, ті, дбає про їх помешкання, ті, хто опікується притулками та навчальними закладами, ті, хто допомагає оформити документи тощо. Усі вони виконують величезну емоційну роботу, «пом'якшуючи, «гасячи» емоційні коливання на індивідуальному рівні, вони створюють синергію, яка утримує від надмірного розхитування ціле суспільство [2]. Інакше кажучи, це допомагає нам як суспільству встояти в умовах шаленої турбулентності.

1. Клаузевіц К. Природа війни. Харків : Віват, 2018. 414 с.

2. Кісь О. Як і чому жінки зникають з історії війн. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/dosvidy-viyny/zhinochi-dosvidy-viyny-lito-2022.html>.

КОНСТАНТИНОВ Сергій,
*доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
відділу приватноправових досліджень
Науково-дослідного інституту правотворчості
та науково-правових експертиз
(Національна академія правових наук України)*

ГАРМОНІЗАЦІЯ ГЕНДЕРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ВИМОГ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

Гендерне законодавство в сфері безпеки та оборони стає все більш важливим аспектом сучасної політики і є однією з пріоритетних тем для країн, що прагнуть наблизитися до європейських стандартів. Україна, знаходячись на шляху до європейської інтеграції, зобов'язана пристосувати свою законодавчу базу до стандартів Європейського Союзу у сфері гендерної рівності та жіночої участі в безпеці та обороні.

Гендерне законодавство в сфері безпеки та оборони охоплює комплекс правових норм, спрямованих на забезпечення рівних можливостей для чоловіків і жінок в цій сфері, боротьбу з гендерними стереотипами, викоренення дискримінації за ознакою статі та забезпечення активної участі жінок в процесах прийняття рішень. Гендерна рівність є одним з основних принципів сучасного суспільства, що передбачає рівні права та можливості для чоловіків та жінок. Незважаючи на значний прогрес у забезпеченні гендерної рівності в багатьох сферах життя, військові та правоохоронні органи залишаються одними з важливих секторів, де спостерігається нерівність між статями.

Гармонізація гендерного законодавства України у сфері безпеки та оборони з вимогами Європейського Союзу передбачає ряд важливих кроків:

1. **Забезпечення рівних можливостей.** Україна зобов'язана запровадити заходи для забезпечення рівних можливостей для

чоловіків і жінок у збройних силах, правоохоронних органах та інших сферах безпеки.

2. Боротьба з дискримінацією. Україна повинна прийняти закони, які забороняють дискримінацію за ознакою статі військовослужбовців та інших працівників сфери безпеки.

3. Пропаганда гендерної рівності. Для сприяння гендерній рівності в сфері безпеки та оборони, Україна повинна пропагувати позитивний досвід жінок у військовій службі та різних областях безпеки.

Україна здійснила певні досягнення у гармонізації гендерного законодавства у сфері безпеки та оборони:

Забезпечення прав жінок-солдатів. В Україні прийняті закони, які забезпечують права жінок на рівні умови служби, рівні зарплати та можливості для професійного зростання у Збройних Силах та інших сферах безпеки.

Запровадження гендерної чутливості у навчаннях та курсах підготовки. Україна активно працює над впровадженням гендерної чутливості у навчальних програмах і підготовці фахівців у сфері безпеки та оборони.

Під впливом особливого періоду функціонування правоохоронних органів, органів державної влади, установ та організацій суттєво змінило структуру соціуму, руйнуючи стереотипні уявлення щодо соціальних ролей.

За понад півтора роки воєнного стану, участь жінок у бойових діях стала нормою, а не винятком. В даний час жінки беруть участь у всіх аспектах воєнних дій, включаючи політичний, волонтерський та військовий напрямки, а також забезпечення врегулювання конфліктів та встановлення миру.

Незважаючи на збільшення освіти жінок і їх інтересу до служби у військових та правоохоронних органах, їм стикається низьке представництво на вищих посадах та дискримінація через статеві стереотипи. Статистика показує, що чоловіки переважають у вищих посадах цих структур, водночас як жінки переважно займають низькопосадові посади.

Станом на 1 березня 2023 року у ЗСУ працювали 60 538 жінок (у 2,5 рази більше за 2014 рік). Із них 42 898 військовос-

лужбовиць (7416 офіцерок (майже всемеро більше за 2014), 11 215 сержантсько-старшинського складу, 22 832 солдаток, 1500 курсанток) і 18 101 особа цивільного складу. Станом на червень 2023 року близько 5500 воячок несли службу на передовій [1].

Таким чином, участь жінок у військових структурах є значною, і це призвело до підвищення актуальності питання гендерної рівності в сфері безпеки та оборони. Одна з ключових проблем полягає у наявності статевих стереотипів, які впливають на сприйняття жінок у якості військових чи правоохоронних працівників. В суспільстві часто уявляють солдата або поліцейського як чоловіка, що може призводити до недовіри або недооцінки жінок, що працюють у цих професіях. Військові та правоохоронні органи повинні активно працювати над зміною цього уявлення і стереотипів, щоб створити рівні умови для жінок у цих сферах.

Окрім того, правовим чинником, що створив «дорожню мапу» для органів виконавчої влади, стало розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 113-р «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року» (далі – Національний план дій) [2]. Цей Національний план дій створив нормативно-правову платформу для зобов'язання визначених центральних органів виконавчої влади здійснювати і сприяти реалізації принципу гендерної рівності в різних напрямках. Ці напрямки включають участь жінок у процесі забезпечення миру, запобіганні конфліктам і насильству, а також захисті жінок і дівчат, які постраждали від конфліктів, а також наданні допомоги та реабілітації таким особам.

Дискримінація на підставі статі є серйозною проблемою, з якою стикаються жінки у сфері безпеки та оборони. Це може виявлятися як пряма дискримінація, коли жінкам забороняють займати певні посади або ставлять завищені бар'єри перед їхньою кар'єрою, так і непряма дискримінація, коли правила та процедури, які не мають вигляду дискримінаційськими, насправді негативно впливають на жінок.

Незважаючи на збільшення уваги суспільства до цього питання, слід визнати, що сектор безпеки та оборони України все ще має багато проблем, пов'язаних з дотриманням гендерної рівності.

Серед самих проблемних питань гендерної рівності можна виділити наступні:

Баланс між професійними та сімейними обов'язками.

Жінки у військових та правоохоронних органах часто стикаються з труднощами у вирішенні конфлікту між професійними та сімейними обов'язками. Військова служба та робота у правоохоронних органах можуть бути фізично та емоційно вимагаючими, що може створювати проблеми для жінок, які мають дітей або сім'ю. Забезпечення балансу між роботою та сім'єю є ключовим фактором для збалансованого розвитку жінок у цих сферах.

Сексуальне насильство та домашнє насильство у військових та правоохоронних структурах.

Жінки у військових та правоохоронних органах можуть бути жертвами сексуального насильства та домашнього насильства. Забезпечення безпеки та захисту прав жінок у цих організаціях є надзвичайно важливим, а також створення механізмів для звертання зі скаргами та забезпечення справедливості для жертв.

Серед загалу проблемних питань гендерної рівності у секторі безпеки та оборони великий спектр належить до кадрового забезпечення: призначення на посади, переміщення по військовій службі та звільнення з неї.

Нерівність статусних позицій жінок та чоловіків у військовій службі створює умови для дискримінаційних норм і нерівності під час виконання повсякденних обов'язків. Внутрішній службовий статут Збройних Сил України, що стосується також інших інституцій сектору безпеки і оборони, встановлює обмеження на призначення жінок до складу добового наряду лише на обмежені позиції, що викладені вичерпно, а також на чергування за спеціальністю. Ця норма унеможливорює рівні умови та справедливість при призначенні до складу добового наряду.

Оскільки жінки можуть займати "бойові" посади, ця дискримінаційна норма стає особливо актуальною. Часто трапляються випадки, коли чоловіки та жінки служать на однакових посадах у одному підрозділі, але несуть службу в добовому наряді по-різному. Такий же порядок несення служби в добовому наряді встановлений і для жіночих курсантів (слухачів) [3].

Необхідною складовою частиною виконання військового обов'язку є направлення військовослужбовців у службові відрядження. Проте, правила, що регулюють такі направлення для військовослужбовців-жінок і чоловіків, відрізняються. Наприклад, жінки-військовослужбовці, які перебувають у стані вагітності або мають дітей до 14 років, не можуть бути направлені у відрядження без їх згоди, в той час як чоловіки-військовослужбовці у схожих обставинах такого права не мають. Для військовослужбовців-жінок Державної прикордонної служби України також передбачено право відмовитися від службового відрядження, якщо вони мають дитину-інваліда.

Крім того, жінки-військовослужбовці Національної гвардії України та Державної прикордонної служби України можуть мати можливість працювати на неповний робочий тиждень, якщо у них є діти до 14 років або дитина-інвалід, або якщо вони здійснюють догляд за хворим членом сім'ї, що підтверджується медичним висновком. Такий право відсутнє у військовослужбовців-чоловіків.

Після аналізу норм, що регулюють діяльність сектору безпеки та оборони, відображаються деякі проблеми щодо дотримання принципу гендерної рівності. Виконання повсякденних обов'язків військовослужбовцями відбувається у умовах фактичної відсутності гендерної рівності. Це означає, що в секторі безпеки та оборони відсутні рівні умови і можливості для чоловіків і жінок, і це стає причиною низки проблемних ситуацій, пов'язаних з нерівністю статей у їх повсякденній діяльності.

Після 2016 року інституції сектору безпеки та оборони України показали більш активну діяльність у впровадженні резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека».

Міністерство внутрішніх справ України та Міністерство оборони України утворили Робочі групи для реалізації Національного плану дій. Зокрема, Міністерство оборони України, на думку представника «ООН-Жінки» Анастасії Дивинської, виділило кошти з бюджету та провело комплексні заходи, щоб реалізувати Національний план дій, і наразі воно є єдиною державною установою, що це зробила [4].

Актуальними є проблеми, пов'язані з гендерною рівністю у військових та правоохоронних органах, і вони потребують негайного вирішення. Важливо сприяти активній участі жінок у цих сферах, усунути статеві стереотипи, запобігти дискримінації та забезпечити рівні можливості для всіх. Тільки шляхом врахування прав та потреб жінок у військових та правоохоронних сферах можна побудувати рівноправне і справедливе суспільство.

Гармонізація гендерного законодавства України до вимог Європейського Союзу у сфері безпеки та оборони є важливим етапом на шляху до європейської інтеграції. Україна здійснила певні успіхи у цьому напрямку, але досягнення гендерної рівності в сфері безпеки та оборони є процесом, що потребує постійного вдосконалення та підтримки. Правильна реалізація гендерної політики в цій сфері покладе основу для більш прогресивного та ефективного розвитку безпеки та оборони в Україні.

Для подолання патерналістських підходів в політиці сектору безпеки та оборони, що ускладнюють інтеграцію жінок-правоохоронців та жінок-військовослужбовців у військовий колектив, а також для вирішення колізій правових норм у правах чоловіків, пропонується:

- створити Робочі групи з виконання Національного плану дій в інституціях сектору безпеки та оборони, де такі групи ще не існують. Це допоможе забезпечити комплексний підхід до вирішення проблем гендерної рівності;

- запровадити вивчення проблем гендерної рівності у інституціях сектора безпеки та оборони Робочим групам з виконання Національного плану дій, враховуючи особливості

кожної з цих інституцій. Керівництву слід організувати вирішення виявлених проблемних питань;

- удосконалити нормативно-правову базу сектора безпеки і оборони через законодавчі ініціативи держави з метою забезпечення гендерної рівності. Потрібно усунути різницю в статусних позиціях жінок та чоловіків-військовослужбовців, зазначену в попередньому розділі;

- запровадити постійний комплексний моніторинг гендерних проблем не тільки по відношенню до жінок, а й до чоловіків.

1. Жінки в Збройних силах України. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%96%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B8_%D0%B2_%D0%97%D0%B1%D1%80%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B0%D1%85_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8#:~:text=%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%BC%20%D0%BD%D0%B0%201%20%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%BD%D1%8F%202023,18%20101%20%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B0%20%D1%86%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%81%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D1%83.

2. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 113-р «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-2016-%D1%80#Text>.

3. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text>.

4. Круглий стіл «Міжнародний досвід інтеграції гендерних питань у секторі безпеки та оборони». URL: <http://maryna-burmaka.com.ua/citizenship/3/476.html>.

КРИТЕНКО Оксана,

*наукова співробітниця науково-дослідного відділу
інформаційної і кібернетичної безпеки наукового центру,
радниця начальника інституту з гендерних питань
(Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова),*

ВИГІВСЬКА Оксана,

*кандидатка історичних наук,
доцентка кафедри суспільних наук
(Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова)*

ІНТЕГРУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ ПІДХОДІВ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЖИТОМИРСЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ІНСТИТУТУ ІМЕНІ С. П. КОРОЛЬОВА

У рамках імплементації гендерних підходів у систему підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України Житомирський військовий інститут імені С. П. Корольова провів оцінку щодо визначення потреб та заходів для гендерного інтегрування з використанням методології, викладеної у додатку В. 3. Методичних рекомендацій з інтеграції гендерних підходів у систему підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України. Вона відбулася за такими напрямками: оцінка інституційного механізму (загальна інформація про заклад вищої освіти, структура, статистика, диференційована за статтю) та оцінка стану інтегрування гендерної складової в освітній процес військового інституту.

Оцінка інституційного механізму містила такі питання:

- гендерний аналіз структури: керівництва, факультетів, спеціальностей та кафедр;
- висвітлення гендерної тематики, її доступність та направленість;
- наявність стратегії розвитку закладу та включення до неї гендерної складової;

- наявність плану з гендерного інтегрування та кількісних індикаторів його виконання;
- визначення уповноважених осіб з питань забезпечення гендерної рівності, рівень їх відповідальності та прийняття рішень.

Інформація з гендерних питань висвітлюється не лише на сайті військового інституту, а й в інших соціальних мережах. Гендерну складову включено до Стратегії розвитку інституту, налагоджено співпрацю з неурядовими організаціями та окремими експертами. Імплементация резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» відбувається через активну участь представників і представниць військового інституту в коаліції «Житомирщина – 1325».

Оцінка стану інтегрування гендерної складової в освітній процес висвітлювала такі аспекти:

- відображення у навчальних планах, матеріалах, навчальних програмах гендерної складової;
- публікації з гендерної тематики.

В освітньому процесі Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова враховано гендерну складову, зокрема під час лекційних, семінарських занять, гендерну складову включено в освітні програми бакалаврів, магістрів та ад'юнктів. У дисципліні «Соціально-економічні проблеми суспільства» введено модуль «Гендерна політика», забезпечено науково-методичну підтримку впровадження гендерного підходу в освітню та наукову діяльність та наскрізне врахування гендерної складової у навчальних програмах і планах. Також інститут має публікації з гендерної проблематики. У лютому 2023 року кафедрою суспільних наук було організовано міжнародні заходи за сприянням програми DEEP. Зокрема, проведено семінар «Досвід викладання дисципліни "Гендерна політика"». Неабиякий інтерес у наших західних партнерів виник до досвіду військового інституту щодо інтегрування гендерної складової в освітній процес. У результаті чого було запропоновано співпрацю із згаданої вище тематики. VI конференція з курсантами «Лідерство жінки в Збройних Силах: стан, виклики, перс-

пективи» уже декілька років поспіль відбувається на постійній основі.

Отже, на сьогодні актуальним залишається завдання наскрізного включення гендерної складової в освітній процес закладів вищої освіти сектору безпеки і оборони України, що закладає підвалини для формування культури гендерної рівності та недискримінації, дотримання прав людини та відповідності стандартам НАТО.

1. Оцінка гендерного впливу на сектор безпеки та оборони України 2017 року. *ООН Жінки в Україні*. 81 с.

2. Левченко К. Б., Волобуєва О.Ф, Критенко О. В. Методичні рекомендації з інтеграції гендерних підходів у систему підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України. Київ : ФОП Клименко Ю. Я., 2021. 292 с.

КРИЦАК Іван,
*кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем досудового розслідування
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)*

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ТА РОЛЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В ЙОГО ПОДОЛАННІ: ДУХОВНО-ЦІННІСНІ ТА ІДЕЙНІ/ІДЕОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ

Основне завдання, яке сьогодні постає: «Як не стати жертвою домашнього насильства?» У такому разі перед поліцейським особливий спектр повноважень/компетенцій, які слід реалізувати/втілити в життя. Він насамперед повинен бути спеціалістом у найрізноманітніших галузях/сферах наукового знання, щоб в необхідний час дати оптимальні рекомендації в перспективі подолання/присікання вказаного явища/феномену. Він повинен вплинути на ситуацію так, щоб її вирішення було дієвим і необхідним/пропорційним саме для даної обстановки, задля зміни свідомості мислення у кращі, більші благочестивіші сторони/спектри з метою притягнення винних до відповідальності.

За таких умов захист прав та свобод людини і громадянина, відстоювання інтересів справедливості є одним з основоположних/пріоритетних цілей і завдань держави, її органів, зокрема кожного поліцейського, який щодня стикається з людським горем і бідой. Вміння і здатність прийти на допомогу першим, надати комплексну і якісну підтримку накладає особливий відбиток довіри до Національної поліції України загалом та свідчить про комплексне втілення принципу «служити і захищати» у життя, щоденну повсякденну практику. Не викликає сумнівів твердження про те, що домашнє насильство грубо порушує сферу особистих, невід'ємних, невідчужуваних, осно-

воположних прав і свобод людини і громадянина – тих, які надані людині природою, Богом, святість захисту яких покладатиметься на усіх і кожного.

Справді, домашнє насильство – це глобальна проблема, яка має древню історію свого існування і до цих пір продовжує побутувати більшою чи меншою мірою у кожній сім'ї, родині, державі загалом. Задля її вирішення науковою спільнотою на законодавчому рівні та й взагалі кожним громадянином докладаються особливі зусилля, однак дієвих результатів така протидія не приносить рівно до тих пір, доки держава комплексно не візьметься за вирішення багатьох питань господарського/суспільного життя. Це насамперед боротьба з корупцією. Для вирішення цієї та багатьох інших проблем соціуму повинні однаково добре працювати усі соціальні інститути громадянського суспільства: Церква, громадські організації, політичні партії, різного роду об'єднання громадян. На особливу роль і значення заслуговує інститут взаємодії кожного поліцейського з громадськими формуваннями, щоб вирішити широкі коло завдань, нагальних проблем сьогодення. В цьому контексті на особливу увагу заслуговує метод інтерв'ювання у вирішенні багатьох потреб поліції та громади, коли живе слово відображається у різного роду відеоматеріалах, текстових ресурсах, що неодмінно принесе багато корисних результатів.

Міжнародною спільнотою і співтовариством держав, які не байдужі до нашого загальнодержавного горя, а саме повномасштабної російської агресії проти України, сьогодні прикладаються великі зусилля щодо вирішення даної проблеми, і такий стан залежить насамперед від цивілізаційного розвитку тієї чи іншої держави, її ментальних чи духовних коренів і рівнів, генного коду нації. На особливу увагу заслуговують питання відповідної профілактики та боротьби, прийнятні/адаптовані нашою державою з боку міжнародних партнерів, а також відповідно до самобутніх національних методів вибудовування української сім'ї шляхом глибокої поваги до чоловіка та жінки, дітей на засадах християнських коренів, яким на наших землях понад двохтисячолітня давність, а саме

з андріївських часів, коли апостол Андрій Первозванний засіяв зерна християнства на Київських горах, багатьох інших територіях сучасної України та сусідніх держав. Відповідний пласт наукових досліджень повинен відіграти особливу роль у формуванні правової свідомості поліцейського, а через нього – і всієї громадськості.

Проблема домашнього насильства на міжнародному рівні та в Україні постає досить гостро. Докладається багато зусиль, щоб її комплексно вирішити. Так, вироблення спільного знаменника/віднайдення консенсусу серед усієї спільноти нашої держави є основоположним завданням/чинником подолання такого негативного соціального феномену і явища, як домашнє насильство. Прийняття комплексних заходів та відповідних дій найкраще відображається у нормативно-правових актах нашої держави. Звідси, вивчення зарубіжного досвіду з даної проблеми є неабияк важливим. Водночас, тут слід наголосити і на широкому спектрі зовні, здавалось би, невидимих кроків, різного роду соціальних взаємодій, що не завжди можна відобразити на нормативному рівні.

Очевидно, що проблема домашнього насильства є вельми актуальною для широкого кола/верств українського суспільства та підсилюється нинішнім станом російсько-української війни, масовим переселенням сімей у більш безпечні регіони проживання, складною демографічною ситуацією та розвалом сімей в результаті цих і багатьох інших причин. Складним є соціально-економічний стан наших громадян, коли велика частина людей втратили домівки, а держава не завжди в змозі надати посильну допомогу. Ці та багато інших проблем/факторів вимагають насамперед належного законодавчого врегулювання проблеми домашнього насильства шляхом профілактики та широкого спектру обізнаності, як краще запобігти/протидіяти домашньому насильству серед багатьох сімей, відстоюючи права та свободи кожної людини і громадянина, втілюючи різноманітні способи їхнього захисту та ресурсний потенціал поліцейського, усіх суб'єктів державної та соціальної профілактики і боротьби, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Наша держава адаптувала численну кількість міжнародних нормативно-правових актів, документів/договорів/ конвенцій на законодавчому рівні. Відбулась відповідна взаємодія та взаємовплив національного права з міжнародним. На особливу увагу заслуговує відома сьогодні Стамбульська конвенція, що закріплює основоположні засади протидії домашньому насильству. Тут слід звернути увагу на те, що законотворці не прислухаються до застережень багатьох інститутів громадянського суспільства, зокрема Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій (ВРЦіРО) стосовно негативів, багатьох викликів і загроз її адаптації до українського законодавства.

Нами ведеться розроблення методичних рекомендацій присвячених надзвичайно актуальній проблемі соціальних та правових засад протидії домашньому насильству з урахуванням останніх змін законодавства відповідно до основних принципів гуманізації та викликів практики. Вони мають на меті удосконалення ідеологічної основи протидії домашньому насильству з метою подальшої нормативної регламентації багатьох сфер суспільного життя. Наголошується, що суб'єкти, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, повинні керуватись ідейними основами національного права, які беруть свої витоки та ґрунтуються на церковному (канонічному) праві Візантії та Київської Русі. Безперечно, слід врахувати сучасний принцип сімейних відносин, за яким жінка і чоловік рівні за своїми правами та обов'язками. Не можна обійтись без міжнародної практики протидії домашньому насильству, врахування усього виробленого світовою спільнотою.

Публічне адміністрування (управління) протидії домашньому насильству повинно здійснюватись крізь призму соціального служіння як окремій людині, так і суспільству загалом не стільки на публічно-сервісній складовій чи наданні послуг населенню, які у своїй суті багато в чому є мертвими, а саме на ідеї служіння як найвищій цілі і цінності людини у цьому житті за євангельською заповіддю, чим забезпечимо справжню реалізацію прав свобод і обов'язків людини і громадянина. «Але

ж не так має бути між вами: хто хоче бути найвищим хай стане слугою для вас; хто хоче стати першим серед вас, хай буде рабом для всіх» (Мф 20:26).

Захист прав, свобод та інтересів громадян – одна з основних цілей держави. Не вимагає спростування твердження, що домашнє насильство грубо порушує низку основоположних прав і свобод людини. Сьогодні це глобальна проблема, а виро-блення спільних принципів та засад є основним чинником по-долання цього негативного соціального явища. Вираження таких дій об'єктивізовано у міжнародних правових актах й у рішеннях міжнародних інституцій.

Таким чином, слід констатувати, що домашнє насильство є актуальною проблемою для українського суспільства та під-силюється складним соціально-економічними становищем, недосконалим законодавством, широкою необізнаністю серед населення своїх прав та способів їх захисту, браком ресурсів у суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та про-тидії домашньому насильству.

Нинішня російсько-українська війна призвела до внутрі-шнього переміщення значної частини населення, знищення інфраструктури нашої країни, погіршення економічної ситуації, що посилює це негативне соціальне явище. Відтак, розроблен-ня ефективної системи з запобігання та протидії домашньому насильству є актуальним питанням внутрішньодержавної політики.

Слід відзначити, що у кожній країні існують випадки до-машнього насильства, що свідчить про універсалізм даної про-блеми. Найчастіше під домашнім насильством розуміють жорс-токе поводження з людиною у сім'ї/шлюбі, побиття одного із членів сім'ї. Важливо при цьому дати собі відповіді: що робити і як робити у таких ситуаціях, випадках? Домашнє насильство ставить під загрозу насамперед фізичне та психічне здоров'я людини, її всесторонній соціальний та духовний розвиток, осо-бливо позначається на свідомості людини, психології кожного члена сім'ї/суспільства.

З цих переконань кожному поліцейському, а особливо представникам ювенальних служб, якщо йдеться про дітей як учасників/споглядачів/очевидців сцен домашнього насильства, важливо добре орієнтуватися у питаннях домашнього насильства, розуміти його динаміку, відрізнати його від інших видів/проявів насильства, що може в результаті призвести до розповсюдження насильницької злочинності загалом.

Поліцейський несе відповідальність за факти виявлення та надання професійної допомоги жертві домашнього насильства. Найчастіше його допомога являється основною/відіграє ключову роль у розповсюдженні негативних процесів/проявів/тенденцій домашнього насильства, присіканні його циклічних зв'язків, виявленні психологічних травм дитинства, домашньої тиранії чи багатьох інших чинників, які мають місце під час дослідження важливих обставин даного питання/проблеми.

Важливо при цьому у кожній сім'ї проводити відповідні профілактичні бесіди, виїзди з ознайомленням/усвідомленістю питань домашнього насильства. Вважаємо, що слід говорити не лише про системність, але й випадковість домашнього насильства в результаті запального характеру, тобто можна бути хорошим сім'янином, але при цьому поодинокими викидами/випадками підривати фізичне та психічне здоров'я інших, нанести серйозні психологічні травми. Однак у переважній більшості йдеться скоріше про циклічний, фаховий процес/модель відповідної поведінки/дій.

Слід також наголосити, що особливо беззахисними у питаннях домашнього насильства – діти, які найчастіше є свідками/очевидцями трагічних домашніх сцен, скандалів. Діти страждають від домашнього насильства по-особливому/у різний спосіб. І найчастіше такі випадки супроводжуються багатьма факторами ризику для дітей у їхньому розумовому/психологічному/свідомісному розвитку. Найчастіше в результаті низького рівня правосвідомості та бідності опікуна діти залучаються до найрізноманітніших видів робіт. У такому разі працівники поліції повинні першими втрутитися у ситуацію/

прийти на допомогу, щоб знайти вихід з обставин, що склалися, надати первинну медичну чи психологічну допомогу, мінімізувати наслідки/ризики домашнього насильства над дітьми.

Задля подолання фактів домашнього насильства нами пропонується:

- поглиблення навчання з питань ідентифікації домашнього насильства;
- робота служб підтримки щодо надання допомоги жертвам та їхнім родинам;
- вчасне виявлення критичних/кризових ситуації через дописи у соціальних мережах, Facebook. Працювати на випередження оперативним шляхом через спілкування з сусідами, очевидцями чи в результаті повідомлення про зловживання;
- створення кризових служб домашнього насильства, виїзд мобільних груп щодо врегулювання ситуації на місцях із кращих спеціалістів. кримінологів, психологів;
- запропонувати необхідну/вчасну підтримку та допомогу, спрямовану на вирішення багатьох проблем, пов'язаних із виявленням домашнього насильства;
- проведення профілактики, як не стати жертвою домашнього насильства;
- створення адвокатських служб з ефективного виявлення/спеціалізації та надання допомоги в результаті домашнього насильства;
- надання допомоги лікування від депресії;
- реакція соціальної роботи на насильство в сім'ї.

Загалом слід відзначити, що проблема домашнього насильства/насильства в сім'ї перебуває на порядку денному кожної країни світу. Задля виявлення фактів домашнього насильства та своєчасного реагування на них для поліцейського важливими є:

- послідовність злагоджених/професійних/логічно-грамотних дій при встановленні фактів домашнього насильства;
- вивчення міжнародних стандартів реагування правоохоронних органів на випадки домашнього насильства та оцінки ризиків;

- моделювання своїх дій залежно від отриманої інформації щодо правопорушення;
- виявлення зв'язків із загальним зростанням кількості насильницьких злочинів, суїцидів та нещасних випадків з летальним результатом;
- усвідомлення того, наскільки важливим є питання врегулювання насильства у найрізноманітніших його формах та проявах як такого, що травмує людей, насамперед тих, що стають його жертвами;
- розуміння сутності системи домашнього насильства як механізму ювенальної юстиції та правил/послідовності виконання певних дій як своєрідного процесу задля досягнення поставлених глобальних цілей.

КУСЯК Людмила,

викладач кафедри іноземних мов

(Національна академія

Державної прикордонної служби України

імені Богдана Хмельницького),

КУЛІКОВА Анастасія,

курсант факультету безпеки державного кордону

(Національна академія

Державної прикордонної служби України

імені Богдана Хмельницького),

КОЖУХОВСЬКА Юлія,

курсант факультету безпеки державного кордону

(Національна академія

Державної прикордонної служби України

імені Богдана Хмельницького)

ВІЙНА ТА ПОЛОН: ВИКЛИКИ ТА ТРУДНОЩІ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Війна – це жорстока реальність, яка вимагає від людей найвищого рівня мужності та відваги. З початку повномасштабного вторгнення військ Російської Федерації на територію України, багато військовослужбовців та добровольців, серед яких були і жінки, стали на захист та оборону країни. З загальної кількості в 60 000 військовиків, майже 15 000 складають військовослужбовці-жінки, і деякі з них активно беруть участь у бойових діях на передовій лінії оборони разом з чоловіками. Вони так само як і чоловіки щосекунди ризикують втрати на-завжди своє життя чи потрапити в полон противнику.

Хоча сьогодні достеменно не відомо скільки українко-військовослужбовців пройшли полон, а скільки все ще залишається у в'язницях під контролем загарбників, одне відомо точно – вони, не дивлячись на обставини, до останнього стояли в бою, і потрапили в полон з незламної «Азовсталі», тимчасово окупованих Донеччини та Луганщини, а також з тимчасових місць розташування військових угруповань на Херсонщині, Харківщині, Сумщині, Чернігівщині і Київщині.

Зважаючи на зростаючу участь жінок-військовослужбовців на полі бою, важливо з'ясувати, що ж відбувається з ними, коли вони потрапляють на війну та як вони долають труднощі з якими стикаються у полоні. В сучасній науковій спільноті дослідження з питань захисту, відновлення та реабілітації жінок-військовослужбовців у разі їх потрапляння в полон були проведені вітчизняними та зарубіжними вченими, такими як R. Abi-Saab, А. Григор'єв, М. Грушко, В. Лісовський, І. Котляров, Л. Тимченко тощо. Вони вивчали психологічні, фізичні, соціальні та правові аспекти реабілітації жінок, які пережили полон, з метою забезпечення їхнього повного відновлення та інтеграції в суспільство [1].

У нашому науковому дослідженні ми спробуємо з'ясувати, яка є війна для українських прикордонниць на основі досвіду сержанта Аліни Паніної, лейтенанта Людмили Кравчук та старшого лейтенанта Еліни Мединіної.

Аліна – прикордонниця з Волині, яка в 26 років пізнала саме пекло життя. Вона перебувала на Азовсталі, була в Оленівському полоні та російських колоніях. 24 лютого вона саме чергувала в Маріупольському порту, де й зустріла ранок вже під обстрілами російської артилерії та авіації. З 26 лютого 2022 року вона у складі свого підрозділу брала участь в обороні Маріуполя, спочатку на території заводу «Азовмаш», а потім і на «Азовсталі». У відділі прикордонної служби «Маріуполь» Аліна служила кінологинею, тому війну вона зустріла разом зі своїми вихованцями – двома службовими собаками. 17 травня Аліна Паніна разом з десятками інших бійців за наказом командування залишила «Азовсталь» і потрапила в полон. Цих п'ять місяців назавжди залишаться в її пам'яті: нестерпні умови проживання, цілодобова пропаганда і фейки, обмежене харчування, примусові роботи, медична допомога, а також переміщення та обмін. В одному зі своїх інтерв'ю Аліна згадує: «Годували відвертими поміями, на вулицю виводили на 15 хвилин, ... звичайна питна вода, вона була з краватками живими, тобто там організми жили. В душ водили раз на тиждень, але... просили, щоб співали гімн ДНР або гімн Росії, дівчата відмовля-

лись. 28 дівчат в 6-місній камері... Запах поранених та йоду – вибух в Оленівці...» [2].

47-річна прикордонниця лейтенант Людмила Кравчук проходила службу у відділі прикордонної служби «Сартана» поблизу міста Маріуполь, де її і зустріла війна. Сартана була одним з перших населених пунктів, з якого російські війська почали свої наступальні дії. З 20 жінок, які були на підрозділі Людмила лишилася одна, на ранок їх передислокували в Маріуполь, де створили евакуаційну бригаду, і вони виїжджали на передову як парамедики. До 12 квітня противник вів постійні обстріли з важкої зброї по зруйнованому заводу ім. Ілліча, щоб вибити наших військовиків і взяти їх в полон. В полоні бійців перевозили з одного місця на інше та чинили моральний тиск на наших полонених. Людмила згадує: «Ми постійно бігали зігнуті, не ходили, а бігали, бо кожен здійснював на нас моральний тиск, постійно кричали давайте ще швидше. На роботи ходили не всі. Тому що просто не вистачало робочих місць... поряд з приміщенням, де ми працювали було місце, де спаливали сміття і ми постійно дихали кіптявою» [3].

Ще одна прикордонниця, 28-річна медикиня Донецького прикордонного загону старший лейтенант Еліна Мединіна все життя прожила в Маріуполі, де й проходила службу. З початку повномасштабної війни відповідала за організацію та забезпечення першої допомоги пораненим на полі бою, їх евакуацію до медичних пунктів, а згодом і за розгортання та роботу пункту прийому поранених. Свій полон Еліна згадує, як невідомість: «Не хотіла здаватись в полон... коли ти тут на Азовсталі, ти розумієш, що тут є життя – тут його вже нема, тобто чорне-біле, то там попереду просто невідомість...». Жакхливі умови проживання, сон на підлозі, під столами та на лавках, голод та знесилення через недостатній раціон харчування, відсутність доступу до інформації про побратимів, а також психологічний та моральний тиск – це лише деякі з тих труднощів, з якими довелося стикнутися дівчині під час полону [4].

У воєнних конфліктах жінки-військовослужбовці знаходяться під загрозою фізичного та психологічного насильства.

Вони можуть бути піддані сексуальним нападам, знущанням, тортурам та іншим формам гендерно-зумовленого насильства. У разі потрапляння в полон жінки-військовослужбовці також стикаються з іншими викликами та труднощами. Вони можуть зазнавати фізичного та психологічного тиску, гендерно-зумовленого насильства та сексуальних нападів, голоду, погіршенню умов проживання та відсутності доступу до медичної допомоги.

Важливо розуміти, що кожен досвід унікальний, і вплив війни на жінок-військовослужбовців може варіюватись. Забезпечення підтримки та захисту прав жінок-військовослужбовців, а також боротьба з гендерно-зумовленим насильством є важливими завданнями, щоб забезпечити безпеку та добробут всіх учасників війни, незалежно від їх статі.

1. Грушко М. В. Захист прав жінок-військовополонених в умовах збройного конфлікту. *Часопис Київського університету права*. 2010/3. С. 294–299.

2. Суспільне Луцьк. «Коли ти це все пройшов, ти не можеш здатися»: звільнена з полону волинянка повернулася на службу. 2023. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=XBdPnNqMhxY>.

3. Espresso.TV. Пекло Маріуполя та російського полону: прикордонниця Людмила Кравчук. 2023. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HweMw-AQq0k>.

4. Терещук Г. Про порятунок поранених, російський полон та рідний Маріуполь. *Історія прикордонниці-медика з «Азовсталі»*. Радіо Свобода. 2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/polon-olenivka-rosiya-azovstal%CA%B9-mariupol%CA%B9/32305573.html>.

КУСЯК Людмила,
*викладач кафедри іноземних мов
(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)*

ЕФЕКТИВНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ: КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР У ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНОМУ НАСИЛЬСТВУ ТА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

В усьому світі війни та інші збройні конфлікти призводять до втрати стабільності і захисту, що робить людей особливо вразливими перед різними формами експлуатації, включаючи торгівлю людьми. Відсутність ефективного правового захисту, знищення соціальних мереж, інфраструктури та загальний хаос внаслідок воєнних дій створюють сприятливе середовище для злочинних мереж, які використовують вразливість людей з метою їх експлуатації. Однак, не зважаючи на те, що торгівля людьми сьогодні не є новою проблемою, війна може суттєво поглибити та збільшити масштаби цього явища; адже торгівля людьми, рівно так само як і торгівля наркотиками чи зброєю, є основними джерелами доходів організованих збройних груп по всьому світі [1].

Торгівля людьми це явище не тільки національного, але й глобального, міжнародного масштабу, яке має безпосередній вплив на діяльність Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ). Зважаючи на те, що жертви торгівлі людьми, а також і злочинці, які займаються таким видом протиправної діяльності, можуть перетинати державний кордон, важливо, щоб кожен прикордонник був здатний вчасно виявляти та припиняти ці злочинні дії. Саме тому важливо вивчати та переймати передовий закордонний досвід підготовки фахівців з охорони кордонів, в тому числі в питаннях, що стосуються боротьби з торгівлею людьми.

В науковій спільноті вивченню проблеми торгівлі людьми присвячено чимало праць. Різні аспекти впливу збройних конфліктів на торгівлю людьми досліджували Ю. Мурашкевич, Т. Фентон, Х. Ватсон, К. Циммерман, Е. МакАлпайн, М. Хоссейн, С. Вельте, О. Дрозд, Л. Сорока. Особливої уваги також заслуговують праці в яких досліджувалися питання викладання тематики боротьби з торгівлею людьми процесі професійної підготовки фахівців з охорони кордонів (А. Балендр) [2], а також впливу гендерних підходів на боротьбу з торгівлею та контрабандою людьми в країнах Європейського союзу (А. Маккай) [3].

На думку науковців війна як і будь-які інші збройні конфлікти можуть мати безпосередній та опосередкований вплив на торгівлю людьми [4].

Торгівля людьми, що прямо пов'язана зі збройним конфліктом є частиною насильницьких дій, які вчиняються озброєними групами чи іншими учасниками бойових дій в районах, де ведуться такі бойові дії. Злочинні групи та торговці людьми можуть використовувати на свою користь цю ситуацію, набуваючи контроль над жертвами і піддаючи їх сексуальній експлуатації, примусовій праці, військовій службі або інших формах зневажливого використання людьми для збільшення своєї військової сили, залякування місцевого населення та чинення на людей психологічного тиску.

Навіть якщо прямого зв'язку між збройним конфліктом і торгівлею людьми немає, конфліктні ситуації можуть сприяти зростанню загального рівня торгівлі людьми у певному регіоні. Нестабільність, відсутність правопорядку та порушення прав людини, що супроводжують збройні конфлікти, створюють умови, у яких злочинні мережі та торговці людьми можуть діяти без перешкод: поява великої кількості внутрішньо переміщених осіб або біженців, які змушені покинути свої домівки через насильство, переслідування або знищення інфраструктури. Ці люди часто перебувають у вразливому становищі і стають потенційними жертвами торгівлі людьми.

Фізична, сексуальна, психологічна або економічна шкода чи страждання стосовно жінок, а також погрози таких дій, при-

мус або свавільне позбавлення волі, незалежно від того, чи відбувається це в публічному або приватному житті – це не повний перелік тих насильницьких дій, які Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) визнає як прояви гендерно-зумовленого насильства [4].

Важливо зауважити, що саме по собі явище «гендерно-зумовлене насильство» є безумовним і беззаперечним порушенням прав людини, що реалізується у формі актів насильства за гендерною ознакою. В той же час, чимало науковців сьогодні ствердні в тому, що не тільки жінки, але й чоловіки та хлопчики можуть потерпати від певних форм гендерно-зумовленого насильства: сексуальне насильство з боку інших чоловіків, соціальна чи економічна дискримінація (через інвалідність, статус біженця тощо) [5].

Гендерно-зумовлене насильство та торгівля людьми є складними проблемами, які часто поглинають одна одну під час воєнних дій. Серед основних чинників, які можуть впливати на поширення цих явищ під час конфліктів є дезорганізація суспільства, що призводить до збоїв в роботі системи захисту і правопорядку; посилення стереотипів та негативних уявлень про ролі та права жінок, що може збільшити випадків сексуальної агресії, насильства в сім'ї тощо; відсутність чи порушення роботи системи правосуддя, що можуть призвести до безкарності та отримання воєнними злочинцями імунітету; нестабільність та постійна зміна місця проживання; втрата економічних можливостей, що веде до бідності та безробіття, змушуючи людей шукати альтернативні джерела доходу. На додачу деякі збройні групи свідомо використовують гендерно-зумовлене насильство та торгівлю людьми як знаряддя війни. Вони можуть використовувати сексуальне насильство як засіб покарання, підкорення та контролю над населенням.

З огляду на це, сьогодні, особливо в умовах війни, необхідно приділяти значну увагу захисту прав усіх категорій населення, забезпечуючи їм доступ до безпеки, освіти, медичної

допомоги, правосуддя тощо. Новітні європейські практики пропонують широкий спектр механізмів попередньої ідентифікації, надання допомоги й підтримки як жертвам торгівлі людьми так і гендерно-зумовленого насильства. У цьому контексті важливим є не лише допомога особам, які потерпають від насильства, але й забезпечення належного рівня професійної підготовки всіх зацікавлених сторін, в тому числі посадових осіб Державної прикордонної служби України, в питаннях, що стосуються протидії та реагування на такі загрози. Цій проблемі присвячено низку навчальних курсів, тренінгів, рольових ігор, семінарських та інших заходів, які проводяться під егідою Європейської Агенції з прикордонної та берегової охорони для фахівців з охорони кордонів всього Європейського Союзу.

Переймаючи європейський досвід, прикордонне відомство зможе відкрити нові можливості в питаннях, що стосуються ефективного запобігання та боротьби з торгівлею людьми, забезпечення належної підготовки та надання прикордонникам навичок необхідних для розпізнавання ознак торгівлі людьми, виявлення потенційних жертв та злочинних мереж.

Як підсумок варто зазначити, що усвідомлення та розуміння взаємозв'язку між збройними конфліктами, гендерно-зумовленим насильством та торгівлею людьми є важливим кроком у боротьбі з цими проблемами. Протидія торгівлі людьми та гендерному насильству має бути невід'ємною частиною процесу відновлення суспільства, забезпечення прав людини та побудови мирного та стійкого розвитку.

1. Anti-trafficking training for border guards (trainer's manual). *FRONTEX*. 2012. 130 p.

2. Балендр А. Використання ігрових методів навчання на заняттях з іноземної мови під час вивчення проблеми протидії торгівлі людьми. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*. 2021. № 25 (2). С. 5–16.

3. DCAF, OSCE/ODIHR and UN Women (2019) «Border Management and Gender», in *Gender and Security Toolkit*, Geneva: DCAF, OSCE/ODIHR, UN Women.

3. Дрозд О. Ю., Сорока Л. В. Міжнародне партнерство –основний інструмент протидії торгівлі людьми та гендерному насильству під час збройного конфлікту. *Актуальні проблеми держави і права*. 2023. № 97. С. 77–82.

4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). (n.d.). *Офіційний Вебпортал Парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.

5. Білоусенко О. Що таке гендернозумовлене насильство і хто від нього потерпає. 2021. December 6. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/28626/2021-12-06-shcho-take-gendernozumovlene-nasylstvo-i-khto-vid-nogo-poterpaie/>.

МЕЛЕХ Любомира,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ГЕНДЕРНІ ПИТАННЯ У ЧАСИ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ ДЛЯ УКРАЇНИ

Гендерні питання породжують на сьогодні актуальні дискусії. Однак, сучасні виклики і загрози, що їх переживає українське суспільство, вносить особливу гостроту в сприйняття гендерних стереотипів, питань гендерної рівності, лідерства і воєнних аспектів наукової проблематики.

Зазвичай, коли говорять про гендер, передусім, мають на увазі очікування суспільства по відношенню до чоловіків та жінок, які саме соціальні ролі вони повинні виконувати. Гендер – це не лише про відмінність за біологічними ознаками між чоловіками та жінками. Гендерна теорія передбачає зміну соціальної реальності, що відображає потреби, які є на сьогодні, а також має мету – забезпечення гендерної рівності у часи викликів та загроз для України. Гендерні питання розглядаються із розумінням поняття жіночого лідерства. Як відомо, лідером є людина, яка впливає на групу людей та заохочує працювати її над досягненням цілей.

На думку науковців, жіноче лідерство – це здатність жінки впливати на інших із метою досягнення цілей, налагодження суспільного діалогу, досягнення порозуміння між суспільством і владою, між окремими суспільними верствами, прагнення злагоди і миру, стабілізації політичної та економічної ситуації в умовах викликів та загроз. Більше того, жіноче лідерство є спроможним гуманізувати суспільні відносини, забезпечивши при цьому в мирний спосіб вирішити конфлікт [1].

Принцип гендерної рівності є закріплений у Конституції України, а саме стаття 3 Конституції закріплює рівність жінок та чоловіків у всіх сферах життя. Окрім даної норми із гендер-

ною рівністю є пов'язані статті 21, 24, 51. Частина 3 статті 24 Конституції України присвячена подоланню дискримінації щодо жінок в Україні та наголошує на тому, що рівність прав чоловіків і жінок забезпечується наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей в культурній та громадськополітичній діяльності, у здобутті освіти й професійній підготовці, у праці та винагороді за неї [2].

Україна вже більше дев'яти років перебуває у стані війни, що є загрозою для мільйонів людей та викликом для всього цивілізованого світу. У цьому контексті гендерна проблематика в Україні набуває особливого значення. Війна не тільки вимагає від громадян боротися за свої права та свободи, але й змушує переосмислити ставлення до гендерної рівності.

На жаль, дуже часто війна поглиблює існуючі гендерні нерівності та створює нові. Військовий конфлікт стає важливим інструментом, що дозволяє жінкам вийти із своїх традиційних ролей і взяти участь у бойових діях та інших сферах діяльності, де раніше вони були обмежені чи заборонені. Жінки, що беруть участь у військових діях, часто стикаються зі стереотипами про те, що вони не можуть бути належними військовиками або про те, що вони повинні мати домашні обов'язки і забезпечувати родину. Також особи жіночого роду часто зазнають сексуального насильства і знущань у військовому оточенні, що робить їхнє життя ще більш складним [3].

Варто зазначити, що цей вид діяльності не тільки опановують сучасні жінки. Так ще у період Першої світової війни та добу національно-визвольних змагань українського народу 1917–1919 рр. жінки мали змогу добровільно вступати до війська. Вони брали участь у військових діях не тільки як лікарі та медсестри, але також воювали в піхоті і навіть, були серед молодшого офіцерського складу легіону Українських Січових Стрільців.

Як стверджують науковці, в роки Другої світової війни у лавах радянської армії воювало майже 800 тисяч жінок. Виникає питання, а чи існувала дискримінація у військових формуваннях за ознакою статті? Очевидно, що так. Бо тоді, військова

інфраструктура, обмундирування були розраховані завжди на потреби чоловіків.

Після проголошення незалежної України відбувається модернізація військових формувань і силових структур. Зокрема, в Державній прикордонній службі України кількість військовослужбовців складає понад 11 тисяч й вони можуть обіймати майже всі посади. Однак залишається актуальним наявність у військових колективах гендерних упереджень та стереотипів. Відповідно до них, уся військова діяльність поділяється на чоловічу та жіночу. Відповідно є посади, що мають обіймати тільки чоловіки, а є посади, так би мовити, для жінок. Результатом цього підходу є недовіра до жінки-військовослужбовця як високопрофесійного фахівця. Це у свою чергу породжує конфліктні відносини та позначається негативно на рівні бойової готовності підрозділів. Одночасно, відрадним є той факт, що в суспільстві ця тема є не лише актуальною й широко дискусійною.

На сьогодні кількість жінок, які активно долучаються до бойових дій, до різних форм волонтерства та допомоги армії безпосередньо на лінії зіткнення постійно зростає, а це доводить факт безперечного жіночого лідерства.

Під час різних наукових дискусій стає очевидним, що наявні західні дослідження на тематику гендеру і війни, не дають відповідей контекстам українських реалій. Досліджуючи воєнну ситуацію в Україні, ми не можемо оминати тему творення української нації. Ця війна, яка зараз триває, є боротьбою України за незалежність, яка тісно пов'язана із національним творенням.

Навіть, як бачимо, українські жінки-біженки не хочуть поставати передусім як типові безпорадні жертви. Вони виступають як ті, які хочуть мати відчуття відповідальності за свою долю і готовність брати участь в процесах, що змінюють світ на краще, вони є амбасадорами України в світі.

Жінки за столом переговорів – більше шансів на стабільний та довготривалий мир. Конфлікти та війна можуть мати негативний вплив на гендерну рівність і права жінок, але вони

також можуть стати каталізатором змін в цих сферах. Жінки можуть відігравати важливу роль у миротворчих процесах, а також відновленні після конфлікту, а їх голоси та досвід можуть стати ключовими у процесі формування мирних рішень.

1. Hryniuk D., Smyrnov I., Stepanets I. Gender aspects in the historical origins of military tourism (on the example of the Czech amazon women) Multidisciplinary scientific notes. *Theory, history and practice. Proceedings of the VI International Scientific and Practical Conference*. Edmonton, Canada. 2022. Pp. 173–179 DOI: 10.46299/ISG.2022.2.6. URL: <https://isgkonf.com/multidisciplinary-scientific-notes-theory-history-and-practice/>.

2. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 72 30. Ст. 141. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>.

3. Гендерна нерівність в Україні під час війни. URL: <https://commons.com.ua/uk/genderna-nerivnist-v-ukrayini-pid-chas-vijni/>.

НІКОЛАЄНКО Карина,
*курсант 1 курсу
факультету правоохоронної діяльності
(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)*

ПОСИЛЕННЯ РОЛІ ЖІНОК У ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ ТА РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Актуальність теми полягає у постійній боротьбі жінок за свої права та свободи. Під час воєнного стану багато забули за цю проблему, хоча її аспекти збільшили свій вплив на людей. Багато представників жіночої статі відчують принизливо себе навіть під час виконання військових обов'язків. Вони виконують таку ж саму роль як і чоловіки. Звичайно, на фронті їх набагато менше, але вони здійснюють таку ж оборону нашої держави.

Згідно з інформаційними даними, жінки складають 15% оборонного складу. Це надзвичайно високий показник у зрівнянні з іншими країнами. Також, хочу звернути увагу на діяльність різних юридичних організацій, які забезпечували швидкий розвиток залучення жінок до різних видів діяльності.

Звичайно, більшість жінок виконують завдання в тилу. Вони намагаються зробити все можливе аби допомогти нашій країні у такій скрутній ситуації.

Ще за часів рядянської влади, жінки не мали права навіть на власну думку, їх обмежували у своїх правах та не давали право вибору. Незважаючи на відміну кріпосного права, на шляху до демократизації, вони все одно залежали від думки та рішення свого чоловіка. Хоча навіть свого майбутнього спутника для них обирали батьки.

Ця проблема виникає і у інших галузях життєдіяльності. Багато хто навіть не помічає цього. Хоча боротьба за рівність

прав почалась ще під час правління монархів. У зв'язку з цим хочу згадати видатну історичну особистість княгиню Ольгу. Вона була першою жінкою, яка змогла утримати усю владу у своїх руках та підняла рівень життя у Київській Русі. Видатна княгиня завжди намагались створити сприятливі умови не тільки для розвитку промисловості, а й для досягнень у сфері культури та духовності. Вона була надзвичайно мудрою та змогла обманути короля задля того, щоб не вступати з ним у шлюб. У підсумку вона здобула перемогу у духовності та змогла охреститися.

Цим самим стала прикладом для багатьох жителів Київської Русі, які вагалися, яку релігію обрати. Також, вона помстилася за вбивство свого чоловіка та вкотре зазначила роль жінки у суспільстві.

Прикладів ролі жінок у покращенні життєдіяльності дуже багато. Звичайно, за весь час чоловіки більше зробили вкладу для розвитку. Це все тому, що приблизно 80% високопосадовців це чоловіки. Жінкам навіть зараз дуже важко втриматись при владі. Більшість не визнають їх рішення, лише через те, що беруть до уваги стереотипи. Одними з яких є, що вони неграмотні та створенні лише для сім'ї та виховання дітей.

Однак, зараз багато жінок очолюють громадські організації, де взаємодіють з органами влади та допомагають країні під час воєнного стану.

Також, ефективним стала організація при Верховній раді «Рівні можливості». Під час її почергового засідання, її учасники прийняли рішення щодо рівності жінок та чоловіків у правлінні державною, участі у військових формуваннях, вступ до вищих військових навчальних закладів, військових ліцеїв, а також скасували «заборонені професії для жінок». Я вважаю, що це зіграло визначну роль для майбутнього демократичного суспільства до якого так прагне наша держава.

Я вважаю, що задля успішного розвитку лідерського потенціалу жінок потрібно:

- враховувати рішення жіночого колективу;

- давати можливість жінкам брати участь в управлінні державою;
- створювати організації, які будуть розширювати думку щодо гендерної рівності;
- більшу увагу слід звертати не тільки на діяльність чоловіків, а й жінок;
- нагадувати суспільству, що жінка може не лише бути чудовою господинею, а й хорошим депутатом або директором підприємства;
- прирівняти доступ до отримання нових звань та посад у військовій службі, щоб жінки могли на рівні з чоловіками управляти підрозділами;
- створювати комфортні умови задля розвитку демократичності;
- звертати увагу на розумові здібності усіх представників влади;
- розвивати обізнаність громадян у своїх правах та не боятися відстоювати їх;
- контролювати приниження гендерної рівності та збільшити відповідальність за їх вчинення;
- створення організацій, які керували б аспекти рівності;
- взаємодіяти з міжнародними організаціями, які створюють умови для підтримання гендерної рівності.

Також важливим є розповідати усім про важливість та актуальність цієї проблеми. За час війни, жінки дуже багато допомагали та здійснювали різну діяльність задля вирішення проблем.

Вони користувались своєю логікою та розумінням задля полегшення служби військовослужбовцям. Багато волонтерських організацій очолюють саме жінки, які твердо закріпили своє місце на цій посаді.

На мою думку, є важливою і проблема домашнього насильства в сім'ї. Представники сильної статі використовують фізичну силу до своїх жінок. Багато мовчать про це, тому що бояться. Я вважаю, що нам треба досягти такої обізнаності,

щоб кожен міг висловлювати свою думку, назначаючи на те, що говорять інші.

Демократичність полягає не лише у свободі слова та дій. Вона також дає можливість задля рівності між чоловіками та жінками. Наше суспільство повинно зрозуміти важливість цієї проблеми задля спільної мети – демократичного суспільства. Адже ця стратегія може виконуватись лише у випадку обізнаності громадян у всіх сферах життя. Я вважаю, що сучасний рух є важливим кроком для майбутньої демократичної держави. Ми повинні завжди боротися за свої права та обов'язково нагадувати про них іншим.

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ РЕЗОЛЮЦІЇ РБ ООН 1325 «ЖІНКИ, МИР, БЕЗПЕКА»

У війни не жіноче обличчя, але жінки завжди відігравали значну роль у воєнні часи. Ми можемо згадати в історії участь жінок у війнах, починаючи з Першої Світової війни. Коли спочатку всі вважали, що в армії не місце жінці і навіть поширений образ того часу показував, що жінка сидить вдома, доглядає дітей, пише листи коханому та чекає звістки від нього. Проте це не так. В крові кожної жінки протікає надзвичайний патріотизм. Саме тому жінки почали працювати на воєнних виробництвах, полях, щоб підтримувати економіку (поки чоловіки на війні), допомагали пораненим солдатам, вели списки полонених і навіть йшли на фронт. Проте не дивлячись на це, жінки залишались не залученими в процесах врегулюванні конфліктів та проведенні мирних перемовин. Один із найважливіших моментів стався в 1915 році, під час Першої світової війни, коли 1300 жінок з 12 воюючих і невоюючих країн зустрілися в Гаазі, щоб вимагати припинення війни, яка тоді спустошувала Європу [1]. Це були жінки, які належали до руху суфражисток, які вирішили не підтримувати війну зі своїми урядами. На цій зустрічі народилася Міжнародна жіноча ліга за мир і свободу (WILPF).

Жінки багато років боролись за рівність прав з чоловіками у воєнний час. Саме це і послугувало створенню Резолюції 1325 «Жінки, мир, безпека». Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» – є одним з найважливіших резолюцій РБ ООН в сфері політики безпеки. Цей документ наголошує на важливій ролі жінок у запобіганні і врегулюванні конфліктів та в розбудові миру, а також закликає держави-члени забезпечити більш активну участь жінок на всіх рівнях прийняття рішень в національних, регіональних і міжнародних інститутах, у механізмах запобігання, управління та вирішення конфліктів [2].

В Резолюції РБ ООН надає рекомендації, як державам, так і міжнародним організаціям щодо залучення жінок до вирішення військових конфліктів, а саме:

- закликає держави забезпечувати більшу участь жінок на всіх рівнях прийняття рішень у межах національних, регіональних і міжнародних інститутів і механізмів запобігання, регулювання і вирішення конфліктів, постійно закликає держави-члени розширювати свою добровільну фінансову, технічну і матеріальну підтримку зусиль з підготовки персоналу;

- закликає Генерального секретаря активізувати участь жінок на директивних рівнях у врегулюванні конфліктів і мирних процесах та призначити більше жінок на посади спеціальних представників посланників у миротворчих місіях, польових операціях ООН, особливо серед військових спостерігачів, цивільного, поліцейського персоналу, співробітників з прав людини і гуманітарного персоналу; включення гендерного компоненту до операції з підтримання миру там, де це доречно, включаючи зусилля, що вживаються відповідними фондами і програмами; дати державам-членам керівні вказівки щодо підготовки та надати їм матеріали, які стосуються захисту, прав і особливих потреб жінок, а також значення залучення жінок до всіх заходів з підтримки миру і миро-будівництва;

- акликає всі сторони при погодженні і здійсненні мирних угод. Застосовувати підхід, заснований на врахуванні гендерних аспектів, зокрема: а) особливих потреб жінок і дівчат в ході репатріації і переселення, а також в тому, що стосується реабілітації, реінтеграції та постконфліктного відновлення; б) підтримувати заходи, спрямовані на підтримку місцевих мирних ініціатив, запропонованих жінками, і місцевих процесів врегулювання конфліктів і залучення жінок у діяльність усіх механізмів здійснення мирних переговорів; в) заходів, що забезпечують захист і повагу прав людини жінок і дівчат, особливо в тому, що стосується конституції, виборчої системи і діяльності поліції і судових органів [4].

Резолюція РБ ООН 1325 керується трьома основними принципами – це запобігання насильству, захист жінок і дівчат

від насильства та сприяння активної участі жінок в прийнятті рішень.

РБ ООН відзначив, що коли до врегулювання конфліктів і відбудови мирного життя залучати більше жінок, то мир настане раніше, а постконфліктне і післявоєнне суспільство швидше подолає депресію, стане уважнішим до гуманітарних питань.

Імплементация (з лат. *impleo* – наповнюю, виконую) – це здійснення, виконання державою міжнародних правових норм. Фактичне здійснення міжнародних зобов'язань на внутрішньодержавному рівні шляхом трансформації міжнародно – правових норм у національні закони та підзаконні акти. Процес транспонування актів законодавства Європейського Союзу, включаючи створення порядку та процедур їх впровадження. Цей процес також включає тлумачення, практику застосування, забезпечення, дотримання та виконання норм права, які відповідають європейському праву, органам державної влади [4].

28 жовтня 2020 року Уряд України прийняв рішення про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року.

Документ включає конкретні кроки, покликані створити умови для забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у подоланні конфліктів, встановленні миру, процесах відновлення, протидії безпековим викликам, системній протидії насильству за ознакою статі та насильству, пов'язаному з конфліктом [2]. Не дивлячись на те, що в Україні йде повномасштабна війна з РФ, Україна все ж таки продовжує займатися імплементациєю резолюції 1325 в рамках виконання відповідного Національного плану дій на період до 2025 року. Національний план спрямований на забезпечення:

- участі жінок у прийнятті рішень;
- стійкості до безпекових викликів;
- постконфліктного відновлення і перехідного правосуддя;
- протидії насильству за ознакою статі та сексуальному насильству пов'язаному з конфліктом;

- стійкості з безпекових викликів;
- посилення інституційної спроможності виконавців Національного плану.

Незважаючи на те, що для України НПД 1325 є планом першого покоління з метою його виконання прийнято відомчі плани 5-ти відомств: МВС, МО, ДСНС, Національної поліції, Державної прикордонної служби.

- Було створено відповідне середовище для більшої кількості жінок, які беруть участь у ключових позиціях оборонного сектора.

- Проводили тренінги та навчання для підрозділів управління персоналом міністерств з питань гендерної рівності, питань жінок, миру і безпеки.

- Підтримували жіночі ініціативні групи для допомоги для постраждалих від конфліктів з урахуванням потреб дівчат та хлопців, жінок і чоловіків тощо.

Жінки в Україні зараз – це не лише страждаюча сторона (кожна або втратила чоловіка, або чекає його повернення), але вони й активні захисниці (понад 25000 жінок нарівні з чоловіками боронять нашу землю). Хто допомагає в пошуках зниклих, хто займається волонтерством, хто підтримує постраждалих людей, дітей.

Особливо важливо імплементувати Резолюцію на рівні громад. Проте ми можемо сміливо підкреслити, що в Україні вже зроблена багато. З найсуттєвішого хочеться виділити – це:

- збільшилась кількість посад, на які призначають військовослужбовців-жінок;

- в Україні вже є дві перші жінки-водолази, а на конкурс з відбору кандидатів до Антарктичної експедиції вже подали заявки 26 жінок;

- у деяких військовій частині та структурних підрозділах Міністерства оборони та Генерального штабу з'явилися гендерні радники;

- нині вже 12 тисяч жінок є учасницями бойових дій.

Україна показує, що гендерна рівність – це не данина моді, це, перш за все, необхідність сьогодення, без якої важко

уявити собі демократичний світ, де немає місця дискримінації та нерівності. Для нас сьогодні надзвичайно важлива реалізація НПД 1325, особливо в часи війни. Тому не зупиняємося і рухаємося далі, разом до перемоги.

1. Menon R. Gender Responsive Ceasefires and Ceasefire Agreements (Brief 1). UN Women, Afghanistan Independent Human Rights Commission (AIHRC). 2021.

2. URL: <https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-oon-1325>.

3. Колектив авторів. Жінки. Мир. Безпека : інформаційно-навчальний посібник гендерних аспектів конфліктів для фахівців соціальної сфери. Київ, 2017. С. 27–28.

4. URL: <https://slovnyk.ua>.

ОНИШКО Оксана,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії права, конституційного
та приватного права факультету № 1
Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції,
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ОСНОВИ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В ЄВРОПІ

Утвердження та реалізація гендерної рівності є однією з основних напрямів діяльності держави на шляху до демократизації суспільства та євроінтеграції. Оскільки Україна є членом Ради Європи і взяла курс на майбутнє членство в ЄС, то і підвалини гендерної рівності і гендерні пріоритети, які потрібно нам запровадити у національне законодавство, встановлені в основних документах ЄС.

Так, у Договорі про Європейський Союз 1992 р. (Маастрихтський договір) визначаються основні положення дотримання гендерної рівності (ст.ст. 2, 3), Амстердамський договір 1997 р. містить положення щодо гендерної паритетності (ст.ст. 118, 119), Хартія основних прав Європейського Союзу 2000 р. містить норми про заборону дискримінації за ознакою статі, а також рівності між чоловіками та жінками у реалізації їхніх прав (ст.ст. 21, 23), Лісабонська угода 2007 р. зазначає, що до тематики гендерної рівності входять, зокрема, наступні питання: рівність на ринку праці (ст.ст. 1, 2), боротьба із дискримінацією за ознакою статі (ст. 5), подолання торгівлі жінками і дітьми (ст.ст. 63, 69) [1, с. 141–144].

Стратегія ЄС щодо гендерної рівності виконує зобов'язання Європейської комісії щодо досягнення принципу рівності між статями. Стратегія представляє політичні цілі та дії для досягнення значного прогресу до 2025 року на шляху до гендерно рівної Європи. Метою є Союз, де жінки та чоловіки, дівчата та хлопці, у всій своїй різноманітності, будуть вільно йти обраним шляхом у житті, матимуть рівні можливості для

процвітання та можуть на рівні брати участь у житті європейського суспільства та керувати ним.

Основу Стратегії гендерної рівності Ради Європи на 2018–2023 рр. становить значний нормативно-правовий доробок Ради Європи стосовно гендерної рівності, а також результати першої Стратегії гендерної рівності Ради Європи на 2014–2017 роки. Документ враховує як нинішню економічну ситуацію, так і політичний вплив Ради Європи, зокрема основні пріоритети організації. У новій стратегії наголошено на цілях та пріоритетах Ради Європи з питань гендерної рівності на 2018–2023 роки, визначено методи роботи та головних партнерів, а також заходи, необхідні для досягнення кращих результатів [2, с. 10].

Стратегія на 2018–2023 рр. встановлює вжиття заходів для усунення недоліків у забезпечення гендерної рівності у сфері зайнятості, оплати праці, бідності, пенсій та нерівномірного розподілення домашніх обов'язків і обов'язків, по догляду за дітьми між жінками та чоловіками, оскільки такі питання становлять ключові фактори економічної незалежності жінок. Економічна незалежність та розширення прав і можливостей жінок є передумовою для забезпечення гендерної рівності у рівноправних і стійких суспільствах.

Розширення економічних прав збільшує доступ жінок до економічних ресурсів та можливостей, зокрема до роботи, послуг, майна та навичок, та, як наслідок, примножує їхній внесок в економічний розвиток та зростання. Стійкість політики та політичної волі мають вирішальне значення для покращення економічних можливостей та прав жінок у відповідності до Європейської соціальної хартії.

Основними завданнями є: припинення гендерного насильства; боротьба з гендерними стереотипами; усунення гендерних розривів на ринку праці; досягнення рівної участі в різних секторах економіки; усунення гендерного розриву в оплаті праці та пенсіях; усунення гендерного розриву в догляді та досягнення гендерного балансу в процесі прийняття рішень і в політичній діяльності. Стратегія передбачає подвійний підхід

до гендерного мейнстрімінгу в поєднанні з цілеспрямованими діями, а міжсекційність є горизонтальним принципом її реалізації. Хоча Стратегія зосереджена на діях всередині ЄС, вона узгоджується із зовнішньою політикою ЄС щодо гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок [3].

Як один із перших результатів Стратегії, 4 березня 2021 року Комісія запропонувала обов'язкові заходи щодо прозорості оплати праці. 8 березня 2022 року Європейська комісія прийняла нову загальноєвропейську пропозицію прийняти директиву щодо боротьби з насильством щодо жінок і домашнім насильством. Пропозиція має на меті запровадити цільові мінімальні правила щодо прав цієї групи жертв злочинів, а також криміналізувати найжорстокіші форми насильства щодо жінок і кібернасильства. Знаковим досягненням є Директива про гендерний баланс у правліннях компаній, яка спрямована на покращення гендерного балансу на керівних посадах у найбільших компаніях ЄС, зареєстрованих на біржі. Директива була прийнята 22 листопада 2022 року [4].

8 березня 2023 року Європейська комісія запустила кампанію з боротьби з гендерними стереотипами, які впливають як на чоловіків, так і на жінок у різних сферах життя, включаючи вибір кар'єри, розподіл обов'язків по догляду за дітьми та прийняття рішень. Це конкретний результат Стратегії гендерної рівності на 2020–2025 роки.

Європейський парламент завжди був дуже активним у досягненні рівності між чоловіками та жінками та має постійний комітет, присвячений правам жінок та гендерній рівності. Щороку парламент відзначає Міжнародний жіночий день 8 березня та привертає увагу, організовуючи заходи.

У січні 2022 року євродепутати знову вимагали створення нового формату Ради, де б зустрічалися міністри та державні секретарі, відповідальні за гендерну рівність. Депутати Європарламенту сподіваються, що така нова структура Ради допоможе просунути важливі ініціативи щодо гендерної рівності, такі як ратифікація Стамбульської конвенції про боротьбу з насильством щодо жінок.

У лютому 2021 року парламент прийняв резолюцію щодо оцінки прогресу, досягнутого у сфері прав жінок за останні 25 років, і багатьох проблем, які ще попереду. Депутати Європарламенту висловили стурбованість негативною реакцією в деяких країнах ЄС і ризиком того, що гендерна рівність може ще більше відійти від їхнього порядку денного. Парламент також закликав Європейську комісію забезпечити врахування прав жінок у всіх своїх пропозиціях, розробити конкретні плани щодо покращення рівня бідності серед жінок та посилити зусилля щодо усунення гендерного розриву в оплаті праці [5].

Згідно з опитуваннями, переважна більшість європейців вважають, що сприяння гендерній рівності є важливим для справедливого і демократичного суспільства (91%), для економіки (87%) і для них особисто (84%) (за даними Євробарометру 465 від 2017 р.)¹. Порівняльне опитування Євробарометра щодо «сприйняття та очікування», проведене для Європейського парламенту в 2016 і 2018 роках, показує, що частка громадян ЄС, які хотіли б, щоб ЄС більше втручався в цю сферу політики, зросла від 55% до 65%. Є деякі значні відмінності між державами-членами. Найсильніша підтримка посилення дій ЄС у цьому напрямі зареєстрована в Іспанії (86%), Португалії (85%) та на Кіпрі (82%). Найменшу підтримку активізації дій ЄС висловлюють громадяни Латвії (37%) та Естонії (32%) [6, с. 3].

Щодо майбутніх кроків у сфері дотримання гендерної рівності, ЄС закликав держави-члени:

– врахувати особливі потреби жінок і дівчат у процедурах надання притулку, включаючи загальноєвропейські гендерні рекомендації як частину ширших реформ у сфері міграції та притулку;

¹ Євробарометр – міжнародний проєкт регулярних опитувань громадської думки, що здійснюється під егідою Європейської Комісії. Дослідження проводяться в рамках Євробарометру з 1973 року в Європейському Союзі, з 1991 року у Центральній Європі, колишній Югославії та Туреччині.

- вжити заходів, спрямованих на боротьбу з новими формами гендерного насильства, такими як кіберпереслідування та онлайн переслідування та врахування особливих потреб уразливих груп, таких як діти жертви, жінки з інвалідністю, жінки-біженки та жінки-біженці;

- надати жінкам доступ до легальних послуг з охорони сексуального та репродуктивного здоров'я;

- вжити заходи щодо покращення представництва та участі жінок у ЗМІ, цифрових та STEM секторах;

- застосовувати гендерно-чутливий підхід до політики, зміни клімату та торгівлі шляхом включення розділу про гендер до торгових угод ЄС .

Існує кілька варіантів подальшої участі або підтримки ЄС, які можуть допомогти впоратися з проблемою гендерних розривів між державами-членами ЄС та прискорити прогрес. Це може включати кращу реалізацію та правозастосування існуючого законодавства ЄС про гендерну рівність, кроки до його модернізації або запровадження нових законодавчих норм для доповнення прогалини, а також вжити інші незаконодавчі заходи, такі як збір даних, моніторинг, порівняльний аналіз, підвищення обізнаності громадян ЄС, а також фінансування та підтримка для держави-членів ЄС [7, с. 9].

Однак, все ще є багато проблем у системі ЄС щодо захисту гендерної рівності, оскільки все ще існують гендерні стереотипи, гендерне насильство та нерівномірність доступу до репродуктивного здоров'я та дотримання прав та свобод. Законодавство ЄС не охоплює всі сфери суспільної діяльності, де виникає гендерна нерівність, зокрема щодо: насильства над жінками, де не діють норми законодавства ЄС, окрім конкретних сфер сексуальних домагань і торгівлі людьми. Приєднання ЄС до Стамбульської конвенції допомогло забезпечити узгоджені мінімальні стандарти запобігання, захисту та судового переслідування для всіх громадян держав-членів ЄС, які вчиняють протиправні дії по відношенню до жінок, в тому числі це стосується і гендерної рівності.

У сфері освіти щодо дотримання гендерної рівності також відсутнє законодавство на рівні ЄС. Щодо захисту від

дискримінації, то через прогалини в існуючому законодавстві ЄС, не за всіма ознаками передбачено заборону, а саме Маастрихтський договір 1992 р., Амстердамський договір 1997 р. Хартія основних прав Європейського Союзу 2000 р., Лісабонська угода 2007 р. не містять норм захисту від дискримінації за всіма ознаками (стать, релігія, вільне вираження поглядів, інвалідність, вік та сексуальна орієнтація) у всіх сферах (зайнятість, соціальне забезпечення та охорона здоров'я, товари та послуги, освіта та соціальна підтримка). Щодо статі – чинне законодавство охоплює лише перші три сфери.

Згідно з пропозицією Європейської Комісії щодо наступної багаторічної фінансової програми (2021–2027), фінансування для гендерної рівності розподілятиметься між кількома фондами. Деякі програми фінансування отримують більші надходження для забезпечення гендерної рівності, ніж інші. Наприклад, Програма прав і цінностей, яка є частиною Фонду справедливості, прав і цінностей, замінює дві програми з циклу 2014–2020 років: «Права, Рівність і Громадянство» і «Європа для громадян» і для їх реалізації було виділено 641 705 000 євро. Ці кошти були спрямовані на запобігання та боротьбу з нерівністю та дискримінацією та забезпечення гендерної політики та сприянні інтеграції гендерної проблематики [8].

Таким чином, виходячи із вищевикладеного, можна стверджувати, що законодавство ЄС у сфері гендерної рівності не стоїть на місці, а розвивається, хоча і не так швидко. Річ у тому, що Договори про функціонування ЄС не мають прямого правового підґрунтя для забезпечення однієї з важливих напрямів дотримання гендерної рівності – заборони насильства над жінками. Найбільшою суперечкою в більшості документів є субсидіарність², причому деякі держави-члени сумніваються, чи має ЄС повноваження приймати закони з певних гендерних

² Субсидіарність – це один із основоположних принципів ЄС, який передбачає, що ЄС вживає будь-яких заходів лише за умови, що регіональні національні органи влади держав-членів не можуть впоратися з тими чи іншими проблемами самостійно (ст. 5 Договору про заснування Європейської спільноти) [8].

питань у сфері соціальної політики, де потрібна одностайність у Раді ЄС.

1. Анішук Н. В. Гендерно-правові реформи в Європейському Союзі. С. 141–144. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/19317/>

2. Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018–2023 рр. Рада Європи, квітень 2018 року. Надруковано у Раді Європи 58 с. URL: <https://rm.coe.int/prems-041318-gbr-gender-equality-strategy-2023-ukr-new2/16808b35a4>.

3. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions. A Union of Equality: Gender Equality Strategy 2020–2025. European Commission. Brussels, 5.3.2020. COM(2020) 152 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0152>.

4. Directive (EU) 2022/2381 of the European Parliament and of the Council of 23 November 2022 on improving the gender balance among directors of listed companies and related measures. Official Journal of the European Union. 315/44. 7.12.2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content>.

5. European Parliament resolution of 11 February 2021 on challenges ahead for women's rights in Europe: more than 25 years after the Beijing Declaration and Platform for Action (2021/2509(RSP)). Challenges ahead for women's rights: more than 25 years after the Beijing Declaration and Platform for Action. Thursday, 11 February 2021 – Brussels. URL: <https://www.europarl.europa.eu/>.

6. Promoting equality between women and men. Briefing. EU policies – Delivering for citizens. EPRS European Parliament Research Service. Authors: Martina Prpic and Rosamund Shreeves with Alina Dobrev. PE 628.272 – June 2019. 12 s. URL: https://what-europe-does-for-me.eu/data/pdf/focus/focus10_en.pdf.

7. Promoting equality between women and men. Briefing. EU policies – Delivering for citizens. EPRS European Parliament Research Service. Authors: Martina Prpic and Rosamund Shreeves with Alina Dobrev. PE 628.272 – June 2019. 12 s. c. 9 URL: https://what-europe-does-for-me.eu/data/pdf/focus/focus10_en.pdf.

8. Citizens, Equality, Rights and Values programme. European Commission URL: <https://commission.europa.eu/about-european-commission/departments>.

9. Договір про заснування Європейської спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства) (консолідована версія станом на 1 січня 2005 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text.

ТАРАСКОВ Олексій,
*курсант факультету безпеки державного кордону
(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького),*
КУСЯК Людмила,
*викладач кафедри іноземних мов
(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)*

ВІЙНА СТЕРЕОТИПІВ: ПОГЛЯД НА РОЛІ ЖІНОК ТА ЧОЛОВІКІВ ПІД ЧАС КОНФЛІКТІВ

Стереотипи є важливою частиною нашого життя. Вони впливають на міжкультурну взаємодію, моделі поведінки та світогляд людини, сприйняття оточуючого середовища та власної ідентичності. В цілому, формування стереотипів відбувається під впливом соціального, культурного, історичного досвіду. На формування стереотипів у дитинстві і подальшому житті також впливає сімейне оточення та передача цінностей і стереотипів у сім'ї, засвоєння інформації з різних джерел, таких як медіа, література, фільми, музика тощо [1].

Війна також може мати значний вплив на формування стереотипів, оскільки конфлікти часто супроводжуються пропагандою, дезінформацією та ворожістю, що може посилювати і укорінювати стереотипи. Воєнні конфлікти можуть змінювати розподіл гендерних ролей та обов'язків, але також можуть посилювати наявні стереотипи, змінювати та варіювати їх залежно від культурного контексту та конкретної ситуації. Проте, з історичної точки зору, можна виділити деякі загальні стереотипи, які існували в періоди збройних конфліктів.

Так, жінкам здавна приписували роль безпомічних, беззахисних жертв, які потребують захисту і допомоги. Вони часто сприймалися як слабкі та непридатні для фізично вимог-

ливих завдань, таких як бойові дії. Під час воєнних дій їм відводилася роль медсестри чи допоміжного медичного персоналу для надання допомоги пораненим та хворим. За відсутності чоловіка, який був на фронті, жінки були часто обмежені до ролі домогосподарки та матері, забезпечували проживання, готували їжу, виховували дітей та здійснювали роль підтримки.

У стереотипному уявленні, чоловіки вважалися природними захисниками, які мали брати участь у бойових діях і забезпечувати безпеку своїй родині і спільноті. Вони могли бути мобілізовані для служби в армії та виконувати бойові завдання на фронті. Цей стереотип пов'язував чоловіка з фізичною силою та здатністю до військових дій. Їх часто сприймали як природжених лідерів та військових командирів, відповідальних за стратегічні рішення та організацію бойових дій. Їм довіряли прийняття важливих військових рішень та керування військовими операціями. Вони виступали в ролі військових бійців та воїнів, виконуючи різноманітні завдання, від безпосередніх бойових дій до розвідки та інженерних робіт, також відігравали важливу роль у підтримці морального духу солдатів та населення. Вони вважалися й надалі вважаються символами сили, мужності та патріотизму, які стимулюють інших до військової діяльності та витримки в складних умовах.

Також, в періоди війни, чоловіків залучали не тільки до бойових дій ще й до виробництва військової техніки та зброї, роботи на фабриках, заводах або в інших військових підприємствах, де виготовляли необхідні матеріали та засоби для забезпечення фронту.

Однак, стереотипи змінюються під впливом потреб суспільства та реалій воєнного часу завдяки поступовим змінам у свідомості суспільства. Суспільство поступово розуміє, що жінки не лише можуть бути жертвами війни, але і мають потенціал як активні учасниці воєнних дій та роботи в мирний період. Жінки демонструють свою здатність до лідерства, виявляють професійні навички у різних сферах, включаючи військову, гуманітарну та політичну діяльність.

У реальності, в періоди війни, надійність та виживання стають пріоритетом, а люди з усіх соціальних та гендерних груп можуть знаходитись в різних ситуаціях та виконувати різноманітні ролі, залежно від обставин, звичні ролі жінок і чоловіків можуть бути порушені або загублені. Загальна мобілізація і втрата великої кількості чоловіків призводить до того, що жінки вимушені виконувати завдання, які раніше вважалися тільки чоловічими, наприклад, працювати важкою фізичною працею або керувати господарством. З іншого боку, чоловіки, які не змогли або не були призвані до військової служби, можуть опинитися у ролі домогосподаря або опікуна.

Вже сьогодні жінки на рівні з чоловіками приймають участь у військових діях, займають керівні посади в армії, а також виробництві зброї та інших військових матеріалів, проявляють сміливість та мужність, тоді як їх чоловіки приділяють час домашнім справам або працюють в критично необхідних галузях [2].

Жінки приєднуються до волонтерських та опозиційних рухів, беруть участь у підпільних діях та диверсійних актах. Вони виконують роль шпигунок, збираючи інформацію та передаючи її союзникам, в деяких випадках жінки вступають до різних формувань, фактично «голими руками» стають на захист своїх сіл, міст та спільнот від ворожих нападів. Вони навчаються військовій тактиці та використовувати зброю для захисту свого народу.

В періоди війни, роль жінок та чоловіків змінюється, але важливою стає їхня взаємодопомога та співробітництво. Жінки та чоловіки об'єднуються для спільних цілей, будь то підтримка сімей, допомога пораненим або відбудова після війни.

1. Ганаба С. Гендерні очікування та гендерні стереотипи. *Сучасні тенденції забезпечення гендерного балансу в умовах Євроінтеграції* : збірник матеріалів інформаційно-просвітницького форуму (м. Кропивницький, 17 березня 2023 р.). Кропивницький : ДонДУВС, 2023. С. 93–97.

2. Тацюк М. Жінки в лавах ЗСУ: зміни гендерних стереотипів в контексті повномасштабної війни. 2023.

ФЕДІНА Наталія,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії права, конституційного
та приватного права факультету № 1
Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
(Львівський державний університет
внутрішніх справ),*

ШУМИК Ольга,

*здобувач 1 курсу факультету № 1 ІПФНП
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ, ЯК ВАЖЛИВИХ ЧИННИКІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ, В ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Однією з головних ознак демократичного розвитку суспільства є ліквідація різних форм дискримінації та подолання гендерної нерівності. Встановлення соціальної рівності є умовою розвитку відкритої держави та громадянського суспільства. Американський політолог Рональд Інглхарт вважає, що «гендерна рівність є чутливим індикатором, який демонструє, наскільки розвиненою та демократичною є держава» [1, с. 7].

Однак варто зазначити, що в низці країн, які обрали демократичний шлях розвитку, в тому числі і в Україні, все ще певною мірою зберігається гендерний дисбаланс у кожній зі сфер життєдіяльності, що об'єктивно унеможливлює належне функціонування державних структур та приватної сфери. Відсутність гендерної рівності призводить до деструктивних процесів у суспільстві, створює перешкоди для соціальної єдності і, як наслідок, перешкоджає сталому людському розвитку та процвітанню. Тому забезпечення рівності між жінками та чоловіками є одним з головних питань у становленні будь-якої держави і Україна не є винятком [2, с. 3].

Світові тенденції розвитку країн в останні десятиліття позначені значними зрушеннями в розумінні рівності потенційних можливостей чоловіків і жінок, а також проблем забезпечення цієї рівності в умовах постіндустріального суспільства. Неупереджене ставлення до людей незалежно від статі сприймається як невід'ємна складова демократизації та сталого розвитку будь-якого суспільства. Україна, яка обрала стратегію європейського вибору, перебуває на етапі становлення та розвитку гендерних досліджень у суспільних науках. Дедалі більшої популярності набувають дослідження, які вивчають різні види соціальних норм і відносин щодо впровадження стандартів рівних прав і свобод жінок і чоловіків та запобігання гендерній дискримінації [3, с. 7–8].

Аналіз вітчизняних і зарубіжних наукових праць з гендерної проблематики та ознайомлення з кращими практиками дозволили сформулювати власне бачення питань гендерної рівності на сучасному етапі розвитку суспільства. Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що, незважаючи на визнання Україною обов'язковими до виконання основних міжнародних документів у сфері гендерної рівності, закріплення принципу недискримінації за ознакою статі на конституційному рівні, прийняття спеціального закону про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, створення відповідних інституційних гарантій у цій сфері, проблема недостатньо ефективного захисту жінок та дотримання гендерної рівності в різних сферах суспільного життя залишається для України відкритою.

Основними причинами такої ситуації є: низька обізнаність населення з міжнародними стандартами у сфері захисту від гендерної дискримінації; недостатня спроможність представників юридичної професії виявляти випадки, коли порушення прав і законних інтересів є наслідком дискримінаційних положень законодавства або гендерно нейтрального законодавства, які на практиці призводять до дискримінаційних наслідків, або гендерних стереотипів, що існують у суспільстві [3, с. 6].

Рівність прав жінок і чоловіків є одним з основоположних принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй. Відповідно до Стратегії гендерної рівності Ради Європи на 2018-2023 роки, гендерна рівність передбачає рівні права жінок і чоловіків, дівчат і хлопців, а також їхню рівну значущість, можливості, відповідальність та участь у всіх сферах суспільного та приватного життя. Це також означає рівний доступ жінок і чоловіків до ресурсів та розподіл цих ресурсів між ними [4].

Як свідчить практика, сьогодні в Україні як на загальнодержавному рівні, так і на рівні місцевої влади майже відсутні висококваліфіковані працівники, спроможні належним чином забезпечити права жінок та чоловіків, ураховуючи гендерні особливості [2, с. 4].

З кожним роком все більше дівчат і жінок здобувають освіту і працюють у STEM-сферах, обирають професійний шлях у секторі безпеки і оборони, який завжди вважався суто «чоловічим» і деякі посади в якому були офіційно заборонені для жінок. Водночас чоловік, який бере відпустку по догляду за дитиною та/або виконує хатню роботу, вже давно не є «білою вороною» в різних країнах світу. Таких прикладів можна навести безліч, і це свідчить про те, що відбувається постійна соціальна трансформація, в якій самовираження, інтереси та прагнення людини реалізуються незалежно від її статі, приналежності до певних груп тощо. Сімейна політика України має бути переорієнтована на стимулювання сімейного благополуччя. Необхідним є інтегрування сімейної політики до загальноекономічної стратегії держави, а підтримку сім'ї визнати одним з основних пріоритетів соціальної політики, політики у сфері зайнятості, розвитку трудового потенціалу та підвищення якості людського капіталу [5, с. 142].

Саме впровадження гендерної рівності є однією з важливих умов позитивних змін у житті суспільства в цілому, соціально-економічного розвитку, реалізації прав людини та особистості, запорукою ефективного вирішення існуючих проблем та зміцнення національної безпеки. Відповідно до статті 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок

і чоловіків», гендерна рівність – це рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життя суспільства. Гендерна рівність стосується як жінок, так і чоловіків, але надання привілеїв чи переваг одній статі одразу ж позначається на становищі іншої, і, як наслідок, на розвитку суспільства. Досягнення гендерної рівності в суспільстві – це не відбирання влади у чоловіків і передача її жінкам, це рівна участь у прийнятті рішень і розподілі ресурсів незалежно від статі, це співпраця і партнерство між жінками і чоловіками [6, с. 14].

Фундаментальні засади гендерного розвитку в Україні визначені Конституцією, яка гарантує рівні права та можливості для чоловіків і жінок, а також рівність перед законом. Це забезпечується наданням жінкам рівних прав і можливостей для самоствердження в усіх сферах життєдіяльності; це означає, що держава охороняє сім'ю, дитинство, материнство і батьківство (стаття 51) [7]. Однак конституційні норми можуть бути реалізовані лише тоді, коли вони отримують подальший розвиток в узгодженій системі законодавства і застосовуються на практиці через відповідні інституційні механізми. Європейський Союз, зокрема Комісія з питань гендерної рівності та моніторингу її прогресу, вже має певний досвід стратегічного планування для досягнення цілей гендерної рівності. Вивчення та аналіз цього досвіду може допомогти Україні вдосконалити підходи та практики розробки та вдосконалення стратегій у цій сфері.

5 березня 2020 року Європейська Комісія затвердила Стратегію гендерної рівності на 2020–2025 роки – документ, яким керується Європейський Союз у формуванні своєї гендерної політики. Ця стратегія ґрунтується на досвіді та висновках попереднього документа, а саме Стратегічного плану дій щодо забезпечення гендерної рівності на 2016-2019 роки (SEGE). Стратегія ЄС 2020–2025 передбачає ширший перелік цілей, під якими слід розуміти основні виклики, що існують в ЄС, включаючи екологічні проблеми, цифрову трансформацію та демо-

графічні зміни, які мають гендерний вимір. Метою Стратегії ЄС є подолання нерівності, заохочення перерозподілу влади, впливу та ресурсів у чесний та рівноправний спосіб, сприяння справедливості та рівним можливостям [4].

В підсумку варто зазначити, що регулювання на формування державної політики з утвердження гендерної рівності здійснюється відповідно до міжнародних зобов'язань та законодавства України. І тому, запорукою європейської інтеграції та гарантією утвердження демократії в Україні, рівна участь жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства та держави, є важливою умовою.

1. Фаловська І. М. Конституційний принцип рівності: правозастосовчі аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 ; Держ. ВНЗ «Ужгород. нац. ун-т» М-ва освіти і науки України. Ужгород, 2017. 17 с.

2. Грицай І. О. Принцип гендерної рівності у соціально-економічній сфері на місцевому рівні: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Приватне та публічне право*. 2018. № 2. С. 3–7.

3. Гендерна рівність і розвиток : погляд у контексті Європейської Стратегії України / за ред. А. Чернової. *Центр Розумкова*. Київ : Видав. «Заповіт», 2016. 244 с.

4. Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018–2023 роки. URL: <https://rm.coe.int/prems-041318-gbr-gender-equalitystrategy-2023-ukr-new2/16808b35a4>.

5. Демешок О. Гендерна рівність як чинник забезпечення сталого суспільного розвитку в Україні. Реалізація *Гендерної політики на сучасному етапі розвитку суспільства: стан, проблеми, перспективи: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції*. Хмельницький : Видав. НаДпсу, 29.04. 2021. С. 142–146.

6. Грицай І. О. Принцип гендерної рівності: вітчизняний досвід і міжнародні стандарти. *Jurnalul Juridic național: Teorie și Practică*. 2022. № 2 (3). С. 13–16.

7. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

ЦМОЦЬ Уляна,
*старший науковий співробітник
відділу організації наукової роботи
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ГЕНДЕРНІ КВОТИ ЯК ЧИННИК ПОДОЛАННЯ ГЕНДЕРНОГО ДИСБАЛАНСУ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИКУМУ

Щорічно Всесвітній економічний форум публікує звіт про подолання глобального гендерного розриву. У ньому здійснюється оцінка країн щодо ефективності розподілу їх ресурсів і можливостей серед чоловіків і жінок незалежно від загально-го рівня цих ресурсів і можливостей. Рівність вимірюється за чотирма критеріями: економічна участь та можливості; рівень освіти; здоров'я та виживання; розширення політичних прав та можливостей.

До 2017 р. простежувалася доволі оптимістична тенденція щодо встановлення гендерного балансу у всіх аналізованих сферах. Але, якщо у 2016 р. гендерний розрив на глобальному рівні за аналізом наявних показників мав бути подоланий за 83 роки, то у 2017 р. термін зріс до 100 років, у 2018 р. він становив уже 108 років. У 2019 р. ситуація дещо покращилася: показник становив 99,5 років, у 2020 р. – 100 років. У 2021 р. відбулося різке погіршення – 135,6 років, що, як видається, викликане політичними та воєнними подіями в Азії, зокрема, в Афганістані, та пов'язаними з ними катастрофічним погіршенням становища і прав жінок. У 2022 р. передбачуваний термін подолання гендерного розриву становив 132 роки. У 2023 році тенденція до покращення збереглася і гендерний розрив на глобальному рівні має бути подоланий за 131 рік.

Програма розвитку ООН передбачає визначення Індексу гендерної нерівності. Індекс позначається числами від 0 до 1: де 0 – це повна рівність статей за всіма показниками, а 1 – пов-

на нерівність. Індекс розраховується за трьома основними категоріями: охорона жіночого репродуктивного здоров'я (вимірюється рівнем материнської смертності та коефіцієнтом народжуваності у підлітків), громадянські права та можливості (вимірюється співвідношенням кількості жінок та чоловіків, які є депутатами парламенту, і рівнем середньої та вищої освіти серед жінок), економічна активність чоловіків та жінок (вимірюється участю жінок в робочій силі (ринку праці)).

Графік змін Індексу гендерної нерівності України за роки незалежності продемонстровано на рис. 1.

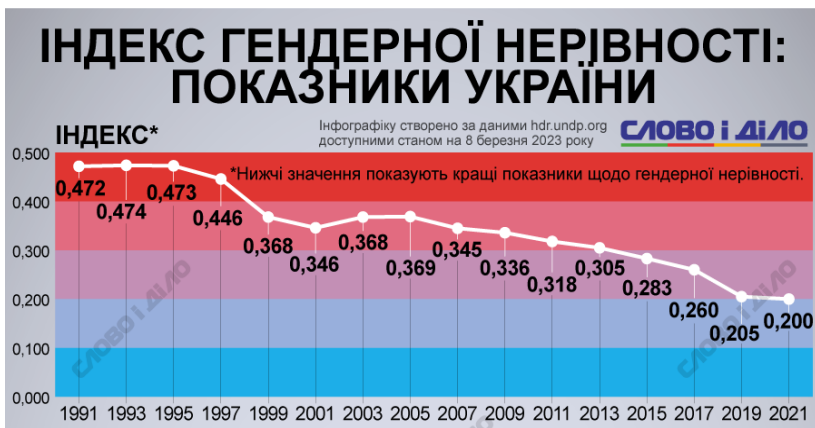

Рис. 1. Індекс гендерної нерівності: показники України

За роки незалежності Україна вдвічі покращила ситуацію з Індексом гендерної нерівності: в 1991 році він становив 0,472, а в 2021 році – 0,200. Найгірша ситуація з рівністю статей в Україні була у 1993-1994 роках (0,474), найкраща – у 2020 році (0,198).

Частка місць жінок та чоловіків у парламенті (рис. 2, 3) залишається доволі низькою протягом усього періоду незалежності України. Наприклад, у 1991-1998 роках у Верховній Раді було лише 3,8% жінок-нардепок. Далі ситуація покращувалась, але прогрес у досягненні гендерної рівності в парламенті не можна назвати стабільним [1].

Рис. 2. Частка місць жінок у Верховній Раді України по роках

В першому скликанні Верховної Ради України було тільки 2,5% жінок (12 з 475 депутатів), в скликанні 2019 року – 20,6% (87 з 423 нардепів). У другому скликанні Ради жінки становили 4,1% всього складу (18 з 436 депутатів), в третьому – 8% (38 з 477), в четвертому – 5,5% (28 з 509), в п'ятому – 8,7% (42 з 483), в шостому – 7,8% (42 з 541), в сьомому – 9,6% (46 з 478), у восьмому – 12% (56 з 468) [2].

Рис. 3. Частка місць жінок у Верховній Раді України по скликаннях

Отже, на сьогодні маємо гендерний дисбаланс у парламенті. Водночас все більше жінок мають певні політичні амбіції, для можливості реалізації яких у новому Виборчому кодексі, прийнятому 19 грудня 2019 року, прописані гендерні квоти. Ці квоти жодним чином не дискримінують громадян за статевою ознакою, вони лише покликані забезпечити конституційні права жінок на представництво в Верховній Раді нарівні з чоловіками. Таким чином парламент держави буде пропорційно збалансованим з її гендерним складом, відповідно і рішення прийматимуться з більш рівномірним представленням інтересів різних соціальних прошарків суспільства. Це запозичений досвід іноземних держав, адже практика запровадження гендерних квот у виборні структури функціонує у 55 країнах світу. Відносний показник в різних країнах світу варіюється від 30 до 50%. Гендерні квоти бувають двох типів – законодавчо закріпленими та добровільними партійними.

Законодавчі поділяються на гарантовано зарезервовані місця і законодавчі кандидатські квоти. Зарезервовані для жінок місця – це тип квоти, коли держава визначає кількість місць у виборному органі для жінок, створюючи окремий список жінок-кандидаток, які конкурують між собою. Приклади країн із такими квотами – Руанда (61%), Афганістан (27%), Ірак (25%), Бангладеш (20%). Гендерні квоти можуть бути прописані в конституції (як в Еквадорі, Сербії, Франції, на Гаїті та ін.) або у виборчому законодавстві (як у ПАР, Бельгії, Киргизстані, Узбекистані, Португалії, Панамі, Кореї тощо). Законодавчі квоти діють, зокрема, в таких країнах ЄС, як Бельгія, Греція, Ірландія, Іспанія, Італія, Польща, Португалія, Словенія, Франція.

Добровільні партійні квоти – найпоширеніший у світі тип квот. Спочатку їх у 1970-х роках запровадили окремі соціал-демократичні партії в Західній Європі. Добровільними партійними квотами улавилися скандинавські країни. Зазвичай для добровільних партійних квот важливе усвідомлення на рівні партій цінності гендерної рівності і значення залучення жінок на рівень саме ухвалення рішень. Добровільні партійні квоти діють більше як у половині країн-членів ЄС, це Австрія, Велика Британія, Греція, Іспанія, Італія, Кіпр, Литва, Люксембург,

Мальта, Нідерланди, Німеччина, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Франція, Хорватія, Чехія, Швеція [3].

В Україні вперше гендерні квоти були закріплені у Законі «Про місцеві вибори» у 2015 році. П. 3 ст.4 «Рівне виборче право» передбачав «представництво осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати місцевих рад у багатомандатних виборчих округах має становити не менше 30 відсотків загальної кількості кандидатів у виборчому списку» [4]. На жаль, це залишилося лише декларативною нормою, оскільки у Законі не було прописано відповідальності за її невиконання.

З 1 грудня 2023 року гендерне квотування в Україні регулюватиме зазначений вище новий Виборчий кодекс. П. 12 ст. 154 «Порядок висування кандидатів у народні депутати України» передбачає: «під час формування загальнодержавного та регіональних виборчих списків партія повинна забезпечити присутність у кожній п'ятірці (місцях з першого по п'яте, з шостого по десяте і так далі) кожного виборчого списку чоловіків і жінок (не менше двох кандидатів кожної статі)» [5]. Вказана норма сприятиме входженню жінок у владну систему, ліквідації дискримінації за гендерною ознакою та, зрештою, становленню Української держави як правової держави, яка забезпечує рівні права для всіх її громадян.

1. Індекс гендерної нерівності в Україні та Європі. *Слово і діло. Аналітичний портал*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/03/08/infografika/suspilstvo/indeks-hendernoyi-nerivnosti-ukrayini-ta-yevropi>.

2. Як змінювався гендерний склад Ради за останні 30 років. *Слово і діло. Аналітичний портал*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/03/06/infografika/polityka/yak-zminyuvavsya-hendernyj-rady-ostanni-30-rokiv>.

3. Тамара Марценюк. Гендерні квоти: міжнародний досвід запровадження та українські реалії. *Гендер в деталях*. 2019. URL: https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/mizhnarodniy-dosvid-zaprovadzhennya-gendernih-kvot-ta-ukrainski-realii-134924.html#_ftn8.

4. Про місцеві вибори : Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 37–38. Ст. 366. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19#Text>.

5. Виборчий кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 7–9. Ст. 48 від 19 грудня 2019 року № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>.

ШЕВЦІВ Михайло,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії права, конституційного
та приватного права факультету № 1
Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРО ПРАВО ЛЮДИНИ НА ГЕНДЕРНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ

Належне функціонування будь-якої демократичної, правової та соціальної держави безпосередньо залежить від реалізації людиною та громадянином своїх суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

Держава ж, в свою чергу, зобов'язана за умов максимального невтручання у приватно-правові відносини, усіма законними заходами та засобами урегульовувати публічно-правову сферу.

Українське суспільство сучасності, в контексті євроінтеграційних процесів перебуває в процесі активного реформування, що викликано бажанням нашого громадянського суспільства стати повноправним членом європейської спільноти.

Однією із ключових проблем в історії людства є питання виникнення та формування прав людини і громадянина. По суті скільки людство існує, стільки ж права людини й формуються, і цей процес буде продовжуватися безкінечно, з огляду на все нові й нові сфери правового регулювання.

В сучасній правовій науці поки відомо про чотири так звані покоління прав людини, зокрема перше покоління передбачає громадянські й політичні права, до другого покоління прав людини відносять соціальні, економічні та культурні права людини, третє ж покоління включає колективні права людини. Формування четвертого покоління прав людини в XXI столітті триває й надалі. Це покоління охоплює права людини, котрі виникли, чи то виникають з огляду на сучасні

інноваційні процеси, зокрема в сфері штучного інтелекту, віртуальної реальності, біотехнологій, генної інженерії, і в тому числі гендерної ідентичності.

Незважаючи на те, що така наукова систематизація прав людини з'явилась у результаті історичного розвитку, зазначений вище поділ є доволі умовним, в сучасній правовій дійсності. В цілому важно чітко та однозначно віднести те чи інше право людини до певного покоління, адже суспільні відносини, на задоволення яких вони реалізуються, є динамічними та охоплюють різноманітні сфери буття.

В українській науці, останніми роками надзвичайно часто і гостро піддаються обговоренню та критиці питання щодо встановлення ознак та факторів визначення гендерної ідентичності.

Що ж собою являє це поняття, які ознаки його характеризують та в яких межах варто визначати критерії гендерної ідентичності. Спробую навести декілька тверджень.

Отже, саме поняття гендерна ідентичність не є новим у світовій науці.

Виникнення цього терміну прослідковуються в історії ще з XX ст., передусім у філософії, соціології, психології, а вже пізніше – й у фізіології.

Поняття гендеру, як соціально-психологічної статі людини, визначається принаймні двома сферами детермінант: соціальними (сукупністю соціальних очікувань до гендерних ролей, норм і стереотипів) та особистісними (уявленням людини про те, ким вона є). Друга дуже тісно пов'язана з поняттям ідентичності. Ідентичність – одна з найістотніших характеристик людини, без якої вона не може існувати як свідомо автономна особистість [1, с. 26].

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» наводить поняття гендерної рівності – як рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства [2].

Гендерна ідентичність виникає під впливом гендерних стереотипів, які існують у кожному суспільстві і формуються в контексті культури, історичного часу. Їх значення та інтерпретація залежать від багатьох соціальних факторів, таких як клас, вік, раса, етнос. Гендерні стереотипи – це сформовані в культурі узагальнені уявлення про те, як у дійсності поведуть себе чоловіки та жінки. Тобто, гендерна ідентичність, гендерні ролі та гендерні стереотипи пов'язані між собою: по суті, ролі і стереотипи є складовою та відображенням гендерної ідентичності особистості [3, с.127].

Щодо гендерних стереотипів, варто зазначити, що їх є доволі багато. Вони стосуються усіх сфер самореалізації жінки та чоловіка і зводяться до трьох груп.

Перша група характеризує два взаємо протилежних критерії щодо виключно чоловічих чи виключно жіночих рис притаманних відповідним статям. Зокрема, мускулітність стереотипно притаманна особам чоловічої статі, адже показує типові чоловічі риси тілесних, психічних і поведінкових особливостей. Фемінність в свою чергу, є критерієм що стереотипно відображає особистісні характеристики зовнішності, поведінки, інтересів жінки тощо.

У другій групі гендерних стереотипів критерієм розподілу є приналежність чоловіка та жінки до тих чи інших усталених соціальних ролей в сімейній чи професійній сферах. Приклад – чоловіки заробляють гроші, а жінки – займаються домашнім господарством та вихованням дітей.

Третя група розподіляє професійні здібності на чоловічі та жіночі. Тобто, стереотипні уявлення встановлюють обмеження щодо можливості певної статі повноцінно, на рівні, себе реалізувати в окремих професіях. Правда, тут варто зважити на об'єктивні чинники, адже фізіологія жінки чи чоловіка не завжди дозволяє оволодіти певною професією чи здійснювати окремі види робіт.

Отже, вільний вибір гендерних ролей, ігнорування гендерних стереотипів й забезпечують реалізацію людиною права на власну гендерну ідентичність.

Таким чином, варто визнати, що гендерна ідентичність особистості формується протягом певного періоду часу під впливом цілого ряду факторів. Сформовані роками гендерні стереотипи, в сучасних соціокультурних реаліях вже не є настільки категоричними та безальтернативними. Гендерні ролі жінки та чоловіка все менше різняться, вирівнюються можливості вільного доступу до прав протилежної статі.

Попри те, з максимальним урахуванням принципу гендерної рівності, вважаю, слід дуже обережно ставитися до реалізації гендерного принципу, не зловживати ним. Не варто зводити реалізацію права людини на гендерну ідентичність до бездумного, технічного рівноправ'я між жінкою та чоловіком. Біологічна, фізіологічна, психологічна та інші характеристики цих двох протилежних статей робить їх самоідентичними. Ми не маємо права перейти межу моральних уставів людства, втратити ортодоксальні цінності та принципи взаємозв'язку, взаємовідносин чоловіка та жінки.

1. Мирошнеченко А. В. Гендерна ідентифікація як соціально-психологічний феномен. *Збірник наукових праць «Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова»*. Психологічні науки. Серія 12. Вип. 35 (59). 2011. С. 24–31.

2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.

3. Костю С. Й. Гендерна ідентичність як єдиний суспільний продукт. *Соціально-психологічні проблеми гендерної стратифікації суспільства*: матеріали XIV Всеукраїнської науково-практичної веб-конференції (м. Северодонецьк, 10 квітня 2020 р.). 2020. С. 126–130.

ШЕВЦІВ Юлія,
*науковий співробітник
відділу організації наукової роботи
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРИНЦИП РІВНОСТІ У СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Історично в українському суспільстві сформувався стереотип, що основним призначенням жінки є догляд за дітьми і виконання домашніх обов'язків. Проте, за умов розбудови демократичної держави, наближення українського законодавства до європейських стандартів, розвитку сімейної політики, розробки та впровадження державних стратегій та концепцій, такий підхід змінився, що в свою чергу, надало чоловікам та жінкам рівні можливості для власної реалізації у трудовій та суспільній діяльності.

Принцип рівності є одним із основоположних принципів права. Він характеризує можливість усіх суб'єктів правових відносин рівного доступу до реалізації суб'єктивних прав та юридичних обов'язків у всіх сферах життя.

Дана категорія має безліч тлумачень в українській правовій науці.

Зокрема, Тетяна Тарахонич зазначає, що принцип рівності є одним із загальних принципів права та відображає сутність принципів права в цілому. Даний принцип є сукупністю ідей, положень, основних засад, які зумовлені закономірностями суспільного розвитку, рівнем правової культури, моральними цінностями суспільства, загальносуспільними потребами та інтересами [1, с. 45].

Принцип рівності має доволі багато критеріїв поділу, як то за кольором шкіри, віросповіданням, майновим становищем тощо. Поряд з тим, одним із найбільш розповсюджених проявів реалізації цього принципу є статева ідентичність, іншими словами гендерна рівність.

Марія Меджул у своїй монографії «Принципи сімейного права» зазначає, що дія принципу рівності у сімейному праві передбачає, що:

а) норми сімейного права мають передбачати рівність учасників сімейних відносин;

б) норми сімейного права мають містити засоби захисту від дискримінаційного ставлення;

в) диференціація у правах та обов'язках учасників сімейних відносин допускається тільки за об'єктивно обґрунтованих підстав;

г) будь-які привілеї учасника сімейних відносин мають бути визначені законом із дотриманням легітимної мети та принципу пропорційності;

д) будь-які додаткові гарантії та права для конкретного учасника сімейних відносин можуть встановлюватися тільки з метою подолання структурної нерівності;

е) рівність результату для будь-якого учасника сімейних відносин гарантується законом;

є) будь-які порушення принципу рівності у сімейних відносинах можуть бути оскаржені у суді [2, с. 234].

Варто зазначити, що принцип гендерної рівності є традиційним та головним у регулюванні сімейних правових відносин.

Поняття терміну «гендерна рівність» розкривають як: рівність прав чоловіка та жінки; справедливе ставлення до чоловіків та жінок; рівні права для жінок і чоловіків, дівчат і хлопців, їх однакову значущість, можливості, обов'язки та участь у всіх сферах суспільного та приватного життя, рівний доступ до ресурсів та їх розподілу між ними; складову принципу рівності, що охоплює рівність прав, можливостей, створення рівних умов для здійснення прав, гендерну симетрію, а також визначає однаковий правовий статус, утверджує основні права як особи-жінки, так і особи-чоловіка [2, с. 223–224].

Ідею рівності чоловіка та жінки у шлюбі та сім'ї одні вчені розглядають як принцип їх повної рівності в особистих і май-

нових правах у шлюбі та сім'ї, тоді як інші – як принцип гендерного балансу. Сьогодні більшість науковців надають перевагу визначенню змісту принципу гендерного балансу в сімейних правовідносинах і способів його втілення у нормах СК України [3, с. 20].

Таким чином, принцип рівності прав чоловіка та жінки у сімейних правовідносинах є засадничим принципом. Саме тому, для його реалізації та захисту, законодавець відображає зміст цього принципу у нормах системи законодавства. Серед основних нормативних актів України, де задекларовано принцип рівності в цілому, та гендерної рівності зокрема, є Конституція України, Сімейний кодекс України та Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

У Конституції України принцип рівності прав людини визначено в ст. 21 «Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними» та ст. 24 «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом». Принцип гендерної рівності відображений в ст. 51 Конституції України, зокрема у ній зазначено, що «Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї» [4].

Відповідно до ч. 6 ст. 7 Сімейного кодексу України «жінка та чоловік мають рівні права й обов'язки у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї». Крім того, принцип рівності гарантується в особистих немайнових та майнових правах та обов'язках чоловіка і жінки, а саме: рівне право на повагу до своєї індивідуальності, своїх звичок та уподобань (ст. 51); рівне право на фізичний та духовний розвиток, на здобуття освіти, прояв своїх здібностей, на створення умов для праці та відпочинку (ст. 52); дружина, чоловік мають право розподілити між собою обов'язки в сім'ї та усі найважливіші питання життя сім'ї мають вирішуватися подружжям спільно, на засадах рівності (ч. 2 ст. 54); рівні права на володіння, користування і розпоряджан-

ня майном, що належить їм на праві спільної сумісної власності (ст. 63); рівність часток майна дружини та чоловіка при поділі майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя (ст. 70); рівні права та обов'язки батьків щодо дитини (ст. 141); рівні права та обов'язки дітей щодо батьків (ст. 142) [5].

У Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» встановлено, що державна політика має бути спрямована на забезпечення рівних можливостей жінки і чоловіка щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків, підтримку сім'ї, а також формування відповідального материнства та батьківства (ст. 3); органи державної влади мають вживати заходів для протидії насильству за ознакою статі (ст. 12); навчальні заклади мають забезпечувати виховання культури гендерної рівності (ст. 21) тощо [6].

Отже, рівністю жінки та чоловіка в сімейних правовідносинах характеризується повною відсутністю обмежень чи привілеїв за ознакою статі та можливістю реалізації своїх прав, виконання обов'язків у всіх сферах особистого та суспільного життя. За гендерною рівністю, на чоловіка чи жінку не можуть бути покладені якісь конкретні сімейні обов'язки. Для реалізації цього принципу, подружжя повинно утвердити повагу один до одного та до праці, яку вони здійснюють в інтересах сім'ї. Здійснення принципу гендерної рівності у сімейних правовідносинах можливе лише через компромісні рішення членів сім'ї, під чітким нормативно-правовим та правозастосовним урегулюванням з боку держави.

1. Тарахонич Т. І. Принцип рівності в системі загальних принципів права. *Часопис Київського ун-ту права*. 2013. № 4. С. 43–46.

2. Менджул М. Принципи сімейного права (сутність та проблеми застосування) : монографія. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2019. 420 с.

3. Сафончик О. І., Шамота О. В. Принцип гендерної рівності за сімейним законодавством України. *Часопис цивілістики*. Випуск 41. 2021. С. 18–22.

4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

5. Сімейний кодекс : Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

6. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.

ЗМІСТ

БЛАГУТА Роман

ВСТУПНЕ СЛОВО.....	3
--------------------	---

БАРАБАШ Ольга

Ціннісний внесок жінок у розбудову миру: національний та світовий досвід.....	5
--	---

ВОЗНЮК Оксана

Концепція жіночого лідерства в контексті гендерної проблематики.....	10
---	----

ВОЛОБУЄВА Олена

Повага до людської гідності як основа реалізації гендерної політики.....	15
---	----

ГАНАБА Світлана

Культура та особистість: у контексті гендерних поглядів Маргарет Мід.....	20
--	----

ГЛОВЮК Ірина

Обмежувальні приписи у разі вчинення домашнього насилення: чи на перехресті ЦПК України та КК України/КПК України?	23
--	----

ГОРПИНЮК Оксана

Кодекс Мурад як ефективний правовий засіб спілкування з жертвами сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.....	32
---	----

ГУРКОВСЬКИЙ Мар'ян

Забезпечення рівноправного представництва жінок і чоловіків в органах Національної поліції: гендерний баланс та принцип рівності.....	35
---	----

ДУМНА Юлія

Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері вищої освіти.....	40
--	----

ЕСІМОВ Сергій

Специфіка запобігання домашньому насильству в адміністративному законодавстві.....	44
---	----

ЗДРЕНИК Іванна

Участь жінок у політичних процесах в Україні	48
--	----

КАЗНАЧЕЄВ Дмитро, СМОЛЯР Влада

Особливості гендерного підходу до спеціальної фізичної підготовки курсанток поліції.....	53
---	----

КАЛИНОВСЬКИЙ Богдан, ПЛУГОВЕНКО Каріна

Забезпечення рівних прав та спроможностей жінок і чоловіків у сфері вищої освіти.....	56
--	----

КОНДРАТЮК Олександра, ГАНАБА Світлана

Гендерний вимір війни в Україні.....	60
--------------------------------------	----

КОНСТАНТИНОВ Сергій

Гармонізація гендерного законодавства України до вимог Європейського Союзу у сфері безпеки та оборони.....	63
--	----

КРИТЕНКО Оксана, ВИГІВСЬКА Оксана

Інтегрування гендерних підходів в освітній процес Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова.....	70
--	----

КРИЩАК Іван

Домашнє насильство та роль поліцейського в його подоланні: духовно-ціннісні та ідейні/ідеологічні аспекти проблеми.....	73
---	----

КУСЯК Людмила, КУЛІКОВА Анастасія, КОЖУХОВСЬКА Юлія

Війна та полон: виклики та труднощі для українських жінок-військовослужбовиць.....	81
---	----

КУСЯК Людмила

Ефективна підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників: ключовий фактор у протидії гендерному насильству та торгівлі людьми.....	85
--	----

МЕЛЕХ Любомира

Гендерні питання у часи викликів і загроз для України.....	90
---	----

НІКОЛАЄНКО Карина

Посилення ролі жінок у прийнятті рішень і розвитку лідерського потенціалу.....	94
---	----

НОВИЦЬКА Ярослава

Імплементація резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека».....	98
---	----

ОНИШКО Оксана

Основи гендерної політики в Європі.....	103
---	-----

ТАРАСКОВ Олексій, КУСЯК Людмила

Війна стереотипів: погляд на ролі жінок і чоловіків під час конфліктів.....	110
--	-----

ФЕДІНА Наталія, ШУМИК Ольга

Впровадження стандартів гендерної рівності, як важливих чинників захисту прав людини, в демократичному суспільстві.....	113
---	-----

ЦМОЦЬ Уляна

Гендерні квоти як чинник подолання гендерного дисбалансу українського політикуму.....	118
---	-----

ШЕВЦІВ Михайло

Право людини на гендерну ідентичність.....	123
--	-----

ШЕВЦІВ Юлія

Принцип рівності у сімейних правовідносинах.....	127
--	-----

ГЕНДЕРНІ СТУДІЇ:
МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ
СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН

Збірник тез доповідей
учасників постійно діючого
науково-практичного семінару

16 червня 2023 року

Упорядник ЄВХУТИЧ Ірина

Опубліковано в авторській редакції

Формат 60 × 84/16. Умовн. друк. арк. 7,9.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.